

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра гуманітарних і соціальних дисциплін
НІЖИНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИКОЛИ ГОГОЛЯ
Кафедра політології, права та філософії
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»
Кафедра політичних наук і права**

ПОЛІТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

**ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
ІІІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

**24 лютого 2022 р.
м. Полтава**

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра гуманітарних і соціальних дисциплін
НІЖИНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИКОЛИ ГОГОЛЯ
Кафедра політології, права та філософії
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»
Кафедра політичних наук і права**

ПОЛІТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

**ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
III ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

24 лютого 2022 р., м. Полтава

Полтава
2022

УДК 32
П 50

Редакційна колегія:

Шаравара Тамара, проректор з науково-педагогічної роботи і перспективного розвитку Полтавського державного аграрного університету, доктор історичних наук, професор, голова редакційної колегії;

Дорогань-Писаренко Людмила, декан факультету обліку та фінансів, професор кафедри економічної теорії та економічних досліджень Полтавського державного аграрного університету, кандидат економічних наук, професор;

Сизоненко Наталія, завідувач кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін Полтавського державного аграрного університету, кандидат філологічних наук, доцент;

Ільченко Алла, доцент кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін Полтавського державного аграрного університету, кандидат педагогічних, доцент;

Макарець Світлана, доцент кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін Полтавського державного аграрного університету, кандидат історичних наук, доцент;

Некряч Анастасія, професор кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін Полтавського державного аграрного університету, доктор політичних наук, професор;

Подлесна Ганна, доцент кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін Полтавського державного аграрного університету, кандидат психологічних наук, доцент;

Помаз Юлія, доцент кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін Полтавського державного аграрного університету, кандидат історичних наук, доцент;

Приходько Сергій, доцент кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін Полтавського державного аграрного університету, кандидат політичних наук, доцент.

Затверджено до друку вченою радою факультету обліку та фінансів Полтавського державного аграрного університету (протокол № 6 від 07.02.2022 р.).

УДК 32 **Політичні трансформації сучасного суспільства** : зб. матеріалів
П 50 **ІІІ Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 24 лютого 2022 р.).**
Полтава : ПДАУ, 2022. 187 с.

До збірника ввійшли тези доповідей докторів, кандидатів наук, викладачів, докторантів, аспірантів, студентів, подані до організаційного комітету ІІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції «Політичні трансформації сучасного суспільства».

На основі міждисциплінарного підходу розглянуто кардинальні суспільно-політичні зрушення на глобальному та локальному рівнях, проаналізовано соціально-економічні, культурні, освітні трансформаційні процеси й модернізацію політичної системи.

Для науковців, викладачів закладів вищої освіти, аспірантів, докторантів, здобувачів вищої освіти ступенів вищої освіти бакалавр, магістр.

Тексти доповідей публікуються в авторській редакції. За науковий зміст і якість поданих матеріалів, наведені факти та статистичні дані відповідають автори, а також наукові керівники (для студентів та аспірантів).

© ПДАУ, 2022

© Автори статей, 2022

ЗМІСТ

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ І ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ: ДИНАМІКА ЗМІН

Бакланова Наталія. РОЛІ ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ У ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА	9
Бойда Андрій. ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ ГЛАВИ ДЕРЖАВИ У ПРИДНІСТРОВ'Ї ЯК ЗАСІБ ЛЕГІТИМАЦІЇ САМОПРОГОЛОШЕНОЇ КВАЗІРЕСПУБЛІКИ	13
Волошина Яна. ПОЛІТИЧНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	17
Ворона Петро. МІСЦЕВІ ВИБОРИ У КРАЇНАХ СХІДНОЇ ЄВРОПИ: ПОСТТОТАЛІТАРНИЙ ДОСВІД МУНІЦИПАЛЬНОЇ ДЕМОКРАТІЇ	21
Карагіоз Руслан. ВИКОРІНЕННЯ НЕФОРМАЛЬНИХ ДЕСТРУКТИВНИХ ПРАКТИК В УКРАЇНІ ЯК РУШІЙНА СИЛА КОНСТРУКТИВНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ	28
Кір'ян Олександр. УЧАСТЬ ТА ПАРТНЕРСТВО ЯК ПІДґРУНТЯ ЛЕГІТИМНОСТІ ТА УСПІШНОСТІ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ	30
Кобець Юлія. ПОЛІТИЧНИЙ РИЗИК ЯК КРИТЕРІЙ ФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ	37
Обифіст Володимир. ФОРМИ ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ: ДЕМОКРАТИЧНА ПРАКТИКА	41
Поліщук Ігор. ЕВОЛЮЦІЯ СВІТОВОЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ	44
Приходько Сергій, Гергель Анастасія. МЕХАНІЗМИ ЛЕГІТИМАЦІЇ ВЛАДИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	48

Скрипченко Валерія.
РОЛЬ КОМУНІКАЦІЙ В УПРАВЛІННІ ПОВЕДІНКОЮ 52

Фросіняк Руслан.
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ 56

ПОЛІТИЧНА ОСВІТА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Білозерова Яна (Yana Bilozerova).
POLITICAL EDUCATION AS A LEVER OF THE INFLUENCE OF THE
INTELLECTUAL ELITE ON THE POLITICAL-GOVERNING ELITE 62

Кондратьєва Анна.
ПОЛІТИЧНА ОСВІТА В УКРАЇНІ В РАМКАХ РОЗВИТКУ
НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ 65

Левчук Олександр.
ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОГО МЕХАНІЗМУ ПОДОЛАННЯ
ЕКСТРЕМІЗМУ В РАМКАХ ДЕМОКРАТИЧНОГО ТРАНЗИТУ 68

Пикало Олександр.
ПОЛІТИЧНА ОСВІТА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ 73

Подлєсна Ганна.
ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ 77

ЦІННІСНО-СВІТОГЛЯДНІ АСПЕКТИ ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Бульбенюк Світлана.
ПОЛІТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ВАЖЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ
КУЛЬТУРИ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ 82

Гарус Владислав.
СУТНІСТЬ І ПРИНЦИПИ ПОЛІТИЧНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ 86

Ільченко Алла.
СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ЦІННОСТІ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ:
СУТНІСТЬ, ФУНКЦІЇ ТА ДЖЕРЕЛА 89

Лисенко Юлія. ЦІНІСНО-СВІТОГЛЯДНІ АСПЕКТИ ПОЛІТИЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ: РОЛЬ ЛЮДИНИ У МЕХАНІЗМІ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ	92
Макарець Світлана. НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ ЯК ОСНОВНА КАТЕГОРІЯ КОНЦЕПЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	96
Павлов Артем. ПОЛІТИЧНИЙ КОНТЕКСТ ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ РІШЕНЬ В УКРАЇНІ: ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ АСПЕКТИ	99
Пасічник Віктор. ДО ПИТАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	103
Торський Віталій. УЧАСТЬ У ВИБОРАХ ЯК ФОРМА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ	106
Помаз Юлія. ПРОЦЕС ВТІЛЕННЯ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ РЕЛІГІЇ В 1950-1960-Х РОКАХ В УКРАЇНСЬКІЙ РСР	109
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЙ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА	
Бобровський Максим. ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК НОВИЙ ІСТОРИЧНИЙ ЕТАП РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА	114
Дроботя Яна, Дорошенко Ольга. ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА НА ТРАНСФОРМАЦІЮ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ	116

Малишенко Людмила. ТРАНСФОРМАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ ВЛАДИ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В МЕРЕЖЕВИХ СУСПІЛЬСТВАХ	119
---	-----

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Барановський Фелікс. ПРОБЛЕМИ ВИНИКНЕННЯ ТА ІСНУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ ЯК ЗАГРОЗА ГЛОБАЛЬНОМУ ДЕМОКРАТИЧНОМУ ПРОЦЕСУ ТА ЛІБЕРАЛЬНОМУ ПОРЯДКУ	121
Гречка Олег. НЕГАТИВНЕ СПРИЙНЯТТЯ МІГРАЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ У КОМПЛЕКСІ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ	126
Єгорова Олена, Козубенко Олександр. ІНДЕКС VERI ЯК МЕТОД АНАЛІЗУ ПОЛІТИЧНОГО «КРАЇННОГО» РИЗИКУ	131
Значко Євгенія. INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN THE SYSTEM OF MODERN INTERNATIONAL RELATIONS	134
Киричок Катерина. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	137
Мазур Даниїл. ГЛОБАЛІЗАЦІЯ – ІНСТРУМЕНТ ЦИВІЛІЗОВАНИХ КРАЇН	142
Манелюк Юрій. ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЯК КАТАЛІЗАТОР РОЗВИТКУ І ТРАНСФОРМАЦІЙ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН	146
Тамім Мар'ям Ахмед. ВНЕСОК ВЧЕНИХ У ДОСЛІДЖЕННІ ІНТЕГРАЦІЇ ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ В ЕПОХУ СУЧАСНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	148

Мочков Олександр. ПОСТРАДЯНСЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛЬЩІ У ПОБУДОВІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ	153
--	-----

ПРАВО ЯК ВАЖЛИВИЙ ІНСТИТУТ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Баймуратов Михайло, Наумкіна Світлана. РОЛЬ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА УЧАСТІ ЙОГО ІНСТИТУЦІЙ В ПРОЦЕСІ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ	158
---	-----

Брюховецька Марина. ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ СТАТУСУ ЕМБРІОНА ЛЮДИНИ У СУЧАСНІЙ ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ	162
---	-----

Геєць Ірина. ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	165
--	-----

Городецька Ірина. ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ ЯК ДЖЕРЕЛ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ	169
---	-----

Дудченко Оксана. ЩОДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВИ»: ЗАРУБІЖНІ ПІДХОДИ	172
--	-----

Колінько Олена. ОХОРОНА СТАТЕВОЇ СВОБОДИ І СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ДІТЕЙ: НОВЕЛИ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	176
---	-----

Ларченко Марина. ПРОЦЕСИ ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНІЧНОГО РЕФОРМУВАННЯ В УСТАНОВАХ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ	180
---	-----

Найда Інна, Зіньова Ольга. ПРАВОВІ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ЗА НОРМАМИ ЦИВІЛЬНОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО КОДЕКСІВ УКРАЇНИ	184
--	-----

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ І ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ: ДИНАМІКА ЗМІН

*Наталія Бакланова,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри всесвітньої історії та методології науки,
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»*

РОЛЬ ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ У ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

В останні десятиліття «політична участь» як термін та тематика політичних досліджень стала однією з найпопулярніших, насамперед в так званих західних ліберальних демократіях. Частково тому в роботах західних, передусім американських і британських політологів і соціологів розроблена значна теоретична база для вивчення проблем політичної участі, зокрема запропоновані й узагальнені способи вивчення політичної участі в різних соціально-політичних і культурних умовах.

Варто зазначити, що існує тісний зв'язок між «політичною участю» та багатьма іншими феноменами та напрямками політичних досліджень, найбільш тісно вона пов'язана з «політичною культурою» та її похідними, а також політичною та партійною системами. Так, ще в своїй фундаментальній роботі «Громадянська культура» американські політологи Г. і С. Верба зазначили, що громадянська компетенція та участь лежать в основі визначення демократії [2, с. 186]. У свою чергу нідерландський вчений Ян ван Дес зазначив, що «Політична участь характерна будь-якій політичній системі, але є невід'ємною рисою [саме] демократії» [5].

Звісно, «політичну участь» можна визначити як акт залучення або долучення до інших стосовно політичних дій, але розуміння «політичного» і

його меж у різних авторів є досить відмінним, а тому і сама «політична участь» розуміється ними по-різному. В основі цієї дискусії лежить проблема співставлення між собою «політичного» та «соціального», а також питання визначення ролі та місця політичних наук і їх співвіднесення із соціальними.

Ці визначення, на наш погляд, мають багато спільного з «класичними» визначеннями американських політичних дослідників, які в 1960-1970-х рр. зробили найсуттєвіший внесок у розвиток концепцій «політичної культури» та «політичної участі», а також їх легітимації та утвердженню в науковому та публічному дискурсах.

З іншого боку, в країнах Заходу набули поширення й надзвичайно широкі трактування «політичної участі». Зокрема, Ян ван Дес зауважує, що «політична участь може бути широко визначена як громадянська активність, що впливає на політику...» [5].

Звісно, існує й багато інших визначень «політичної участі», що в тій чи іншій мірі тяжіють до одного з цих двох полюсів. Як правило, ці визначення більш нюансовані та, на нашу думку, саме вони виходять в центр наукової дискусії стосовно змісту «політичної участі».

До середини ХХ ст. у світі відчувався злет так званої електоральної демократії, глобальний поступ якої тісно пов'язав «політичну участь» з виборчими інститутами та процесами, насамперед голосуванням на виборах, виборчими кампаніями та партійним членством. Причому феномен політичної участі в той час пов'язувався переважно, якщо не виключно, з функціонуванням західних ліберальних демократій.

Дещо пізніше, в кінці 1960-х – на початку 1970-х років, розуміння «політичної участі» було суттєво розширено.

По-перше, через застосування концепту щодо так званих тоталітарних суспільств, а також суспільств, які нібито розвиваються – знаходяться в процесі модернізації та/чи демократизації.

По-друге, через розширення предмету досліджень, фокус яких почав

зміщуватись з так званих традиційних / конвенційних форм участі в бік так званих нетрадиційних / неконвенційних форм, що, як зазначив М. Баранов, кидають виклик існуючим інститутам та / або домінуючій культурі або відкидають їх [1].

В той час стає загальноприйнятим, що «політична участь» не обмежується діяльністю традиційних демократичних інститутів. Протестна активність, пов'язана з незгодою, несхваленням або цілковитим запереченням, постає в центрі таких досліджень. Причому в цьому контексті стає все більш помітною, як в суспільному, так і в науковому дискурсі, діяльність «Нових соціальних рухів», значною мірою підбурюваних пацифістськими, екологічними, феміністськими, жіночими об'єднаннями тощо (чи, насправді, тими, хто за ними стоїть). І оскільки ця діяльність на той момент була поза існуючими соціальними нормами (не відповідала ідеалу політичної участі – характеру політичної поведінки, яка вимагала від добропорядного громадянина) вона була маркована як нетрадиційна, неконвенційна, контроверсійна тощо.

Сьогодні до неконвенційних форм політичної участі можна віднести політичну та громадянську непокору, складання та підписання петицій політичного характеру, політичний бойкот і саботаж, політичні вбивства та викрадення тощо. В цьому контексті, тероризм, як слушно зауважує М. Баранов, можна розглядати як екстремальну (неконвенційну) форму політичної участі, як «збройну пропаганду, що використовує насильство для того, аби передати політичну інформацію» [1].

Не зважаючи на ерозію традиційних форм політичної участі, яка спостерігається на Заході ще з кінця 1960-х років, посилилась включеність громадян в соціальні зв'язки, альтернативні до інтеракції з державою. Зникаюча в реальному житті лінія кордону між політичною та неполітичними сферами розширила (хоч і не без суттєвих заперечень) концепт «політичної участі» за рахунок громадянської активності, волонтерства та соціального залучення в усі

види добровільних об'єднань громадян. Причому останнім часом поширення набула концептуалізація індивідуалізованих, креативних, експресивних та повсякденних форм участі та залучення, пов'язаних з розвитком інтернет-технологій, стилем життя та споживанням.

Деякі дослідники сприймають ці «альтернативні» форми участі позитивно, як оновлення демократії через різні типи прихильності, інші жаліються на те, що вони ведуть до індивідуалізованого, атомізованого світу, в якому традиційні громадянські колективи втрачають своє попереднє значення [3, с. 56]. У будь-якому разі, зміни характеру політичної активності були зафіксовані. Варто погодитися з дослідниками, що за останні десятиліття політична активність була наново винайдена шляхом диверсифікації агентств (колективних організацій, що структурують політичну діяльність), репертуару (дій, які зазвичай використовуються для політичного висловлювання) та цілей (політичних суб'єктів, на які учасники прагнуть вплинути)» [4, с. 340].

Отже, концепція політичної участі в останні роки зазнала суттєвих змін, оскільки реальні висновки про політичні зміни в суспільстві значною мірою залежать від використання тієї чи іншої концепції політичної участі. Іншими словами, те, що «включається» або «виключається» з визначення політичної участі, має вирішальне значення для результатів, які ми отримуємо з емпіричного аналізу динаміки участі та політичних перетворень в цілому.

Джерела та література:

1. Баранов Н. Политическое участие. URL :<https://nicbar.ru/politology/study/kurs-protestnoe-politicheskoe-povedenie/99-lektsiya-1-politicheskoe-uchastie>
2. Almond G.A., Verba S. The Civic Culture : Political Attitudes and Democracy in Five Nations. USA : First Sage Printing, 1989. 363 p.
3. M., Wood M. Nexus politics : conceptualizing everyday political engagement. *Democratic Theory*. 2018. Vol. 5. №2. P. 56–81.
4. Hooghe, M. (2014) Defining political participation : How to pinpoint an elusive target? *Acta Politica*. 49(3). P. 338–341.

5. Van Deth J.W. What is Political Participation? *Oxford Research Encyclopedias*: website. URL : <https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-68?mediaType=Article>

*Андрій Бойда,
здобувач вищої освіти СВО магістр
спеціальності Політологія,
Науковий керівник – Сергій Дерев'янюк,
доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політичних інститутів та процесів,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника*

ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ ГЛАВИ ДЕРЖАВИ У ПРИДНІСТРОВ'І ЯК ЗАСІБ ЛЕГІТИМАЦІЇ САМОПРОГОЛОШЕНОЇ КВАЗІРЕСПУБЛІКИ

Прийняття Державною Думою Російської Федерації звернення до президента В. Путіна з проханням розглянути питання про необхідність визнання «незалежними державами» самопроголошених нелегітимних формувань «ДНР» і «ЛНР» на фоні брязкання зброєю біля українських кордонів спонукає до аналізу реалізації подібних сценаріїв в інших регіонах. Показовим є досвід існування так званої Придністровської Молдавської Республіки (ПМР), що згідно із законодавством Молдови має статус Автономного територіального утворення з особливим правовим статусом. Попри проведеній 2006 року референдум, на якому за офіційними даними, 97,2% виборців висловилися за «незалежність від Молдови та вільну асоціацію з Росією», жодна з країн-членів ООН, в т.ч. й Російська Федерація, не визнала це самопроголошене утворення як державу. Такою визнали ПМР лише кілька подібних утворень з невизначеним статусом (Абхазія, Південна Осетія та Нагірний Карабах).

Згідно з Конституцією ПМР від 24.12.1995 р. за формою правління ПМР є президентською республікою, що є типовим для самопроголошених квазідержав. Президентами ПМР були Ігор Смирнов у 1991–2011 рр., Євген

Шевчук у 2011–2017 рр., з 2017 р. – Вадим Красносельський.

Особа Вадима Красносельського до 2016 р. не була відомою широкому суспільному загалу. Його біографія має чимало білих плям, а переобрання в грудні 2021 р. поставило питання про його потенційну можливість в участі в російському вторгненні в Україну у 2022 р. Ким же є цей маріонетковий лідер в де-факто прикордонній для нас російській окупаційній зоні?

Виходець з родини військового, він у 1993 р. закінчив український військовий виш – Харківське вище військово командно-інженерне училище. З яких причин він відмовився дати присягу на вірність Україні достеменно не відомо. Стрімкий кар'єрний ріст – менше як за 20 років (з 1994 по 2012 рр.) від найнижчих посад і до найвищих зробить його не лише генерал-майором міліції і очільником квазі-МВС (2007–2012 рр.), а й одним із найвпливовіших персоналій в окупованому росіянами Придністров'ї. Він був ставлеником І. Смірнова, однак жодним чином не зміг знайти консенсусу з Є. Шевчуком, обраним в 2011 р., що і стало причиною звільнення В. Красносельського в 2012 р. За роки правління Є. Шевчука, В. Красносельський встиг пропрацювати в приватних структурах і вдало скористатись кризою всередині провладної партії «Відродження», на котру чекали серйозні зміни. На виборах до Верховної Ради ПМР у грудні 2015 р. більшість отримали кандидати від партії «Оновлення», за якою стоїть холдинг-монополіст «Шериф». Обрання 23.12.2015 р. В. Красносельського на пост спікера нелегітимного парламенту ПМР пришвидшило підняття рейтингу та рівня впливовості для нього як майбутнього кандидата у квазіпрезиденти.

Розуміючи, що рейтинг Є. Шевчука як лідера ПМР стрімко падав через корупційну складову його діяльності та непопулярний внутрішньополітичний курс розвитку квазідержави, у вересні 2016 р. В. Красносельський публічно оголосив про свою участь у виборах. Після реєстрації в ЦВК ПМР кандидатом в президенти, кампанія спікера парламенту була побудована на типовому популізмі – низка пільг для пенсіонерів і створення 15000 нових робочих місць.

Кандидатуру «перспективного кандидата з незаплямованою біографією» підтримали і в Росії. Президентська кампанія 2016 р. перетворилась в фактичне протистояння спікера та президента. Це було помітно навіть під час дебатів головних кандидатів, адже В. Красносельський покидав студію зі словами в адрес Шевчука: «Злодій має сидіти у в'язниці. Честь маю!» [3].

Перемога В. Красносельського на президентських виборах в грудні 2016 р. була істотною – 62% виборців проти 27% підтримки у Є. Шевчука. Останнього у 2018 р. заочно засудили до 16 років суворого режиму за звинуваченням у корупції та перевищенні посадових повноважень, які були підкріплені конкретними задокументованими фактами. На цей час, Є. Шевчук перебуває як втікач у Російській Федерації [4] і його подальша екстрадиція не є можливою з ряду очевидних причин.

Перша каденція В. Красносельського на посаді глави квазідержави (2016-2021 рр.) призвела до посилення російського впливу в регіоні. Виявом цього, є насамперед відмова від переговорів з экс-президентом Республіки Молдова І. Додоном від інтеграції ПМР в лоно Молдови на правах суб'єкта федерації, якою повинна була стати Молдова, прийняття рішення про рівнозначність російського прапора як державного та політика історичної пам'яті, котра позначилась відновленням імперських архітектурних пам'яток, вшанування як радянських, так і насамперед імперських пам'ятних днів та свят. У міжнародній політиці, він намагався висвітлювати фіктивні успіхи на зустрічах з главами урядів та громадських організацій. Насправді ж, реальний успіх досягався при спробах співпраці з Молдовою в часи президентства І. Додона, численним переговорам з РФ та її квазісателітами. Але попри всі свої старання, не вийшло добитись від своїх господарів з Москви визнання статусу для ПМР, як це було зроблено 15.02.2022 р. Держдумою РФ щодо ЛНР та ДНР [1].

Високий рівень довіри до придністровського лідера зберігається у жителів окупованих територій і у 2022 р. Цей факт є досягненням завдяки відсутності опозиційно налаштованих до влади у квазідержави ЗМІ та

скандальних ситуацій довкола В. Красносельського. Додаткове джерело для збереження і укріплення позицій квазілідера додала і пандемія коронавірусу. В цих умовах, поява альтернативного кандидата, котрим він був щодо Є. Шевчука в 2012-2016 рр. стала неможливою. Це і дозволило В. Красносельському безперешкодно переобратись на другий термін у грудні 2021 р. при підтримці 79 % виборців [2].

Отже, поява В. Красносельського в політикумі невизнаної ПМР стала можливою завдяки падінню рейтингів провладної партії та очільника квазідержави в 2011-2016 рр. Є. Шевчука, проти якого В. Красносельський організував політично-кримінальне переслідування, однак екстрадиція з боку Росії виглядає жодним чином як нелогічною, так і неможливою. Два терміна поспіль в межах своїх повноважень, квазіпрезидент ПМР В. Красносельський всіляко докладається до розбудови проросійського вектора політики, посилення силового блоку квазідержави як потенційно можливого додаткового фронту нападу на Україну у Вінницькій та Одеській областях. Чи скористається В. Путін цим Придністровським фронтом проти України і власною маріонеткою як головнокомандувачем цього відтинку потенційного вторгнення – залишається питанням часу.

Джерела та література:

1. Дума попросит Путина признать ЛНР и ДНР. Зачем? И что будет дальше? URL: <https://www.bbc.com/russian/news-60326474>
2. Когалов Ю. ЦИК : На президентских выборах в Приднестровье победу одержал Вадим Красносельский. URL: <https://rg.ru/2021/12/13/cik-na-prezidentskih-vyborah-v-pridnestrove-pobedu-oderzhal-vadim-krasnoselskij.html>
3. Матюхина Н. Новый лидер Приднестровья : от следователя до «президента». URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-russian-38342536>
4. Экс-президента Приднестровья приговорили к 16 годам строгого режима. URL: <https://www.interfax.ru/world/643586>

*Яна Волошина,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правознавства,
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»*

ПОЛІТИЧНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Однією з головних потреб людини є відчуття безпеки, рівень якого залежить не тільки від самої особистості та її поведінки, а і від кількості та сили загроз і викликів, які існують у різних сферах життя. Глобалізаційні процеси, які відбуваються на нинішньому етапі розвитку суспільства, призводять не тільки до позитивних наслідків у вигляді нових можливостей і надбань, а і до негативних – загроз національній безпеці. Поряд із розширенням взаємозв'язків у світовому просторі зростає взаємозалежність держав, спостерігається суттєве послаблення національного державного суверенітету.

Політика є однією з головних публічних сфер життя, яка уособлює уявлення людей про суспільне благо, про справедливий устрій суспільства, про соціальний добробут. Безпека в політичній сфері займає одне із ключових місць в системі забезпечення національної безпеки та виступає в якості одного з її центральних структурних елементів. У сучасних умовах кризових ситуацій у політичній сфері серйозної уваги вимагає політична безпека і політична стабільність держави.

Сьогодні поняття «політична безпека» є досить поширеним, хоча поки що немає чіткого уявлення і розуміння його сутності та змісту. Слід вказати на той факт, що в діючому законодавстві України нині відсутнім є нормативне визначення поняття політичної безпеки, що ускладнює виокремлення єдиного підходу до тлумачення даної категорії. У сучасному науковому середовищі також досі не знайдено консенсусу з приводу розуміння поняття «політична безпека».

Вивченням питань політичної безпеки присвячено праці таких вчених, як О. Г. Білорус, В. П. Горбулін, Ю. В. Калюжна, О. І. Косілова, О. Ю. Кравчук,

В. Г. Кремень, В. А. Ліпкан, Н. Р. Нижник, М. Г. Орел, Ю. М. Павлютін, Х. В. Приходько, В. А. Ребкало, А. А. Синіцин, В. П. Циганов та інші.

Оскільки політична безпека є інтегрованою складовою національної безпеки, то спочатку варто розкрити сутність поняття «національна безпека» через призму законодавчої дефініції.

Під поняттям «національна безпека» законодавець пропонує розуміти захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів держави від реальних і потенційних загроз [7]. Тобто зміст категорії національної безпеки полягає у захисті держави, суспільства і громадян від будь-яких негативних впливів різного характеру, відсутності загроз правам і свободам людини.

У політологічній літературі національну безпеку пов'язують зі стабільністю, яка може підтримуватися протягом тривалого часу [4, с. 103].

Дуже актуальними питаннями у світі, які існують на даний час, є проблеми політичної безпеки. Досліджуючи поняття політичної безпеки, стає зрозумілим, що воно є багатогранним та посідає значне місце в системі національної безпеки.

У багатьох випадках політична безпека ототожнюється з державною безпекою, проте її зміст значно ширший і розглядати її тільки через призму соціально-політичних явищ є не зовсім прийнятним. Як слушно зауважує О. Ю. Кравчук, що проблема розуміння політичної безпеки пов'язана насамперед з багатозначністю її складових, відсутністю терміна «політична безпека» у нормативних документах [2, с. 1].

Дослідник Х. В. Приходько зазначає, що розглядати політичну безпеку можна в багатьох аспектах, зокрема, як: категорію конституційного права України, інститут конституційного ладу, різновид конституційних політичних відносин, гарантію конституційних прав та свобод людини і громадянина, правовий режим функціонування політичної системи, фактор стабільності

держави [6, с. 37].

На думку Ю. М. Павлютіна, «політична безпека повинна розглядатися як поліструктурний інститут публічного адміністрування, який володіє системою організаційно-правових засобів щодо захисту політичних прав і свобод громадян, політичного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності від посягань із застосуванням силового захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту» [5, с. 53].

До складових компонентів політичної безпеки відносять безпеку всіх державно-політичних інститутів (внутрішньополітичну) та безпеку політико-правових інтересів влади і держави на міжнародному рівні (зовнішньополітичну) [1, с. 50].

Будь-яка практична діяльність, у тому числі політична, характеризується метою і бажаним результатом, який досягається шляхом прийняття та реалізації політико-управлінських рішень.

Так, метою забезпечення політичної безпеки є створення необхідних умов для захищеності національних політичних інтересів, збереження цілісності суспільства та його передового розвитку, підтримання здатності держави відстоювати вказані інтереси тощо [3, с. 112].

Слід зауважити, що провідна роль у забезпеченні політичної безпеки належить державі, яка гарантує цілісність і політичну організованість суспільства, національну стійкість, готовність до реагування на широкий спектр загроз різного походження і характеру.

Отже, можна зробити висновок, що політична безпека є станом захищеності національних інтересів особистості, суспільства й держави у політичній сфері від будь-яких внутрішніх і зовнішніх загроз. Політична безпека тісно пов'язана з категорією «політичні інтереси», оскільки рівень її забезпечення залежить від реалізації національних інтересів держави. Головними завданнями політичної безпеки є: гарантування недоторканності основних життєво важливих інтересів держави; забезпечення захисту її

політичного керівництва; безпечна і ефективна діяльність всіх політичних інститутів; попередження ухвалення помилкових політичних рішень, які завдають шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, а також погіршують суспільно-політичну ситуацію в країні.

Джерела та література:

1. Державна політика забезпечення національної безпеки України : основні напрямки та особливості здійснення : монографія / Криштанович М. Ф., Пушак Я. Я., Флейчук М. І., Франчук В. І. Львів : Сполом, 2020. 418 с.

2. Кравчук О. Ю. Загрози та виклики політичній безпеці України в умовах гібридної війни : автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02. Одеса : Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», 2019. 24 с.

3. Орел М. Г. Визначення основних компонентів моделі забезпечення політичної безпеки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 6. С. 111–115. URL : <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=6592&i=19>.

4. Павленко Д. Г., Семенюк Ю. В., Лисецький Ю. М. Національна безпека : поняття, складники, чинники впливу. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Державне управління*. 2021. № 3. Том 32 (71). С. 102–107. URL : <http://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/32-71-3>.

5. Павлютін Ю. М. Політична безпека в системі заходів із забезпечення національної безпеки України. *Честь і закон*. 2020. № 4 (75). С. 49–55. URL : <http://chiz.nangu.edu.ua/article/view/220566>.

6. Приходько Х.В. Політична безпека України : конституційно-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 1. С.36-40. URL : http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:jA6trR5PtZoJ:lsej.org.ua/1_2015/9.pdf+&cd=4&hl=ru&ct=clnk&gl=ua&client=firefox-b-d.

7. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2491-14>.

*Петро Ворона,
доктор наук з державного управління, професор,
начальник управління грантового забезпечення
Національного фонду досліджень України*

МІСЦЕВІ ВИБОРИ У КРАЇНАХ СХІДНОЇ ЄВРОПИ: ПОСТТОТАЛІТАРНИЙ ДОСВІД МУНІЦИПАЛЬНОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Для побудови ефективної моделі місцевої влади у країні, де триває реформа децентралізації, є важливим дослідження нових форм місцевого управління, нових механізмів формування органів місцевого самоврядування; вивчення досвіду формування місцевих фінансів та використання місцевих ресурсів тощо [2]. Ці знання сприятимуть процесу становлення дієвих та самодостатніх територіальних громад. До цих процесів необхідно максимально залучати мешканців територіальних громад, використовуючи найсучасніші форми та методи їх активізації до участі у вирішенні питань місцевого життя та задля розвитку самих територіальних громад. Без перегляду державної політики щодо розвитку територіальних громад тут не обійтись [6].

У всіх колишніх постсоціалістичних країнах Східної Європи вже пройшла модернізація системи місцевого самоврядування у т.ч. і через удосконалення систем місцевих виборів та адміністративно-територіального устрою. Нам важливо знати ці процеси, а виокремлений позитивний досвід муніципальної розбудови використовувати у процесі подальшому реформуванні публічної влади, у т.ч. для уточнення державної стратегії реформ місцевої влади.

У демократичному суспільстві при формуванні місцевих органів влади необхідно забезпечити принцип балансу між представництвом загальнонаціональних політичних сил, що, в ідеалі, повинно забезпечити цілісність політичної системи та специфічними інтересами конкретних територіальних громад, що не завжди можуть чи бажають забезпечити партії.

Водночас ефективність формування структур місцевого самоврядування – їх здатність поєднувати загальнодержавні та місцеві інтереси – залежить, у тому числі, від сталості правових норм, які регулюють проведення місцевих виборів [5]. Демократизм є питомою рисою політичної культури української нації, а демократична налаштованість українства є особливо характерною рисою сучасного розвитку Української держави, що виокремлює її серед інших пострадянських країн колишнього СРСР. Та все ж політична система країни є недосконалою і не сприяє формуванню системи ефективного управління. вона потребує змін – мусить увібрати в себе все найкраще, що виробили минулі покоління українців, враховуючи й сьогоднішні реалії, але при цьому використати й європейський досвід місцевої демократії, що нараховує вже не одну сотню років.

Тема удосконалення виборчої процедури (виборчої системи) муніципальних виборів в Україні ще залишається актуальною і достатньо дискусійною, а сам процес достатньо динамічним, особливо з огляду виникнення нового типу муніципальних утворень – об'єднаних територіальних громад.

Мінливість правил структуризації та проведення місцевих виборів в Україні (базові закони 1994, 1998, 2004, 2010, 2015, 2020 років) пояснюється їх політичною доцільністю, зокрема бажанням політичних сил, представлених у Верховній Раді, забезпечити максимальну присутність своїх представників регіональних осередків у місцевій владі. Враховуючи потребу підвищення легітимності місцевих органів влади, оновлення структури та подальшої стабілізації політичної системи в Україні загалом, важливо проаналізувати існуючі системи виборів у країнах Європи і, враховуючи національний контекст, розробити рекомендації щодо модифікації виборчих правил в Україні [3; 4].

У різноманітні виборчих систем, що обслуговують місцеву демократію, важко зорієнтуватись не систематизувавши їх особливості, в т.ч. і територіальні

та історико-етнічні. Україна є країною Європи, тому нам варто розглянути перш за все особливості європейських моделей. Ми обрали для дослідження моделі країни Східної Європи, як тих, що як і українська нація відновлюють демократичної традиції, що були розірвані радянською тоталітарною машиною СРСР і були на понад 40 років вилучені з демократичного життя.

Умовно до країн Східної Європи ми відносимо всі країни постсоціалістичного простору. Їх межі майже співпадають з географічним визначенням Східної Європи. Ми свідомо не включили в дослідження країни, що входили до складу колишнього СРСР (які теж є частиною Східної Європи) – їм буде присвячене окреме монографічне дослідження. Для цього регіону є характерними дві риси: тоталітарний комуністичний режим тут правив значно менше ніж на пострадянському просторі і це мало певний вплив на відновлення демократичної політичної системи; навіть у час «побудови соціалізму» у цих країнах було значно більше свободи і особливо автономії від КПРС, що теж дало можливість зберегти закладені раніше демократичні традиції і не дало перемогти патерналістським настроям серед мешканців територіальних громад.

Більшість країн Європи, як і Україна, при вирішенні питання вибору системи формування представницьких органів, зазнають впливу політичної доцільності та кон'юнктури, що породжує стан їх політичної системи. Тобто виборча система має досягати тих цілей, які ставляться її розробниками – як правило представники політичних партій, що сформували більшість у національному парламенті.

Серед таких цілей – забезпечення впливу на формування та реалізацію місцевої політики, ефективного функціонування системи органів публічної влади; забезпечення перемоги суб'єктів «під яких» впроваджувалась виборча система, що буде використовуватися на наступних виборах; забезпечення представництва національних меншин та обох статей (питання гендерної рівності) в органах місцевого самоврядування, зв'язку між виборцями та обраними депутатами; зміцнення кадрових ресурсів партій та електоральна

підготовка до парламентських чи президентських виборів. Саме вище визначені цілі визначають особливості виборчих систем для формування представницьких органів місцевого самоврядування. Ціленаправляючу роль відіграє і демократична традиція, що зберіглась у цих країнах, де живе покоління тих, що мешкали до «впровадження соціалістичної ідеології» сталінською тоталітарною машиною. Враховуючи певну різноманітність виборчих систем, за якими формуються представницькі органи на базовому та регіональному рівнях у країнах Східної Європи, можемо виокремити певні їхні спільні риси:

1. У більшості країн Східної Європи передбачена можливість висунення не лише партійних кандидатів, але і позапартійних представників, в т.ч. від громадських організацій. Хоча самовисування все ж переважає на базовому рівні місцевої демократії.

2. У більшості країн застосовується пропорційна або змішана виборча система з пропорційною складовою. На виборах голів територіальних громад використовується мажоритарна виборча система абсолютної більшості або вони обираються представницькими органами базового рівня.

3. У країнах Східної Європи не є характерною і поширеною практика блокування політичних партій на місцевих виборах. Практика блокування є швидше винятком. Як правило, партії на вибори ідуть самостійно.

4. Варто згадати ще одну загальноєвропейську тенденцію – забезпечення представництва національних меншин та жінок в органах місцевого самоврядування. Запроваджуються відповідні виборчі механізми.

5. У східноєвропейських держав пропорційні виборчі системи на місцевих виборах є персоніфікованими – тобто виборці голосують за «відкриті» або «напіввідкриті» виборчі списки. Закриті списки є винятком. При голосуванні за напівзакриті списки виборець може надавати преференцію кандидату у списку.

6. У цих країнах виборчі системи місцевих виборів прив'язуються до

кількості виборців, а не до виду органу місцевого самоврядування [1; 7].

Але і в країнах Східної Європи процес удосконалення виборчих систем є постійним і динамічним. А розуміння «оптимальності виборчої системи» для науковців, практиків, політиків та експертів є досить неоднозначне і дискусійне. У формуванні виборчих систем місцевих виборів у країнах Європи доволі вагому роль зіграв історичний фактор або національна історична традиція місцевих виборів – це є проявом потужного впливу генезису демократичної традиції країни.

Окрім політичної структуризації, посилення зв'язку партій з виборцями та інших цілей, виборчі системи мають забезпечувати ефективне функціонування системи публічної влади місцевого та регіонального рівнів, у нашому випадку – системи місцевого самоврядування. У зарубіжних країнах це завдання досягається по-різному. По-перше – через обрання мера більшістю від складу ради. По-друге – через проведення виборів мера за МВС абсолютної більшості. Ймовірність конфліктів між мером та радою в цій системі достатньо висока, однак і мер, і рада принаймні підтримуються більшістю виборців, що спонукує їх до пошуку компромісів.

Виходячи з результатів аналізу особливостей місцевих виборів мерів постсоціалістичних європейських країн варто зауважити, що все ж великого поширення набули прямі вибори з використанням МВС абсолютної більшості.

Структура проведення виборів залежить від цілей, які ставить перед собою політична еліта країни, від політичних інститутів та культури, притаманних певному суспільству, що означає неможливість та й недоцільність виокремлення багатьох об'єднуючих характеристик. Однак, науковці стверджують, що формування структури проведення місцевих виборів у Східній Європі у постсоціалістичний період залежить від наступних факторів: 1) територіального устрою держави: у федеративних утвореннях вибори регламентуються, окрім загальнонаціональних органів влади, також субнаціональними, і тому часто відбуваються за різними системами та

процедурами (*Боснія та Герцеговина*); 2) типу національної виборчої системи; 3) переважаючої кількості жителів у громадах, типу адміністративно-територіальних одиниць.

У малих громадах перевага надається мажоритарним засадам виборів, або ж – можливості кандитування об'єднанням громадян за місцем проживання. Також виборчі системи є зорієнтованими на персоніфікацію виборів, яка забезпечується, окрім мажоритарності, преференційним голосуванням, помірною величиною округу, кількістю місць у радах [7].

Для обрання місцевих представницьких структур у постсоціалістичних країнах встановлені більш ліберальні правила для потенційних кандидатів а ніж під час загальнонаціональних парламентських перегонів : передбачається можливість самовисування або висування позапартійних кандидатів об'єднаннями виборців, виборчими комітетами, громадськими організаціями, тобто не лише політичними партіями. Водночас, задіяний механізм розподілу мандатів між суб'єктами виборів у більшості країн Східної Європи є спрямованим на просування великих, здебільшого, парламентських партій, чого можна досягти за допомогою пропорційної виборчої системи відносної більшості та системи єдиного голосу, що передається [1–7].

Для виборів голів громад на постсоціалістичному просторі використовуються різні системи, які варіюють від непрямих виборів, до мажоритарної системи відносної більшості (*Угорщина*) які переслідують мету уникнення конфліктності у системі комунікації місцевої влади «мер – рада».

В Європейських постсоціалістичних країнах питання вибору виборчої системи представницьких органів є питанням формування ефективної системи місцевого самоврядування, яка розвивається достатньо динамічно і пройшла процес постсоціалістичного реформування. Є воно актуальним і для політичних еліт, які стоять перед вибором, що має дві площини: максимальне залучення до участі у виборах якомога ширших прошарків електорату (виборці, групи виборців, громадські організації, партії, виборчі групи або об'єднання) та

партійної політичної доцільності – збереження монопольного впливу лише політичних партій на формування місцевої та центральної політики (типовий вияв стилю соціалістичної системи управління державою і противага позиціям громадянського суспільств).

Джерела та література:

1. Виборчі системи для місцевих виборів: європейський досвід та українське законодавство. *Лабораторія законодавчих ініціатив*. URL : http://parlament.org.ua/index.php?action=magazine&id=9&ar_id=1374&iar_id=721&as=2

2. Ворона П.В. Експлікація місцевого самоврядування в програмах політичних партій України : автореферат дис. на здобуття наук. ступ. канд. наук з держ. управління : спец. 25.00.04 «Місьцеве самоврядування» / П. В. Ворона. Х., 2007. 18 с.

3. Закон Республіки Албанія «Об організації и функціонуванні місцевого самоуправління». URL: <http://municipalkg.narod.ru/interlaw/alblaw.htm>.

4. Муніципальні вибори в Угорщині, Словаччині, Польщі та Чехії: порівняльний аналіз. URL: <http://old.niss.gov.ua/monitor/april/15.htm>.

5. Нестерович В. Поняття виборчої системи та її основні розуміння в конституційному праві. *Публічне право*. № 1 (33). 2019. С 18–25. URL : <https://www.publichne-pravo.com.ua/files/33/pdf/pp-2019-33-02.pdf>

6. Посібник з розробки виборчих систем / Е. Рейнолдс, Б. Рейллі, К. Асмал, С. Берч, Міжнародний інститут демократії та сприяння виборам; пер. Г. Сенік, М. Селіванова, О. Ципняк. Київ : НОРА-ДРУК, 2003. С. 9.

7. Селіванов А. О. Нові моделі децентралізації компетенції територіальних органів і нові підходи до виборчої системи. *Віче*. 2015. № 16. С. 8–12.

8. Система виборів до органів влади у країнах Центральної та Східної Європи. Національний інститут стратегічних досліджень. URL : <http://www.niss.gov.ua/articles/905>.

*Руслан Карагіоз,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри адміністративної діяльності поліції,
Одеський державний університет внутрішніх справ*

ВИКОРІНЕННЯ НЕФОРМАЛЬНИХ ДЕСТРУКТИВНИХ ПРАКТИК В УКРАЇНІ ЯК РУШІЙНА СИЛА КОНСТРУКТИВНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

Боротьба з корупцією є одним з ключових пріоритетів вітчизняної програми реформ, починаючи від 2014 року. Реалізовані до Революції гідності антикорупційні програми, які впроваджувалися від кінця 1990-х років, лише імітували боротьбу з корупцією. Тоді протидія корупції, особливо на рівні топ-чиновників, переважно мала метою зведення рахунків між конкурентами, а не реальне викорінення неформальних деструктивних практик.

Суспільні запити, висловлені під час Революції гідності (саме тоді стався найсильніший вияв антикорупційного протесту в Україні), вилилися в прийнятому Законі України «Про запобігання корупції» (2014 р.), який, здавалося б, мав запустити справжню агресивну антикорупційну кампанію, як того вимагала ситуація в країні.

Однак декларована готовність владної еліти активно підтримувати такі зміни після революційного піднесення поступово знизилася. Рішучості та послідовності (як, до прикладу, в Сінгапурі) у проведенні реформ не спостерігалось. Навіть помітним був відкритий або ж латентний опір окремих українських високопосадовців антикорупційним реформам, найперше – створенню Вищого антикорупційного суду України. Це ще раз засвідчує: дієва політика антикорупції вимагає не лише належного адміністрування та фінансування, а, найперше – політичної волі. Такої волі для швидких і незворотних реформ українській владі довгі роки бракувало, а чимало значущих міжнародних рекомендацій щодо питань запобігання та протидії корупції не виконувалися. Зрештою, не можна не звернути увагу й на той факт,

що хвилеподібне піднесення антикорупційного громадського руху не стало незворотнім. Дослідники відзначають, що після Революції гідності «на тлі фактичної безкарності корупціонерів незабаром почала спостерігатися своєрідна рецесія громадянської свідомості» [1, с. 80].

У теперішній час в Україні завдяки міжнародній підтримці все ж діє доволі потужний антикорупційний сегмент громадянського суспільства.

На жаль, у світі Україна зберігає імідж висококорумпованої держави. За замірами Transparency International наша держава перебуває на 120-му місці в Індексі сприйняття корупції. Такі позиції України є доволі аутсайдерськими навіть з-поміж пострадянських країн: нас випереджають країни Балтії, Грузія і навіть Білорусь, Вірменія та Молдова. Водночас певна висхідна динаміка є: якщо звернутися до даних Індексу сприйняття корупції за 2014 рік, то наша держава в ньому займала 142-е місце та була позиційована як найкорумпованіша країна Європи [2]. Попри покращення оцінок України за останні п'ять років, антикорупційний поступ нашої держави є вкрай повільним: українській владі ще не зарекомендувала себе як рішучий і послідовний актор антикорупційної політики. Окремі важливі озвучені міжнародні рекомендації досі не виконані. Реальних антикорупційних реформ вимагає, найперше, українське суспільство, а міжнародні партнери нашої держави, такі як ЄС, згодні надавати підтримку тільки в разі виконання низки жорстких умов.

Причини масштабної корумпованості України вбачаються в низці причин, не в останню чергу й у високому рівні толерування корупції населенням (мова, найперше, про побутову корупцію). З одного боку, в громадян України рівень громадського осуду корупціонерів зростає, терпимість населення до проявів корупції критично низька, формується усвідомлення довгострокових загроз корупційних діянь і небезпек подальшого толерантного ставлення до корупції. З іншого боку, світогляд українців залишається амбівалентним у частині співіснування двох протилежностей: корупція сприймається як негативне явище, але її існування допускається як

альтернативний спосіб розв'язання проблеми (особливо приватного характеру, в питаннях з очікуваною вигодою). Це приклад амбівалентності як характеристики політико-правової культури українців: громадяни корупцію, з одного боку, розглядають як одну з найбільших проблем, що гальмує поступовітньої України, а з іншого – вдаються до корупційних практик, мотивовані корупційним прагматизмом.

З огляду на означене, складно спрогнозувати, чи в найближчому майбутньому українська спільнота вийде на рівень реальної практичної нетерпимості до корупції. У русі до такого результату саме роль зовнішнього чинника (міжнародних інституцій) може стати рушійною силою конструктивних перетворень.

Джерела та література:

1. Кушнар'ов, І. В. Ментальні основи політичної корупції в Україні. *Політичне життя*. В. 4. 2017. С. 77–82.
2. Report from the Commission to the European Parliament and the council. Second report under the visa suspension mechanism. Brussels, 19.12.2018. URL : https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/20181219_com-2018-856-report_en.pdf

*Олександр Кір'ян,
здобувач вищої освіти СВО магістр
спеціальності Політологія,
Науковий керівник – Анастасія Некряч,
доктор політичних наук, професор,
професор кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін,
Полтавський державний аграрний університет*

УЧАСТЬ ТА ПАРТНЕРСТВО ЯК ПІДГРУНТЯ ЛЕГІТИМНОСТІ ТА УСПІШНОСТІ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Європейський вибір України – важливий пріоритет її політики на

сучасному етапі розвитку. Своєю чергою, це передбачає перехід від системи управління громадами до системи «доброго» («належного» або «доброчесного») врядування, а також формування самоврядної свідомості людей, досягнення суттєвих змін щодо участі населення в управлінні та взаємовигідного партнерства з усіма суб'єктами господарювання на місцевому і регіональному рівнях. Бо при сильній, життєздатній місцевій владі всі інші рівні влади отримують міцний тил і гарантію стабільності країни.

Нині з упевненістю можна стверджувати, що починаючи з 2014 року, в країні розпочалося формування потенційно спроможного самоврядного інституту, значно демократичнішого і комфортнішого для людей.

Децентралізація поставила перед новоствореними громадами низку непростих завдань. Окреслимо їх: по-перше, спільно з місцевими депутатами забезпечити доступ і належний рівень послуг усім мешканцям громад; по-друге, допомогти депутатському корпусу й мешканцям закріпитись у статусі справжніх господарів на власних територіях; по-третє, активно залучати місцеве населення до самоврядних процесів; по-четверте, на засадах партнерства залучати всіх суб'єктів господарювання до активного розбудовчого процесу; по-п'яте, потрібно ефективно і раціонально управляти місцевими процесами, виокремлюючи в них першочергові пріоритети, необхідні для розвитку громад з урахуванням економічних, фінансових, природних ресурсів, наявної інфраструктури, потенціалу; по-шосте, забезпечити стабільність і безпеку громад; сьоме створити умови зацікавленості людей на участь в суспільному житті громади. І, восьме, забезпечити населення доступними високоякісними публічними, адміністративними, соціальними та громадськими послугами.

Звісно, побудувати успішне місцеве самоврядування неможливо без професійної підготовки керівників новообраних громад, депутатського корпусу, призначених старост, здатних забезпечити весь комплекс заходів, окреслених реформою децентралізації. І хоча місцева влада перебуває в

своєрідному транзитному стані, водночас отримує широкі можливості для використання нових інструментів і механізмів комунікації з громадськістю, усіма суб'єктами самоврядного процесу.

Це допомогло б в межах громади створити такі умови, щоб мешканці якомога менше відчували тягар місцевої бюрократії, були захищені від її свавілля, отримали доступ до рішень, що ухвалюються від їх імені. Адже недостатня участь громадян, брак суспільного контролю за процесом ухвалення рішень є найбільшою проблемою на місцевому рівні і створює сприятливе середовище для поширення корупції серед посадовців і сплати мешканцями т.зв. неофіційних «платежів» за ті чи інші послуги. Подібну практику варто не тільки ліквідувати, а й викорінювати в цілому як небезпечне явище. Це є ключовим завданням новостворених структур в ході реформи.

Варто назвати позитивну тенденцію, що проявилася в ході децентралізації. До неї можна віднести те, що мешканці насправді стають критичнішими і вимогливішими до місцевих органів влади і посадовців. Це при тому, що значна їх частина не має реального доступу до місцевих справ і, власне, до того, чим займається місцева влада. Аналіз причин такого стану, засвідчує, що в однієї частини населення сформувалася хибна думка, стосовно того, що від них нічого не залежить. Інша – не знає, в яку структуру і до кого звертатись, оскільки необізнані з процедурою оскарження якості послуг. По-третє, тривала недовіра до місцевої влади, депутатського корпусу, місцевих посадовців, закритість їхньої діяльності від населення не дає підстав сподіватися на справедливе вирішення проблем. По-четверте, байдужість посадовців, небажання запроваджувати більш гнучкий механізм реагування на звернення громадян, змінювати чинні бюрократичні процедури, породжує додаткову чиновницьку перепону щодо формування довіри і справедливості на місцевому рівні.

Аксіомою можна вважати те, сучасна громада не може ефективно функціонувати без участі самих громадян. Такий підхід обумовлений

декількома чинниками. Перший – участь важлива для підтримання легітимності рішень, які ухвалює місцева влада і запровадження підзвітності чиновників. Другий – публічна влада має прислухатись і навчатись, щоб у спішніше реалізувати місцеву політику й послуги. Третя – участь має власну внутрішню цінність, оскільки формує колективну ідентичність як бажання людей жити в одній спільноті, разом працювати як сьогодні, так і у майбутньому.

Тож нині перед місцевим самоврядуванням відкривається інша перспектива, яка базується на громадянській партиципації. І місцевій владі варто скористатися цими можливостями, щоб кожен мешканець реально відчув позитивні зміни в реальному житті, і, зрештою, почав більше довіряти місцевій владі та еліті, оскільки мета в усіх одна – побудова самодостатніх, спроможних, дієздатних громад, надання рівних можливостей усім громадянам у задоволенні їхніх потреб та інтересів. Бо успішне майбутнє є в тих громад, які виявляться здатними виправдати законні очікування українців.

Результативним можна вважати спосіб залучення мешканців до вирішення конкретних справ, це «партиципаторний бюджет», або громадський бюджет. До його переваг слід віднести те, що мешканці отримали можливість розпоряджатися суспільним благом – частиною бюджету громади. Важливо, що при цьому учасники беруть на себе відповідальність за використання коштів. Більше того, через певний час можуть побачити власний внесок у спільну працю. І це підтверджується діяльністю цілого кола громад, в яких процес залучення успішно закріпився.

Такий підхід відповідає Положенням Європейської Хартії місцевого самоврядування і Додатковим протоколам до неї щодо права участі людей у справах місцевої влади. Люди дійсно мають всі законні підстави на участь, отримання інформації від місцевої влади і посадовців, а обов'язки останніх – забезпечити ці права. Тому що чим обізнанішим є населення у місцевих справах, тим більше можливостей відкривається для них у забезпеченні своїх потреб та інтересів.

Наступна форма участі є громадські слухання, коли мешканці мають змогу ознайомитися з діяльністю посадовців, внести пропозиції щодо покращення умов свого проживання і функціонування. Широкі можливості щодо участі надають статuti територіальних громад, які дозволяють безпосередньо на громадських засадах долучатися мешканцям у самоврядний процес, до обговорення проєктів рішень. Досить затребуваною формою у людей є електронні петиції, електронні звернення, інші форми участі. А відтак допомогти оволодіти методикою реалізації цих форм і набути навичків цієї роботи і є головною метою всіх змін на місцевому рівні, інновацій та започаткованої децентралізації.

Непересічна місія в цих змінах належить депутатському корпусу, який обраний в жовтні 2020 року і передусім має бути зацікавленим в ефективній співпраці з політичними партіями, виконавчим комітетом об'єднаних громад, об'єднаннями, організаціями, представниками ЗМІ, приватним сектором. В цій співпраці важливо знайти місце місцевому бізнесу, який має бути соціально орієнтованим, оскільки завдяки взаємній повазі і співробітництву виробляється модель узгодження інтересів, що забезпечує незалежність особи і суспільних груп від держави, захищає їх від диктату чиновників і дозволяє контролювати тих осіб, які безпосередньо перебувають при владі. Партнерство створює робочу платформу для ведення діалогів, дискусій, обміну думками в межах якої можна узгоджувати як і регіональні, місцеві питання, створювати різні форми підтримки місцевого самоврядування.

В перспективі надзавданням кожної громади – вийти на рівень так званого сталого розвитку, коли потреби мешканців задовольняються не тільки в сьогоденні, але й не загрожують здатності майбутніх поколінь задовольняти власні потреби. Це відповідає стратегічним цілям Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 року та основним Положенням Європейської Хартії місцевого самоврядування. Тому до реалізації проєкту буде залучено Полтавську Обласну громадську

організації ОМС (органів місцевого самоврядування), Інститут розвитку міста Полтави.

З метою досягнення сталого розвитку доцільно скористатися кількома підходами. Перший – започаткувати постійно діючий моніторинг, який є ефективним інструментом виявлення, збору, коректної діагностики, аналізу і оцінки інформації про реальний стан громади. Другий – добре знати ресурсну базу громади, що допоможе вирішити поставлені завдання і приймати правильні, обґрунтовані, виважені рішення. Третій – постійний діалог з населенням громади, на що, власне, звертається увага в Положенні про Конгрес місцевих та регіональних влад при Президентів України, який було створено як дорадчо-консультативний орган при Президентів України в 2021 році.

Отже, кінцева мета децентралізації – стала, справедлива, згуртована громада. Це орієнтир руху всього самоврядного процесу. Громада, в якій людина із об'єкта набуває статусу суб'єкта всіх перетворень і змін, в якій права і свободи, потреби та інтереси задовольняються на належному рівні, де органи місцевого самоврядування гарантують цей рівень, де працює реальна підзвітність обраних представників перед громадою, а найменш активні групи також захищені у своїх правах та інтересах. Зокрема, ідеться про внутрішньо переміщених осіб, етнічних меншин, молоді, жінок, інклюзивні прошарки.

Сталий розвиток забезпечує не лише належний рівень життя людей, але й безпеку. Це таке самоврядне середовище, в якому відсутня не тільки загроза проживання, а діє належний громадський порядок, при якому людям надаються гарантії відчуття захищеності в повному розумінні цього слова. Своєю чергою, безпека включає територіальну цілісність і соціальну захищеність людей, гарантованість їхніх прав перед центральною владою, екологічну стабільність, стійку внутрішню рівновагу системи, готовність до стихійних лих та епідемій, здатність при потребі ліквідувати їхні наслідки та відновити функціонування системи, усіх установ, що забезпечують життєдіяльність населення. Такий

підхід продиктований реальною ситуацією, що склалася в нашій країні.

Особливо це стосується подій, що відбулися в лютому 2022 року. Російська Федерація проігнорувала всі норми і принципи міжнародного права, визнаючи незалежність псевдо республік ЛНР та ДНР. Подібне сталося вперше у світовій практиці з часів Другої світової війни. І це новий виклик всій міжнародній спільноті, адже порушена безпекова архітектура сучасного світу та загальноприйняті правила співіснування починаючи з другої половини ХХ століття та початку ХХІ століття.

З огляду на вище зазначене, завдання нових форм врядування – забезпечити політичну стабільність в кожному регіоні, згуртованість у кожній громаді, що сприятиме підтримці і безперебійного функціонування самоврядної системи, її легітимності й ефективності, цілісності й неподільності території і, що найважливіше, закладе підґрунтя реальної довіри з боку населення до влади, додасть їм впевненості та оптимізму у завтрашньому дні.

Джерела та література:

1. Некряч А. І. Місцеве самоврядування України та європейський досвід: шлях до співпраці. *Вісник Львівського університету : серія міжнародних відносин*. Львів: Львівський національний університет ім. І. Франка. 2003. Вип. 11. С. 61-67.

2. Новікова О. Основні напрями реформування та територіальної організації влади в Україні. Національна академія державного управління при Президентові України Дніпропетровський регіональний інститут державного управління.

URL : [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2012/2012_01\(12\)/12nooovu.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2012/2012_01(12)/12nooovu.pdf)

3. Ткачук А. Місцеве самоврядування та децентралізація. Законодавство: навчальний модуль. Київ : ІКЦ «Легальний статус», 2016. URL: <http://www.csi.org.ua/wpcontent/uploads/2016/10/Miscevesamovryaduvannya.pdf>.

4. Чернописский П. Децентрализация власти в Украине : конституционно-правовой аспект. Харьков, 2018. 235 с.

*Юлія Кобець,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри політичних інститутів та процесів,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника*

ПОЛІТИЧНИЙ РИЗИК ЯК КРИТЕРІЙ ФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ

Поняття «ризик» відоме досить давно й пов'язане з формуванням раціонального ставлення до світу, усвідомленням відповідальності за прийняті рішення. Ризиками вважаються явища, які можуть спричинити негативні наслідки у політичній, економічній та інших сферах життя суспільств. Окрема категорія ризиків – це політичні ризики. Політичні ризики – це множина можливостей негативних наслідків, пов'язаних з прийняттям політичних рішень, змінами у політичній системі або навколишньому середовищі, які також обумовлені політичними процесами [3].

Політичний ризик є важливим критерієм оцінки функціональності політичної системи та пов'язаний з особливістю державного устрою, нестабільністю діяльності державних органів влади, етнічними і регіональними проблемами, економічною нестабільністю, поляризацією інтересів соціальних груп. За останні декілька років з'явився ряд робіт з теорії ризику в сфері трансформації політичних, економічних та соціальних систем вітчизняних і зарубіжних науковців.

Слід відзначити, що спроби врахувати політичний ризик, викликаний діями окремих державних діячів чи урядів, робились ще в ХІХ ст. У дослідників виникало зацікавлення, наскільки корелюються зміни в політичній системі та економічна стабільність, особливості революційних подій та соціальна стратифікація. До ХVІІ ст. не існувало загального поняття для позначення ризику. На той час мова йшла лише про долю або рок, або фортуну. Нова епоха, яка змінила розуміння про долю, ідеали та цілі, принесла й нове

усвідомлення ризику як ключового чинника людської діяльності та як одну з умов досягнення успіху [2]. Відомий банкір Ротшильд таким чином організував систему інформації про політичні події, що одержував повідомлення про них на декілька днів раніше, ніж уряд. Поняття «політичний ризик» з'явилося в лексиконі американських корпорацій у 1959 році після приходу до влади на Кубі Ф. Кастро. Найважливіші розробки в цьому напрямі мають Р. Алфоп, В. Ашер, О. Березніна, А. Боднар, А. Грахам, А. Горшкова, Д. Зінк, Н. Качинська, С. Кобрін, В. Кривошеїн, Л. Лук'янова, С. Марченко, Я. Мезун, Т. Моран, В. Оверхолт, І. Подколзіна, К. Рейнватер, Б. Самуельс, І. Тихомирова, Д. Хаендел та інші.

Політичні ризики є системними (об'єктивними), тобто суб'єкти політичного процесу безпосередньо впливати на їх величину, але повинні їх враховувати у своїй діяльності. Основними причинами виникнення політичного ризику є: військові дії, локальні конфлікти, революції; загострення внутрішньополітичної ситуації в країні в результаті проведення глобальних політичних заходів (референдуми, вибори); зміни в політичному курсі держави щодо економічних процесів (націоналізація, конфіскація майна, що належить зарубіжним фірмам тощо); заборона або обмеження зовнішньоекономічних операцій в наслідок зміни геополітичної ситуації в світі чи регіоні (в першу чергу ті, що носять політичний характер) [4].

Політичний ризик є більшим у країнах, що знаходяться на стадії глибоких інституційних трансформацій, в яких економічна, соціальна і політична ситуація. Політичний ризик залежить від розвитку геополітичної ситуації, стану політичної системи та системи державного управління, їх відповідності (невідповідності) геополітичній та соціально-економічній ситуації країни, діяльності держави.

Значення терміна «політичний ризик» доволі широке – від прогнозування політичної стабільності до оцінювання всіх ризиків, які пов'язані з діяльністю в різному соціально-політичному середовищі.

Політичний ризик за сферою дії умовно можна поділити на: ризик країни; регіональний; міжнародний (пов'язаний із політичною нестабільністю між країнами світу або окремого регіону, часто він штучно створюється сильними розвинутими країнами у своїх інтересах (РФ, США, Великобританія, Японія, Ізраїль тощо).

Необхідно зазначити, що аналіз політичного ризику має деяку специфіку. По-перше, політична традиція, недосконалість демократичних інститутів і переломний момент історичного розвитку обумовили значну роль особистісного фактора, якому необхідно приділяти додаткову увагу при оцінці політичного ризику. По-друге, істотним фактором невизначеності є наявність безлічі різнотипних політико-територіальних утворень, що мають різний потенціал, різнорідні по національному складу й опираються на різні історичні, політичні, культурні і релігійні традиції.

Антагоністом до поняття політичний ризик найчастіше вживають термін «політична стабільність». Політичну стабільність розглядають як динамічний стан відношень всередині країни, так і в міжнародному середовищі, що дозволяють соціально-політичній системі зберігати свої якісні базові характеристики, основні напрямки та тенденції розвитку. Важливою умовою політичної стабільності, як відмічають експерти, є передбачуваність політики. Критерієм стабільності політичної системи є ступінь взаємопов'язаності інтересів різних соціальних груп суспільства, держави, окремих громадян. Виділяють три рівні внутрішньополітичної стабільності:

1) стабільність влади – відносна тривалість існування уряду, незмінність його основного складу;

2) стабільність політичного режиму – збереження існуючої політичної і соціальної системи, еволюційний характер політичної ситуації, відсутність політичного насилля;

3) стабільність суспільства – збереження територіальної цілісності держави, забезпечення особистої безпеки і добробуту громадян, покращення

стану навколишнього середовища, підтримка демографічного балансу.

У сучасних умовах, окрім вимог щодо підтримки стабільності соціально-економічної системи, чільне місце посідає завдання забезпечення безпеки та стійкого політичного розвитку. Стійкий розвиток – це концепція, ідеологія, реакція світової спільноти на кризові явища в біосфері, політиці, економіці.

Специфіка управління політичними ризиками на державному рівні вимагає не лише прийняття політико-управлінських рішень на короткострокову перспективу, але й потребує довгострокового планування та прогнозування розвитку політичного процесу, аналізу потенційних змін в усій соціетальній системі та за її межами, а також заходів по їх попередженню, якщо вони розцінюються як ризиковані [1]. Управління політичними ризиками вимагає ґрунтовних ризик-комунікацій з усіма зацікавленими в цьому процесі державних і неурядових акторів, чітко продуманої і збалансованої комбінації найбільш адекватних стратегічних державного-управлінських заходів (підходів) при реагуванні на вже існуючі ризики, використання широкого арсеналу ресурсів, тобто досвіду комерційного сектору, міжнародних організацій і, у першу чергу, власного людського капіталу (експертно-наукового потенціалу). Нарешті державне управління політичними ризиками повинно мати, адаптовану до реалій функціонування політико-адміністративної системи, модель управління ризиками.

Джерела та література:

1. Антипенко І. В. Особливості державного управління політичними ризиками : загальні підходи. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. URL : http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/3_2020/35.pdf
2. Демчук Д. В. Поняття і види політичних ризиків. URL : <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/1318/Demchuk.pdf>
3. Зубчик О. Політичні ризики в умовах демократичної трансформації суспільства. *Політичний менеджмент*. 2011. №4. URL : https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/zubchyk_politychni.pdf

4. Лук'янова В. В. Політичний ризик у функціонуванні суб'єктів підприємницької діяльності. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2015. №2. Т. 2. С. 226-229. URL : <http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/4286/1/%D1%81%D1%8215.pdf>

*Володимир Обифіст,
здобувач вищої освіти СВО бакалавр
спеціальності Політологія,
Науковий керівник – Сергій Приходько,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін,
Полтавський державний аграрний університет*

ФОРМИ ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ: ДЕМОКРАТИЧНА ПРАКТИКА

Автономна політична участь – свідомо активність окремих громадян, більш-менш безпосередньою метою яких виступає вплив на позицію й діяльність політиків, що обираються виборцями. Такий вид участі поширений, насамперед, у країнах демократичного режиму – країнах Заходу. Розуміння міри важливості політичного рішення є стимулом активної політичної участі.

Головними формами політичної участі розглядаються причетність громадян до формування представницьких органів державної влади шляхом голосування на виборах різного рівня, а також участь у референдумах. Активна політична участь громадян дає можливість забезпечити реалізацію політичних свобод. Це стає можливим за умови, якщо автономна особа, яка володіє свободою, водночас усвідомить себе частиною спільноти рівних собі громадян.

Попри наявність в Україні інституційних механізмів для участі громадян у формуванні політики та прийнятті рішень, рівень політичної та громадської активності населення залишається низьким: у громадсько-політичних заходах бере участь менш, ніж 20 % громадян. За останні роки рівень громадсько-політичної участі суттєво знизився. На жаль, в Україні молодь ще не є

достатньо активною. За даними дослідження «Молодь України 2015», на замовлення Міністерства молоді та спорту за підтримки ООН, лише 2% молодих людей є членами громадських організацій, 62% української молоді не брали участі в діяльності жодної організації громадянського суспільства впродовж 12 місяців [1].

На теперішній час у Франції активним виборчим правом юридично володіють всі французькі громадяни, які досягли на момент виборів 18-ти років і володіють громадянськими і політичними правами. Голосування здійснюється особисто, і кожен виборець має один голос. На президентських виборах і в голосуваннях на референдумі можуть приймати участь французькі громадяни, які проживають за кордоном. Своє право вони здійснюють в посольствах чи в прикордонних департаментах.

Особливістю політичної системи Нідерландів є право голосувати на місцевих виборах іноземним громадянам (за умов попереднього 5-річного проживання в країні). У 1917 році зміна в конституції дала виборчі права всім чоловікам, що досягли 23 років, у 1919 році право голосу отримали всі жінки. З 1971 року право голосу мають всі громадяни, що досягли 18 років. Найбільший перегляд конституції стався в 1983 році. Відтоді населенню гарантувалися не лише політичні, але і соціальні права: захист від дискримінації (на підставі релігії, політичних переконань, раси, статі тощо), заборона на смертну кару і право на прожитковий мінімум.

Конституція Німеччини чітко проголошує: «Вся державна влада йде від народу». Бажання громадян впливати на події в країні через референдум постійно посилюється. Так, починаючи з 1990-го до 2010-го рр. у ФРН відбулося 269 місцевих референдумів – удесятеро більше, ніж за попередні 43 роки. У Німеччині референдуми передбачені на всіх рівнях, крім федерального. Загальнонімецький плебісцит може бути проведено лише для ухвалення нової Конституції. А на рівні міст або федеральних земель винести ту чи іншу тему на референдум можуть самі громадяни. Для цього необхідно зібрати підписи

від 4 до 20% усіх виборців у громаді або регіоні – залежно від земельних законів.

На сьогоднішній день, згідно шведської конституції, однопалатний Риксдаг є верховним органом влади. Хоча король як і раніше залишається формальним главою держави, його повноваження і обов'язки носять представницький і церемоніальний характер. Глава виконавчої влади призначається Риксдагом. Виборча система відноситься до типу пропорційних. Провідну роль в Риксдазі грають соціал-демократи і Помірна коаліційна партія, близько третини місць в парламенті розподілені між більш дрібними партіями. У парламенті представлені всі провідні релігійні, етнічні та іммігрантські групи. Майже половина депутатів є жінками, то ж відноситься до членів уряду. Саами мають власний представницький орган, який має широкі повноваження в їх співтоваристві і грає дорадчу роль в уряді. Одним з головних конституційних принципів вважається громадський контроль і спостереження за роботою уряду і місцевих органів влади. Це узгоджується з низьким рівнем корупції. Релігійні організації всіх конфесій користуються фінансовою підтримкою держави. Закони про рівноправність не тільки забороняють расову, національну та статеву дискримінацію, але й гарантують широкий ряд соціальних прав: на працю, житло, освіту, соціальний захист, доброякісність життєвого середовища. Близько 80% робочої сили складаються в добре організованих і сильних профспілках. Експерти Freedom House відносять Швецію до категорії країн з ліберальною демократією. Журнал «Economist» у своєму індексі демократії за 2018 рік помістив Швецію на перше місце в світі.

Порівнюючи політичну участь громадян України з іншими державами я зрозумів, що в теперішній ситуації нам необхідно направити свою діяльність на молоде покоління, адже рівень політичної участі даної вікової групи є низьким. З метою сприяння засвоєнню громадянами демократичних цінностей і норм, утвердженню активістських установок, розвитку громадянської компетентності та стимулювання громадсько-політичної активності населення необхідно:

створити в державі систему громадянської освіти (зокрема, запровадити у школах та вищих навчальних закладах спеціалізовані дисципліни, спрямовані на формування громадянськості; проводити для учнів середніх шкіл позакласні заходи з громадянської освіти; періодично публікувати у ЗМІ матеріали, спрямовані на підвищення загальної поінформованості про демократичне громадянство); провести інформаційно-просвітницьку кампанію щодо роз'яснення населенню прав та нових можливостей доступу громадян до інформації органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Джерела та література:

1. Молодь України – 2015 : аналіз соціального розвитку сучасної молоді.
URL:<https://ukraine.unfra.org/sites/default/files/pub-pdf/-України%20-%202015.pdf>

*Ігор Поліщук,
доктор політичних наук, професор,
професор кафедри соціології та політології,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

ЕВОЛЮЦІЯ СВІТОВОЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ

Для кожного історичного періоду притаманний певний характер взаємодії між основними учасниками міжнародних стосунків. Дані стосунки мають оригінальну для свого часу структуру, яку називають світовою політичною системою або міжнародною системою.

Світова політична система характеризується такими особливостями:

- вона є сукупністю взаємопов'язаних елементів, що перебувають між собою у певних причинно-наслідкових зв'язках;
- вона є функціональною цілісністю;
- вона є сукупністю відносин, дій та учасників;
- вона є сукупністю, що становить органічну єдність із міжнародним середовищем;

- вона є ієрархічно-структурованою цілісністю, а не спонтанною чи анархічною множиною складових.

Міжнародна світова політична система є неформальною інституціалізацією співвідношення сил між державами у відповідному просторово-часовому контексті. Міжнародна система розвивається під впливом певного середовища, яке має різні стани: статичний, стабільний, трансформаційний і турбулентний.

Статичний стан міжнародного середовища визначається тим, що відносини між народами постають як запрограмований та повторюваний процес взаємодії між суспільствами, який охоплює відносини як на мікросоціальному рівні (між представниками чи групами представників різних суспільств), так і макросоціальному (між цивілізаціями та суспільствами, на інституційному рівні – між державами) в межах певного простору життєдіяльності, головним фактором якого є формування упорядкованого міжнародного становища. Останнім часом статичний стан міжнародного середовища спостерігається доволі рідко, адже інформаційно-технологічна революція значно прискорила соціально-політичні процеси, які розвиваються дуже стрімко, у важко передбачуваному контексті.

Стабільний стан міжнародного середовища визначається через мир (на противагу війні та конфлікту), статус-кво, порядок (впорядкованість процесів та взаємодій), тобто пов'язаний із системністю. Стабільність міжнародної системи дозволяє суб'єктам міжнародних відносин реалізовувати свої цілі та передбачає наявність механізмів досягнення системної рівноваги. Як правило, переважна більшість провідних гравців на міжнародній арені зацікавлені у досягненні стабільного стану міжнародного середовища, який дозволяє їм утримувати лідерські позиції у світі. Проте останні тенденції розвитку світової політичної системи свідчать про те, що чим далі, тим все важче забезпечувати її стабільний стан, адже постійно виникає низка непрогнозованих факторів.

Міжнародні відносини реалізуються в анархічному середовищі, де немає

традиційних для внутрішньополітичних відносин інтегруючого та управлінського чинників – легітимної влади, що має повноваження на застосування примусу. Міжнародні системи характеризуються, з одного боку, нестійкістю об'єднувальних чинників (міжнародне право, міжнародні організації, розвиток засобів комунікації, взаємопроникнення у сфері економіки), а з іншого – вагомим впливом диференційних чинників (національний егоїзм, нерівномірність розподілу ресурсів, соціокультурні (цивілізаційні) та ідеологічні відмінності), які є постійною загрозою для стабільності міжнародних систем. Загрозою для стабільності міжнародних систем є значна автономія елементів, передовсім держав, які володіють суверенітетом. Проте ця автономія не абсолютна, вона постійно зменшується зі зростанням взаємозалежності всіх учасників міжнародних відносин. Ці ознаки міжнародних систем дають змогу визначити їх як децентралізовані, що функціонують на засадах самоорганізації.

Трансформаційний стан міжнародного середовища – це безперервний і динамічний процес якісних змін у співвідношенні сил між державами у певному просторі і часі. В основі цієї трансформації лежать цілком конкретні закономірності. По-перше, незалежно від кількості міжнародних акторів між ними завжди йшло, йде і, поки будуть існувати національні держави, йтиме протиборство в самих різних формах за реалізацію своїх національно-державних інтересів. У цій боротьбі виділяються і виходять на перші ролі ті, які мають більшу, ніж інші, сукупну потугу. При цьому в різні часи роль і значення кожної держави змінювалися.

По-друге, неминучою є поява конкурентів для існуючих супердержав, які претендують на першу роль у світі, на роль глобальної наддержави. Цей конкурент виростає з числа регіональних лідерів, які завжди були, є і будуть. Потрапляючи у сприятливу ситуацію, володіючи необхідними внутрішніми і зовнішніми ресурсами, у першу чергу сучасними конкурентними системами організації суспільного життя, регіональний лідер починає швидко

прогресувати, складати конкуренцію спочатку собі подібним, а потім – і глобальному лідеру. Це виступає передумовою для перманентної трансформації міжнародного середовища. Трансформація сучасної міжнародної системи має тенденцію до багатополярності, поліцентричності або ж безполярності.

Якщо дестабілізуючі дії держав-елементів переважають, то система впадає у стан нестійкості, кризи (війни), які є передумовою формування нового типу балансу сил та іншої моделі міжнародної системи.

У глобалізованому світі зростає взаємозалежність, нерівномірність розвитку, виникає диференціація на бідні та багаті суспільства, хаотичність, непередбачуваність змін, які називаються турбулентністю міжнародної політики.

Турбулентний стан міжнародного середовища передбачає напруженість і системні зміни, коли структури й процеси, що зазвичай творять політику, є нестійкими й у них відбувається перебудова. Головною ознакою турбулентної політики є непевність, яка доповнюється складністю та динамізмом змін. У сукупності це призводить до того, що чинні правила вже більше не служать стримуванню дій і наслідків, а це ставить під сумнів традиційну концепцію балансу сил.

Джерела та література:

1. Бебик В. М. Сучасна глобалістика: провідні концепції і модерна практика: навч. посібн. Київ: Університет Україна, 2006. 208 с.
2. Глобалізація і сучасний міжнародний процес / за заг. ред. проф. Б. Гуменюка і проф. С. Шергіна. Київ: Університет Україна, 2009. 508 с.
3. Соснін О.В., Воронкова В.Г., Постол О.Є. Сучасні міжнародні системи та глобальний розвиток (соціально-політичні, соціально-економічні, соціально-антропологічні виміри): навч. посібн. Київ: Центр навчальної літератури, 2015. 556 с.

*Сергій Приходько,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін;
Анастасія Гергель,
здобувач вищої освіти СВО магістр
спеціальності Політологія,
Полтавський державний аграрний університет*

МЕХАНІЗМИ ЛЕГІТИМНОСТІ ВЛАДИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В умовах сучасного суспільства однією з найбільш важливих проблем є забезпечення оптимальних форм його організації. Як зазначав з цього приводу Деніел Белл, «взаємодія між суспільною структурою і політичним порядком стає однією з головних проблем влади в постіндустріальному суспільстві» [1, с. 17]. Структура сучасного суспільства набуває більшої диференційованості і різноманітності. Його специфічні властивості зумовлюють необхідність змін у політичній сфері і, зокрема, системі управління. Тобто, актуалізується питання про суттєвий перегляд принципів взаємодії між владою і суспільством, оскільки все більше громадян залучаються до політичних процесів, намагаючись повноцінно забезпечити свої інтереси. Отже, зміни у житті суспільства мають сприяти новим принципам організації політичної влади.

Слід констатувати факт, що в нинішньому вигляді організація політичної сфери фактично не відповідає потребам сучасного суспільства. Фактично вся система представницької демократії не реалізовує повноцінно владні функції внаслідок організаційної та процесуальної громіздкості, непрозорості, бюрократизованості, недостатньої мобільності. оскільки вона не надає достатньо можливостей громадського контролювання влади, а відтак зумовлює подальшу делегітимацію влади в її нинішньому вигляді. Однією з передумов анахронічності системи представницької демократії є відсутність дієвих механізмів зворотного зв'язку між прийнятими владними рішеннями і рівнем їх сприймання з боку суспільства (тобто, доцільно взагалі поставити питання про

легітимність влади в сучасному форматі як такої). Це має наслідком відчуження громадськості від влади. Натомість сучасні реалії вимагають більшого залучення громадян до розробки і навіть прийняття політичних рішень. У XXI столітті громадськість не може залишатися пасивним споживачем політичних послуг та стороннім спостерігачем у політичних процесах. Існує об'єктивна потреба їх більшої інтегрованості до суспільно-політичних процесів.

Отже, на порядку денному актуально постало питання про впровадження нових принципів легітимації влади. Як відомо, легітимність забезпечується шляхом тісної взаємодії влади і суспільства. І тому для її нормального функціонування неодмінною умовою є визнання за нею права управляти і забезпечення згоди громадян підпорядковуватись її розпорядженням.

Основні засоби легітимації змінювалися протягом всієї історії людства. Тривалий час єдиним серед них були вибори. Але у процесі розвитку суспільства вони значно втратили головного механізму легітимації. Сучасні виборчі системи (будь-який їх різновид) не спроможні суто з об'єктивних причин забезпечити представництво інтересів різних верств суспільства внаслідок урізноманітнення і фрагментації його структури. «У «класичну» добу представницької системи функція виборів означала надання незаперечного мандата для «вільного» врядування після виборів. Припускалося, що майбутня політика включена в умови вибору, який вписується в передбачуване становище з чітко визначеними програмами та ясно окресленим суспільним розшаруванням». Але в умовах сучасного суспільства ситуація принципово змінилася. «Вибори мають відтепер вужчу функцію: вони лише затверджують спосіб призначення правителів. Вони вже більше не означають апріорної легітимації політики, яка потім здійснюватиметься». «Адже й справді, інтерес більшого числа вже не може так легко ототожнюватися з інтересом ситуативної більшості» [2, с. 15].

Отже, вибори в нинішньому вигляді об'єктивно не спроможні відобразити весь спектр думок, поглядів, ідей, які існують у сучасному

суспільстві. По-друге, без дієвого громадського контролю за владою вибори перетворюються на імітацію народовладдя і навіть ведуть до його заперечення. Тому постає реальна загроза громадського відчуження від влади і повної чи часткової «тінізації» політики. Для запобігання цього потрібна трансформація чинних політичних інститутів в напрямі розширення соціального простору політики, зокрема, встановлення нових засад легітимації. В сучасних умовах принципи забезпечення легітимності не можуть залишатися в руслі її традиційного тлумачення, коли її єдиним носієм виступає влада. Класична – державна – модель легітимності є застарілою для сучасності. Як уже зазначалось, громадськість не може залишатися простим споживачем політики. Навпаки, має вступати повноцінним її співучасником. Тобто, легітимація може бути здійснена лише внаслідок поєднання зусиль усіх суб'єктів політики.

Варто наголосити, що процес має бути двостороннім. Має бути зустрічний рух як з боку влади, так і з боку громадськості. Потрібна суттєва громадська ініціатива, прагнення постійно підтримувати рівень легітимності. Тільки відповідальна громадянська позиція і активність самих громадян можуть бути тією рушійною силою, яка здатна забезпечити систематичний громадський контроль діяльності інститутів публічної влади. При цьому контролювання влади буде ефективним виключно за умови встановлення достатнього організаційного рівня громадської активності. Для цього необхідно створювати незалежні громадські об'єднання і за їхньою допомогою реально впливати на управління державною політикою. Це – один аспект підвищення рівня легітимності влади. Інший – забезпечення максимальної прозорості самої влади. Її функціонування має базуватися на засадах відкритості і звітності державних службовців в їх діяльності, забезпечення для населення ефективного доступу до інформації, сприяння свободі пошуку, отриманню і поширенню інформації. Такі принципи роботи влади забезпечують ефективність, відкритість, інформаційну прозорість і доступність у роботі управлінських

структур, зворотний зв'язок, а відтак створює додаткові можливості для взаємодії громадян з владою, здійснення впливу на неї.

Специфіка сучасного суспільства, зокрема, інформаційно-телекомунікаційні технології, дозволяє забезпечити легітимність на якісно іншому, надійнішому, рівні. Для цього мають бути поєднані можливості представницької і прямої демократії, тобто, професійне виконання владних функцій і безпосередня участь громадян у політичному житті. Оптимальні умови для цього створює система електронної демократії. Для повноцінного функціонування такої системи правління потрібні певні технічні умови, а саме наявність спеціальних інструментів і можливостей для залучення громадян до обговорення і ухвалення рішень, інструментів онлайн-консультацій з населенням, дискусійних форумів з питань політики і дій органу влади, онлайн-опитувань, можливостей отримати відповідь на запити електронною поштою.

Для того, щоб електронна демократія була дійсно дієвою формою народовладдя, доцільно не відмовлятися повністю від механізмів представницької демократії, а поєднати її окремі засади з принципами прямої демократії вже з урахуванням телекомунікаційних технологій. Тобто представницькі виборні органи влади зберігаються, але з наданням громадськості реального права контролювати їх дії не ситуативно, а в постійно діючому режимі. Така модель передбачає участь громадян у вирішенні питань громадського життя через різні форми електронного волевиявлення. Її перевагою є забезпечення громадянам можливості прямої участі в обговоренні та вирішенні різних проблем, не залишаючи свого помешкання. Це дозволяє повніше забезпечити основоположний принцип демократії – провідним джерелом і носієм влади є народ. Шляхом голосування через Інтернет можна брати участь в обговоренні численних суспільних проблем. Головне питання полягає в адекватному підбитті підсумків такого опитування. Необхідно розробити механізми підрахунку його результатів, щоб вони обов'язково були

враховані при прийнятті відповідних рішень.

Все це має сприяти створенню більш потужних засад легітимності влади, саме на основі забезпечення широкої суспільної присутності в політиці.

Джерела та література:

1. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Перевод с английского. Москва : Academia, 2004. 788 с.

2. Розанвалон П. Демократична легітимність. Безсторонність, рефлексивність, наближеність. Київ : Києво-Могилянська академія, 2009. 287 с.

*Валерія Скрипченко,
здобувач вищої освіти СВО бакалавр
спеціальності Політологія,
Науковий керівник – Ганна Подлесна,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін,
Полтавський державний аграрний університет*

РОЛЬ КОМУНІКАЦІЙ В УПРАВЛІННІ ПОВЕДІНКОЮ

Сучасна людина живе в умовах постійного впливу та тиску, що надається на нього іншими людьми, та й сам він постійно є суб'єктом впливу та тиску. Більшості людей добре знайоме відчуття того, що ними зневажають, маніпулюють, нав'язують проти їхньої волі певна поведінка чи переконання. Величезна кількість різноманітних підходів до проблеми впливу на свідомість та поведінку людини можна звести у дві групи. До однієї з до них належать теорії та технології, що допускають і підтримують несиметричну комунікацію, коли один із учасників комунікації визначає її зміст та способи спілкування, а інший лише підпорядковується.

Таку комунікацію і її теорії, що виправдовують її, має сенс назвати репресивний. Інша практика спирається на ідею симетричну комунікації, що об'єднує рівноправних партнерів. Таку комунікацію можна назвати діалогічною

чи гуманітарною. Між цими полярними позиціями розміщуються різні технологічні схеми комунікації, які можна звести до кількох груп.

В даний час під маніпулюванням зазвичай розуміють систему способів ідеологічного та соціально-психологічного впливу з метою зміни мислення та поведінки людей всупереч їхнім інтересам. Цікаве визначення дає М. Бітянова: «Маніпуляція – це поширена форма міжособистісного спілкування, що передбачає вплив на партнера зі спілкування з метою досягнення своїх прихованих намірів; при маніпулятивному спілкуванні ставиться також мета досягти контролю над поведінкою та думками іншої людини; партнер не інформується про справжні цілі спілкування; вони або просто ховаються від нього, або замінюються іншими» [1].

Відповідно до В. Амеліна, політична маніпуляція передбачає наступні операції:

- впровадження у суспільну свідомість під виглядом об'єктивної інформації бажаного для певної групи змісту;
- вплив на болючі точки суспільної свідомості, що збуджують страх, тривогу, ненависть тощо.
- реалізація декларованих та приховуваних задумів, досягнення яких маніпулятор пов'язує з підтримкою громадською думкою своєю позиції [2].

Маніпулювання здійснюється у трьох основних сферах: ідеологічної (пропаганда), економічної (реклама), соціальної (виховання, освіта тощо).

Маніпуляція може здійснюватися в рамках міжособистісної, групової та масової комунікації. Особливу важливість останніми роками набула маніпуляції масовою свідомістю та масовою поведінкою. Суб'єктом чи інструментом такої маніпуляції найчастіше виступають засоби масової комунікації.

Соціальна комунікація вивчається під різними кутами зору залежно від належності вченого до певної наукової традиції, школи чи напряму. Перший підхід – соціальний – орієнтується вивчення комунікативних засобів через

реалізацію соціальних функцій комунікації. Другий – мовний – пов'язаний із проблемами міжособистісної комунікації. Третій, який називають «комунікативним», аналізує проблеми впливу масової комунікації на розвиток суспільних відносин.

Зазначимо також кілька дослідницьких парадигм у сенсі соціальної комунікації. У механістичній парадигмі під комунікацією розуміється односпрямований процес кодування та передачі інформації від джерела та прийому інформації одержувачем повідомлення. У діяльнісному підході комунікація розуміється як спільна діяльність учасників комунікації (комунікантів), у ході якої виробляється загальний (до певної межі) погляд на речі та дії з ними [3].

Теоретично управління виділяють такі моделі соціальної комунікації.

Лінійна модель, розроблена американським соціологом Г. Лассуелом. У цій моделі виділяють такі компоненти комунікаційного процесу: 1) джерело комунікації (комунікатор); 2) змістовна сторона комунікації (повідомлення); 3) канал комунікації (спосіб та засіб передачі повідомлення); 4) аудиторія (адресат повідомлення); 5) ефективність розуміння повідомлення.

При цьому Г. Лассуел виділив три основні функції комунікації як процесу за своєю сутністю управлінського: 1) спостереження за навколишнім середовищем для виявлення загрози суспільству та визначення можливостей впливу на ціннісні орієнтації цього товариства та/або його складових частин; 2) кореляція співвідношення складових частин цього товариства у поведінковій діяльності; 3) передача соціальної спадщини від покоління до покоління. У цій моделі акцент робиться на активність комунікатора, а реципієнт виявляється лише об'єктом комунікаційного впливу. Проте результат комунікації – не просто зміна свідомості, почуттів, установок чи поведінки слухача (глядача, читача), це ще й досягнення певної міри згоди чи незгоди реципієнта з тим, що, як і чому повідомляється комунікатором.

Інтеракціоністська модель, запропонована у середині 50-х років

XX століття Т. Ньюкомбом. Вона розмірковує так, що суб'єкти комунікації рівноправні, пов'язані як взаємними очікуваннями і установками, і загальним інтересом до предмета спілкування. Сама комунікація постає як реалізація такого інтересу за допомогою повідомлень, що передаються. Ефект ж комунікаційного впливу проявляється у зближенні чи віддаленні точок зору комунікатора і реципієнта на загальний предмет, що означає розширення, або, навпаки, звуження можливостей їх взаєморозуміння і співробітництва. Ця модель висуває першому плані досягнення згоди між партнерами по комунікації.

Загальна теорія комунікації, розроблена Г. Маклюєн. Він вважає, що розвиток комунікативних засобів визначає як загальний характер культури, і зміну історичних епох. Г. Маклюєн виділяє такі етапи розвитку комунікативного процесу:

- виникнення мови та міфологічної свідомості;
- поява писемності;
- винахід І. Гутенбергом в XV столітті друкарського верстата;
- широке поширення аудіовізуальних засобів [4].

Таким чином, Г. Маклюєн зробив основний упор на технічні засоби досліджуваного процесу, надавши їм значення основного детермінанта у розвитку комунікативних процесів.

Джерела та література:

1. Коваленко А.Б., Корнєв М.Н. Соціальна психологія : підручник. Київ : Геопринт, 2006. 400 с.
2. Амелин В.Н. Социология политики : спецкурс. Москва : МГУ, 1992.
3. Андрушкін Б.М., Кузьмін О.Є. Основи менеджменту : навч. посібник. Львів : Світ, 2014. 296 с.
4. Виханский О.С. Наумов Л.И. Менеджмент : учебник, 3-е изд. Москва : Гордарики, 2015. 528 с.

*Руслан Фросіняк,
здобувач вищої освіти СВО доктор філософії,
Національний університет цивільного захисту України,
Науковий керівник – Петро Ворона,
доктор наук з державного управління, професор,
начальник управління грантового забезпечення
Національного фонду досліджень України*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

У країнах розвиненої демократії відповідальність будь-якої влади перед народом реалізується через інститут політичних партій, які в свою чергу виступають суб'єктами виборчого процесу. Виключно партії мають можливість формулювати ідеологічну базу та програму дій, навколо яких гуртується команда однодумців, що має можливість боротися за підтримку виборців у міжвиборчий період, а під час виборчого процесу отримують електоральну оцінку своїх зусиль. У разі отримання відповідного представницького мандату партія та її представники мають можливість реалізувати свою програму та обіцянки. В той же час виборці мають час для того, щоб оцінити діяльність своїх представників у місцевому самоврядуванні, і якщо дії обранців їх не будуть задовольняти з високою ймовірністю можна спрогнозувати, що на наступних виборах відбудеться перезавантаження представницького органу влади. За умови наявності усталених партійних структур, це призводить до відповідальності перед виборцями, не лише конкретного політичного діяча, а й усієї команди, а можливо навіть певної ідеології, яку може бути скомпрометовано.

В Україні вищезазначена модель не завжди спрацьовує, і головна причина це безумовно виборча система місцевих виборів, та її еволюція протягом років незалежності України. Мажоритарна система, підкуп виборців, партійні проєкти на одні вибори та багато інших чинників дозволяли народним

обранцям в Україні уникати політичної відповідальності за власні дії та обіцянки, і як наслідок переобиратися на наступних виборах. Місцеві вибори 2020 року відбулися за новими правилами згідно Виборчого кодексу України (далі - Кодекс) [1]. Механізми відповідальності обраного депутата перед виборцями та партією у Кодексі передбачають їх застосування не раніше як через рік після набуття повноважень, тому на сьогодні зарано говорити про їх доцільність чи ефективність. Саме тому для побудови в Україні ефективної моделі відповідальності та підзвітності місцевої влади громадам, постає потреба дослідження місцевих виборів зарубіжних країн, адже застосування світового досвіду дозволить підвищити відповідальність представницьких органів місцевого самоврядування перед громадами.

Головним засобом політичної відповідальності у демократичному суспільстві є вибори, а точніше комплекс демократичних процедур, що передбачає можливість регулярної зміни влади за безпосередньої участі народу. При цьому політичну відповідальність конкретної особи чи політичної сили у такому разі слід розуміти, як пряму залежність політичної кар'єри від оцінки діяльності на виборній посаді виборцями, адже вони не голосують за партії та осіб які не виконали взяті на себе зобов'язання.

П. Ворона вважає, що в Європі, як і в Україні, питання вибору системи формування представницьких органів є питанням політичної доцільності, іншими словами – виборча система має досягати тих цілей, які ставляться її розробниками, але доцільності не для партій, а для суспільства [2, с. 56].

Різновиди мажоритарної системи діють на місцевих виборах у США, Канаді, Новій Зеландії, Індії та деяких європейських країнах, це забезпечує порівняно більшу стабільність рад та органів які ними утворюються, а як наслідок система місцевого самоврядування функціонує злагоджено та ефективно.

В той же час у більшості держав Європи на місцевих виборах застосовується пропорційна виборча система з відкритими або напіввідкритими

партійними списками, яка забезпечує провідну роль політичних партій у виробленні та реалізації місцевої політики. Пропорційна виборча система сприяє політичній відповідальності місцевих рад перед виборцями, завдяки виникненню та функціонуванню депутатської більшості та опозиції, діалогу між електоратом та його представниками, може забезпечуватися представництво національних меншин та жінок, зміцнюється кадровий ресурс партій. Держави, що застосовували систему більшості, поступово переходять до систем пропорційного представництва. Виборчі системи європейських країн у переважній більшості є персоніфікованими, тобто голосування відбувається за «відкриті списки» або «напівзакриті списки». «Закриті списки» збереглися лише в окремих країнах, таких Кіпр, Португалія, Румунія, Хорватія [3, с. 62–64].

Змішана виборча система, знайшла своє відображення на виборах окремих муніципальних органів у Великій Британії, Італії, Німеччини, Франції, Греції та інших. Змішана виборча система покликана поєднати переваги обох виборчих систем, та забезпечити представництво різних соціальних груп та стабільність роботи місцевих представницьких органів.

Окрім спільних принципів, також необхідно визначити спільні риси місцевих виборів, які притаманні більшості європейських країн. Приймати участь у виборах у якості кандидата, мають можливість як партійні так і позапартійні громадяни. Незалежний кандидат може бути висунутий шляхом самовисування, його може висунути виборчий комітет, громадська організація, об'єднання виборців або інше тимчасове утворення. Така тенденція властива не лише країнам Західної Європи, які мають усталені демократичні традиції, але й державам які не так давно відійшли від тоталітарної системи із керівною роллю однієї партії (зокрема, у Польщі, Словаччині, Естонії).

Існують цензи щодо участі в місцевих виборах пов'язані з приналежністю особи до громади, на яку поширює свою дію виборний орган. Законодавча база багатьох країн передбачає, що і виборці і кандидати повинні протягом визначеного строку проживати на території громади або округу. Зокрема, для

отримання активного виборчого права на місцевих виборах необхідно постійно проживати на території адміністративно-територіальної одиниці у Бельгії та Франції – 6 місяців, у Фінляндії – 20. Однак в інших країнах норма щодо проживання кандидатів на території округу не обов'язкова, для балотування достатньо сплачувати місцеві податки за нерухомість та бізнес на території муніципалітету(Франція) [2, с. 211].

У зарубіжних країнах місцеві вибори як правило проводяться частіше ніж національні, що дає населенню додаткову можливість скористатися політичними правами та висловити своє ставлення до поточних проблем розвитку території. Найкоротші терміни каденції у Мексиці та Болівії (2 роки), Естонії та Швеції (3 роки), а максимальний у Франції та Бельгії (6 років).

Вищезазначені спільні риси виборчих систем зарубіжних країн вказують на певні тенденції їх сучасного етапу розвитку, які у свою чергу позитивно впливають на відповідальність представницьких органів обраних на місцевих виборах, а саме:

- приналежність кандидата до територіальної громади зумовлена необхідністю його зв'язку з виборцями, адже він має бути їх представником, а для цього необхідні глибоке проникнення у суть економічних, соціальних та інших проблем територіальної громади, та як наслідок, максимально ефективно виконання своїх обов'язків;

- самовисування та висування громадськими організаціями дозволяють будь-якому громадянину не будучи членом партії брати участь у виборах у якості кандидата, а виборцям у свою чергу обирати осіб, що користуються авторитетом і підтримкою громади, та володіють необхідними навичками, а як наслідок їх діяльність є більш відповідальною;

- мінімальне використання «партійних блоків», а також широке застосування мажоритарної та змішаної виборчих систем дозволяють виборцям буквально в обличчя знати своїх обранців, та підвищує персональну відповідальність партій та депутатів перед виборцями, які за них голосують;

– «відкриті» та «напівзакриті» списки надають можливість виборцям право вибору та можливість голосувати за кандидатів, що мають авторитет у громаді, і як наслідок ставить кандидатів в умови підзвітності та відповідальності перед електоратом;

– коротші терміни повноважень рад дозволяють, у більшій мірі проявитися вищеперерахованим тенденціям, адже обранці повинні максимально швидко довести перед громадою свою ефективність, в той же час недоліком можна вважати, що короткі строки повноважень не дозволяють представницьким органам вирішувати проблеми, які потребують довгострокових дій.

Найбільш радикальним проявом відповідальності виборних представників місцевого самоврядування є відкликання депутата за народною ініціативою. В Україні даний механізм присутній у законодавчій базі вже тривалий час однак не здобув широкого застосування, спочатку через не узгодженість між деякими законодавчими актами, а пізніше через складну процедуру відкликання. В зарубіжних країнах маємо констатувати наявність практики імперативного мандату депутатів місцевих рад, однак вона не є достатньо поширеною. Вперше вона була запроваджена у Європі Паризькою комунією у 1871 році, і нині існує лише у деяких країнах, зокрема у США (18 штатів), Канаді, Китаї, Індії, Нігерії, Південноафриканській республіці, Кубі, В'єтнамі. Однак у Європі широко визнана та здобула практичне застосування теорія вільного мандата виборного представника, незалежно від рівня до якого такий представник обирається. Конституції деяких європейських країн (Бельгія, Італія, Німеччина, Франція, Швейцарія) прямо забороняють давати виборним представникам будь-які вказівки, а в інших країнах конституції запроваджують принцип вільного мандату виборного представника [3].

Підсумовуючи вищесказане приходимо до наступних висновків. Місцеві вибори це форма прямої демократії, в той же час є надважливим елементом представницької демократії, а також слугують основою виникнення відносин

між органами місцевого самоврядування та територіальними громадами. Окрім того, місцеві вибори є найдоступнішим механізмом впливу територіальної громади, через який максимально ефективно проявляється її статус джерела влади. Через вибори територіальна громада формує представницький орган місцевого самоврядування, який надалі діє від її імені та реалізує більшість її функцій. Вибори слід розглядати як основну форму контролю з боку громади за діяльністю виборних органів самоврядування. У зарубіжних країнах, так само як і в Україні, питання вибору виборчої системи для місцевих виборів є в першу чергу питанням політичної доцільності. При цьому можуть ставитися різні цілі, не всі з них відповідають інтересам територіальної громади, а тому важливо щоб виборча система сприяла ефективному функціонуванню місцевого самоврядування та реалізації місцевої політики, що підтримується виборцями, зміцненню зв'язку між виборцями та обраними представниками, забезпеченню контролю з боку громади за діяльністю виборних органів. Виборчі системи зарубіжних країн мають у своїй основі національно-державотворчі традиції та історичні нашарування, що теж необхідно враховувати при узагальненні їх досвіду для України.

Джерела та література:

1. Виборчий кодекс України: Закон України від 19 грудня 2019 року №396-IX. База даних «Законодавство України» ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20> (дата звернення: 26.01.2022 р.).
2. Зарубіжний досвід організації роботи місцевої влади : монографія / М. О. Пухтинський, П. В. Ворона, О. В. Власенко [та ін.] ; за заг. ред. П. В. Ворони. Х. : Магістр, 2009. 285 с.
3. Мяловицька Н. Виборчі системи: досвід європейських держав. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2008. № 1(11). С. 61–70.
4. Природа представницького мандату : українська практика та зарубіжний досвід. Інформаційно-аналітичні матеріали до Засідання Експертного клубу журналу «Часопис «ПАРЛАМЕНТ». Київ, 2009.

ПОЛІТИЧНА ОСВІТА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

*Яна Білозерова,
здобувач вищої освіти СВО доктора філософії кафедри політології,
Науковий керівник – Олег Хорошилов,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політології,
Одеський національний університет імені І.І. Мечнікова*

POLITICAL EDUCATION AS A LEVER OF THE INFLUENCE OF THE INTELLECTUAL ELITE ON THE POLITICAL-GOVERNING ELITE

The modernization of the modern political system requires a balanced and evidence-based activity of highly qualified representatives of the political and managerial elite. Qualitative results of political and administrative reforms can be achieved only if managerial personnel possess the knowledge necessary for social development. It is political education that can provide the necessary knowledge to representatives of the political and managerial elite. At the present stage of the development of society, political education occupies one of the leading places in the system of ensuring effective political governance.

Through political education, there is not only the development of professional knowledge, but also the formation of value orientations necessary for the introduction of reforms that will ensure the political transformation of modern society.

It should be noted that the term «political education» can be used in a narrow and broad sense. In the first case, it is about the education of representatives of the political and managerial elite, in the second - about the political education of a wide range of people, including ordinary citizens. The application of political education to the general public will contribute to the introduction of democratic principles and values into public consciousness, which in turn will contribute to the growth of the level of political culture and political participation of citizens.

In Ukraine, the issue of forming an effective system of political education is quite relevant because of the Soviet past and attempts to turn political and educational influence into an instrument of party-ideological indoctrination.

The introduction and promotion of political education for the general population, the introduction of its foundations in the school educational curriculum contributes to the development of civil society, its institutionalization and intensification of activities and influence on policy. This, in turn, will increase the level of political participation and the degree of protection of human rights and freedoms in society.

According to experts of the Razumkov Center, «the creation of a holistic, effective system of political/civic education is a prerequisite for the development of Ukraine as a democratic, legal European state, the formation of a national civic identity and a Ukrainian political nation» [1, p. 26]. This, of course, should be accepted.

According to the Concept of Political Education developed by the Institute of Civic Education of the National University «Kiev-Mohyla Academy» with the support of the Representative Office of the Konrad Adenauer Foundation in Ukraine, political education is «the practice of systematically disseminating and assimilating citizens' knowledge of their rights, freedoms and mechanisms for their implementation, on ways to solve the problems of public life, the political system and institutions of public administration, the procedures for their functioning and the ways in which they are influenced, which entails the competent participation of citizens in public life» [2, p. 2].

Political education is a source of political consciousness, and its goal is to increase the level of political culture of citizens, promote their awareness of the ideas and principles of democracy, and develop skills in independent activities to protect personal rights and interests, as well as the interests of communities. In addition, among its tasks, according to analysts, are the elimination of political illiteracy of citizens and the formation of democratic views and values, the development of an

understanding of politics (in particular, procedures for creating, making and implementing political decisions), the formation of critical thinking skills and objective assessment of certain events and the formation of proposals for the optimal solution of the problem [3, p. 8].

The political education system should include the education and upbringing of pupils in the school curriculum; political information and educational activities addressed to adult audiences (depending on their interest and objective need), higher political education (training of public servants and politicians, social activists, etc.); academic training (carried out by universities with the aim of training specialists in the field of political science and its teaching). Thus, the system of political education can be represented by four levels, at each of which a significant role belongs to representatives of the intellectual elite.

It should be noted that the intellectual elite includes: the scientific elite, the creative elite, intellectuals who explain social, economic, political and cultural processes and phenomena (experts, journalists, etc.); educators [4, p. 7–8]. Based on this structure of the intellectual elite, it can be concluded that the system of political education is provided by figures of the educational system (at all levels), journalists (at the second level), the scientific elite working in the field of political science (at the fourth academic level).

Consequently, the leading subject of political education is the intellectual elite. It is she who trains representatives of the political and managerial elite and forms not only a knowledge system, but also cultivates the national values of society, ensures the manager's readiness for competent and responsible activities to satisfy the interests of society, the nation, to operate in accordance with the requirements of the current law and traditional notions of justice.

References:

1. Політична освіта в Україні: стан і перспективи удосконалення / Український центр економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова ; за сприяння Представництва Фонду Ганса Зайделя в Україні. Київ, 2019. 146 с.

URL : https://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_Politychna_osvita.pdf.

2. Концепція-політичної-освіти-Інституту-громадянської-освіти НаУКМА. 9 с. URL : <https://politicalscience.ukma.edu.ua/wpcontent/uploads/2020/02/Концепція-політичної-освіти-Інституту-громадянської-освіти-НаУКМА.pdf>.

3. Захарова О., Окисюк А., Радченко С. Аналіз сучасного стану політичної освіти в Україні Міжнародний центр перспективних досліджень (МЦПД). Київ, 2017. 44 с. URL : http://icps.com.ua/assets/uploads/images/images/eu/t_analyz_polit_educ_ukr.pdf.

4. Білозерова Я.В. Інтелектуальна еліта в культурній та науковій дипломатії. European Political and Law Discourse. 2021. Volume 8. Issue 6. P. 6–13.

*Анна Кондратьєва,
заступниця виконавчого директора
Полтавської обласної асоціації органів місцевого самоврядування*

ПОЛІТИЧНА ОСВІТА В УКРАЇНІ В РАМКАХ РОЗВИТКУ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Демократичні процеси в Україні існують відносно недовго (30 років), що є порівняно мало з сталими демократіями США та Великобританії. В радянські часи політична освіта зводилась до партійного кар'єризму, а виборчі процеси мали декларативний характер. Монопартійна система була основою політичного та суспільного устрою. Попри велику кількість відвідування громадянами виборчих дільниць, вони не мали впливу на політичне життя країни. Партія мала можливість запропонувати кандидатуру серед виключно партійних активістів, але їх могли змусити відмовитись від представницького мандату (під тиском).

Попри те, що в Україні існує демократична система, поширеною є практика використання радянських політичних традицій: партійного кар'єризму, відсутності партійного плюралізму. Це призводить до виродження

демократичних традицій, переходу до партійної диктатури та застою політичних еліт. Причиною цьому було те, що партія контролювала політичне і суспільне життя людей, а не навпаки.

Тому не дивно що для сучасного українця політична діяльність вкладається в один виборчий рік, як правило громадяни неохоче слідкують за діяльністю своїх обранців, та не приймають участі у обговореннях політичних проблем. Це все є наслідком комплексних проблем, що складається з: соціально-економічної нерівності, низьким рівнем грамотності населення. Україна має негативний досвід функціонування виборчих процесів. Продовження даної практики сприятиме поширенню політичного абсентеїзму, деградації політичної системи, відриву політичних рішень від суспільства. Або запобігти вищезгаданих процесів у суспільстві потрібно поширювати неформальну політичну освіту – громадянську освіту.

У термінологічному питанні про співвідношення термінів «політична» і «громадянська» освіта більшість (59%) експертів вважають, що це не одне й те ж саме. Протилежної думки дотримуються 30% опитаних експертів. На відкрите питання, у чому полягає головна відмінність політичної освіти від громадянської, експерти дещо частіше відзначали ширший за змістом характер громадянської освіти, яка включає в т.ч. й політичну [2].

Головна мета політичної освіти відносно більша частка експертів визначили як підвищення рівня політичної культури громадян України, а головними завданнями – досягнення усвідомлення, прийняття і практичного здійснення людиною власних прав і політичної відповідальності; поширення і засвоєння громадянами знань про їх права, свободи та механізми їх здійснення, про шляхи розв'язання суспільних проблем; досягнення розуміння громадянами головних ідей та принципів демократії, здатності самостійно діяти для захисту власних прав та інтересів.

Стало очевидно, що здобути всі необхідні знання лише в системі офіційної освіти неможливо, а на зміну застарілій концепції «одна освіта на все

життя» прийшла інша – «навчання впродовж усього життя» (lifelong education) [1].

Завдяки діджиталізації, на відміну від радянських часів, нині кожен має доступ до джерел неформальної освіти. Неформальна освіта є рушієм соціалізації спільних інтересів та сталого розвитку українського суспільства. Наявність профільної освіти сприяє фундаменту формуванню стабільної кар'єри та фінансової незалежності, а неформальна освіта впливає на формування сталих політичних традицій.

Неформальна освіта дає змогу розібратись та зрозуміти причини та наслідки складних політичних процесів й запобігти політичним маніпуляціям, які мають місце під час виборів. Прикладом є політичні маніпуляції довкола ціни на газ, а також нерозуміння повноважень та компетенцій державних інституцій. Впровадження цих ініціатив може призвести до розвінчання різних політичних міфів і упереджень які роз'єднують українське суспільство, а також допоможе формуванню загальної української ідентичності. Прикладом такого єднання є «мовне – питання».

Неформальна освіта в Україні нині переживає підйом, коли не сказати «бум». Ще 5–7 років тому на цій ниві працювали поодинокі ентузіасти – тоді замість розвиненої інфраструктури вітчизняної неформальної світи були лише вогонь в очах і жага до реальних змін.

Неформальні освітні проекти в Україні почали з'являтися за компенсаторним принципом, заповнюючи прогалини в освіті формальній. Це цілком логічно, адже реформування середньої та вищої школи – величезний проект, неформальна ж освіта – гнучкіша й легше адаптується до оновлень, а подекуди й сама є їхнім провідником.

Наразі в Україні неформальні проекти не просто заповнюють наявний вакуум, а й намагаються запустити певні процеси оновлення в освіті. Цікаво, що в інших країнах Європи, де неформальна освіта часом має понад столітню історію, увага до неї й надалі впевнено зростає.

Європейський союз та уряд США активно сприяють і фінансують м'які проекти через ГО, ООН, волонтерські об'єднання задля впровадження стабільної політичної культури та обізнаності населення у сфері медіа, виборів, реалізації громадських ініціатив в епоху діджиталізації.

Розвиток політичної освіти в Україні нероздільно поєднаний з процесами розбудови національної державності та її інститутів, змін ціннісної системи українського суспільства у процесі пострадянських трансформацій, вибору оптимальної моделі суспільної організації та геополітичного вектору розвитку.

Джерела та література:

1. Балуба І. «Громадянська освіта в системі формальної освіти України». *Політична освіта в Україні : стан і перспективи удосконалення*. URL : https://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_Politychna_osvita.pdf
2. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. *Урядовий портал*. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-koncepciyi-rozvitku-gromadyanskoji-osviti-v-ukrayini>.

*Олександр Левчук,
здобувач вищої освіти СВО доктора філософії,
кафедри політології, права та філософії,
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя*

ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОГО МЕХАНІЗМУ ПОДОЛАННЯ ЕКСТРЕМІЗМУ В РАМКАХ ДЕМОКРАТИЧНОГО ТРАНЗИТУ

До 2013 р. у наукових публікаціях українських політологів таке поняття як екстремізм розглядалося у контексті аналізу тероризму та терористичних акцій. Проте з подіями 2013–2014 рр. ситуація змінилась і проблема радикалізації суспільства та наслідків такої радикалізації стала чи не найактуальнішою серед науковців таких галузей, як політологія, філософія, історія, правознавство, соціологія та інші.

Актуальності даній темі додає і стрімкий ріс кількості екстремістів, який лише у 2014 р. сягнув позначки в 1980 осіб і продовжує зростати. Діяльність таких осіб є загрозою для державного ладу та територіальної цілісності країни, а тому вирішення проблеми боротьби з екстремістами та екстремістськими організаціями є нагальною для української держави. Зробити це можна шляхом формування коректної політичної стратегії у сфері профілактики радикалізації суспільства. В такій стратегії, як і в будь-якій іншій, основну роль мають відігравати механізми державного регулювання.

Аналіз процесу формування політичного механізму – системи інституційних та неінституційних цінностей, традицій, процедур, правил, зразків формування й функціонування вищих і центральних органів виконавчої влади, визначення й перерозподілу між ними основних елементів управлінського зв'язку, здійснення їх взаємодії між собою та з інститутами громадянського суспільства щодо розробки, прийняття й реалізації найважливіших політичних і адміністративних рішень [3, с. 12], неможливий без розгляду типів розробки та реалізації державної політики.

Так, у науковій літературі виділяють декілька типів розробки та реалізації державної політики з врахуванням того, хто відіграє головну роль при визначенні тих чи інших цілей, напрямків діяльності. Такі типи можна розділити за наступними рівнями: держава – суспільство; загальнонаціональний – регіональний рівні [2, с. 65]. Відповідно до такого розмежування можемо виділити наступну типологію вирішення державних проблем.

Зверху – вниз. Дана схема передбачає, що рішення приймаються за таким принципом: верхівка влади приймає розпорядження, постанови або накази та направляє їх на нижчі рівні. Регіональні рівні влади виступають пасивними реципієнтами та простими виконавцями рішень.

Знизу – вгору. Формування політики відбувається на нижчих рівнях влади із залученням громадських структур та зацікавлених акторів політичної та громадської діяльності, представників наукової спільноти, чий рішення

враховуються державою. Далі, з врахуванням різних інтересів, виробляється вже досить цілісна і багатостороння політика, яка реалізується шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів та визначення органів для виконання прописаних в них положень.

Центр. У даному варіанті формування та розробка тої чи іншої політичної стратегії покладається на бюрократію, а суспільство за цією моделлю перетворюється на пасивного спостерігача.

Демократична модель. До розробки державної політики залучаються громадські організації, а також експертне співтовариство, проте рішення у прийнятті та реалізації політики залишається за державою.

Всі ці типи вирішення проблем в Україні застосовуються на практиці в різних ситуаціях, але в глобальному масштабі для нашої держави притаманна модель «Зверху-вниз», за якою політики розробляють стратегію, а виконання планів направляється на регіональні структури без попереднього дослідження актуальної ситуації в них.

На думку сучасних політологів механізм вироблення державної політики може розглядатися як в широкому, так і вузькому значенні. В першому випадку, державна політика реалізується через державний механізм управління, до складу якого входять механізми місцевого самоврядування, функціонування громадського і приватного секторів тощо. У другому – формування і реалізація державної політики здійснюється за допомогою комплексного механізму державного регулювання, який включає в себе набір окремих механізмів та дозволяє реалізувати конкретний напрямок державної політики відповідно до сфер суспільної діяльності [1, с. 28].

У залежності від того, які саме проблеми вирішуються із застосуванням конкретного державного механізму, регулювання доцільно розглядати в якості складної системи, яка може включати в себе декілька самостійних механізмів: політичний, правовий, організаційний, економічний, соціальний та інші, які взаємодіють між собою з метою досягнення цілей державної політики [2,

с. 101]. Власне у даному дослідженні зосередимо свою увагу на формуванні політичного механізму в сфері профілактики та протидії екстремізму в Україні.

Доповнюючи категоріальний апарат нашого дослідження, зазначимо, що поняття «політичний механізм» є маловживаним у вітчизняній науці, а через це серед наукової спільноти виникають розбіжності у його трактуванні та практичному вираженні. У політології цей термін заміняють поняттями «механізм держави», «механізм влади», «механізм державного управління», «механізм партійного впливу», «механізм громадянського контролю» [4, с. 12]. Це дає підстави говорити про множинність політичних механізмів, які визначаються різними політичними акторами, а також метою та напрямками їхньої діяльності. Через це важливою є дефініція поняття «політичний механізм».

Для того, щоб проаналізувати процес формування політичних механізмів у сфері протидії екстремізму, звернемося до декількох наукових методів: до моделювання як засобу теоретичного та експериментального пізнання шляхом побудови політичних моделей та нормативно-перспективного аналізу. Специфічною рисою першого наукового методу є здатність процесу виходити далеко за рамки проблеми з метою визначення важливих змінних політики. У межах нормативно-перспективного аналізу можна побудувати раціональну модель державної політики у сфері протидії екстремізму, в якій політичні дії оптимізуються за допомогою формальних правил, норм та процедур.

Ключові завдання такого типу аналізу політичного механізму у зазначеній нами сфері включають у себе: визначення комплексу проблем; якісне та кількісне зіставлення альтернативних шляхів вирішення таких проблем; оцінка можливостей запровадження на практиці запропонованих варіантів профілактики та боротьби з екстремізмом. Такий аналіз передбачає систематичну оцінку ресурсних можливостей уряду, а також політичної прийнятності альтернативних рішень та наслідків їх реалізації.

Пропонуємо структуру дослідження процесу формування політичних

механізмів щодо протидії екстремізму.

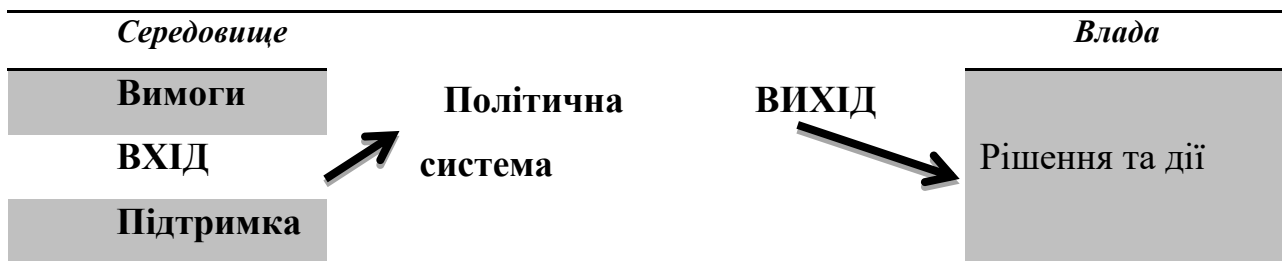
Вивчення політичних, соціальних, економічних та культурних вимог та запитів суспільства.

Визначення характеру та обсягу співпраці (підтримки) держави з громадськими, суспільними, релігійними та політичними організаціями щодо вирішення даного питання.

Вибір пріоритетних напрямків розвитку та реалізації державної політики у сфері протидії екстремізму.

Аналіз нормативно-правової бази, що регулює дану сферу правовідносин, пошук слабких місць у вітчизняному законодавстві.

Графічно структуру дослідження можна зобразити наступним чином:

Таким чином, механізми державної політики у сфері профілактики радикалізації суспільства та боротьби з екстремізмом повинні вироблятися з урахуванням характеру держави, регіональних особливостей, національного, соціального та релігійного різноманіття країни. В процесі побудови механізмів формування і реалізації державної політики законотворці мають віднайти діалектичне поєднання реалізації конституційних принципів свободи та рівності всіх осіб незалежно від національності, політичних, культурних та релігійних переконань перед законом із забезпеченням інтересів національної безпеки.

Джерела та література:

1. Голованов Б.Д. *Вісник Національного технічного університету ХПІ*. Серія : Актуальні проблеми розвитку українського суспільства 2017. №29. С. 28
2. Діброва А.О. Критерії та структура лідерства в політико-управлінській діяльності. *Вісник Харківського національного університету*

ім. В.Н. Каразіна. 2016. №29. С. 65–101.

3. Приходченко Л.Л. Публічне управління : теорія і практика : монографія. К. : НАДУ, 2011. С. 12.

4. Федорчак Т.П. Методологічні аспекти дослідження політичної трансформації в країнах ЦСЄ. *Панорама політологічних студій*. 2013. №10. С. 12.

***Пикало Олександр
здобувач вищої освіти СВО бакалавр
спеціальності Політологія,
Науковий керівник – Сергій Приходько,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін,
Полтавський державний аграрний університет***

ПОЛІТИЧНА ОСВІТА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

У сучасному світі коли майже кожен житель нашої планети має можливість отримати хоча б якусь базову освіту, далеко не кожен житель навіть розвинених країн може похизуватися наявністю політичної освіти, або хоча б обізнаності. Окрім того політичний устрій, зокрема демократична система у якій зараз проживає більшість населення зазнала серйозних змін з часів перших способів прояву народовладдя. Тож питання наявності політичної освіти досить гостро стоїть у нашому суспільстві. Адже відсутність політичної освіти як серед громадян так і серед чиновників несе за собою безвідповідальність останніх та відсутність соціальної активності серед громадян.

Метою даної роботи є виокремлення основних причин політичної необізнаності більшості громадян, а також надання практичних рекомендацій щодо вирішення даної проблеми.

Питання та проблеми політичної освіти, державної освітньої політики, її реформування та теоретико-методологічні засади досліджували такі вітчизняні науковці, як О.П. Дем'янчук, І.В. Жадан, Ю.Г. Кальниш, І.О. Когут.

На мою думку важливість політичної освіти для України на сьогоднішній день є невід’ємною складовою політичної стабільності та національної безпеки. І річ зараз не лише у радянському минулому і недостатнім демократичним досвідом українців. Йдеться про ситуацію з військовою агресією Росії та її гібридними атаками в інформаційному просторі, щоб протистояти цій агресії громадянам необхідна когнітивна стійкість, медіа-грамотність, критичне мислення, громадянин повинен мати імунітет до інформаційного тиску, маніпулювання та навіювання, могли аргументовано відстоювати свої переконання в тому числі і політичні. Ефективним засобом для формування даних навичок є політична освіта всіх категорій громадян на базі сталих політичних цінностей якою може стати неформальна освіта.

В Україні функціонує широка мережа політико-освітніх інститутів. Найбільш цілісним характером вирізняється громадянська освіта, що здійснюється у системі формальної освіти, але на жаль, елементів які спрямовані на системну освіту дорослого населення відсутні.

На даний момент в Україні розпочався етап формування цілісної системи політичної освіти, зокрема в – розробці та реалізації державно-нормативних документів загальнонаціонального рівня – законів, концепцій, стратегій, програм, планів дій з їх виконання.

На цей час чинними документами, що становлять безпосередню нормативно-правову основу громадянської (політичної) освіти, є: Концепція розвитку громадянської освіти в Україні (схвалена Розпорядженням КМУ №710 від 3 жовтня 2018 р.); Стратегія національно-патріотичного виховання (затверджена Указом № 286 від 18 травня 2019 р.; розрахована на 2020–2025 рр.).

Питань громадянської (політичної) освіти стосуються ЗУ «Про освіту» та Концепція «Нова українська школа» (2016 р.). Однак, у цих документах ідеться насамперед про сектор формальної освіти. З позитивних моментів можна виділити те що положення названих вітчизняних нормативно-правових

документів відповідають європейським, насамперед у частині формулювання цілей і напрямів політичної освіти. Також важливо, що пріоритетом у них є не лише надання певних знань, але й формування ставлень і навичок, які забезпечують практичні дії, тобто участь громадян у демократичних процесах, у житті суспільства та захисту прав і свобод людини.

Але нарівні з позитивними аспектами є низка і негативних, зокрема це не визначення понять і термінів, які вживаються в їх текстах. Так, в документах немає чіткого визначення терміну «національний» як похідного від поняття нації – політичної чи етнічної; так само в жодному документі не наводиться визначення поняття «Український народ» у формулюванні Преамбули Конституції України. Така неузгодженість і відсутність термінів проковує брак чіткого розуміння взаємопов'язаності між політичною освітою, правовою освітою, патріотичним вихованням та іншими складовими освітньо-виховного процесу, що має на меті формування якостей громадян.

Якщо ж звернутися до соціології то на думку експертів, лідерами впливу на поширення знань про політику серед громадян є ЗМІ (оцінка впливу – 7,6 бала за 11-бальною шкалою) та соціальні мережі (7,3 бала). За ними розташувалися освітні заклади (5,8 бала), громадські організації (5,4 бала), політичні партії (4,9 бала), центральні органи влади (4,5 бала), органи місцевого самоврядування (4 бала) та місцеві органи влади (3,8 бала) [1, с. 115].

В оцінках політичних партій і профспілок частки експертів, які вважають ці структури не зацікавленими в політичній освіті громадян (44% та 38%, відповідно), не набагато перевищує частки тих, хто вважає їх зацікавленими (36% та 33%, відповідно) [1, с. 115.]. З цього можна зробити висновки, що найбільш доцільно було б розвивати в нашій країні інститути неформальної політичної освіти в силу їх доступності та гнучкості в способах отримання.

На нашу думку необхідно реалізувати наступні кроки:

- запровадити в Україні рамках розвитку неформальної освіти блок політичної освіти як один із пріоритетних;

- залучити до розвитку цього процесу молодіжні ради, організації, молодіжні підрозділи партій;
- напрацювати законодавчу базу для діяльності молодіжних рухів та їх фінансування;
- передбачити проведення навчання політичної грамотності на базі закладів освіти.
- політологія повинна бути введена в шкільну програму як окремий предмет, або викладатись у рамках правознавства чи історії. Крім того, політичні науки можуть бути запроваджені у якості факультативних занять, у вигляді дискусійних клубів, або факультативів;
- популяризувати участь молоді у політичних процесах через моделювання виборчих процесів під час навчання та демонстрації різних моделей політичної участі на прикладі шкільного та університетського самоврядування;
- провести на регіональному та всеукраїнському рівні інформаційні кампанії щодо підвищення участі молоді у політичному процесі;
- впровадити систему електронного голосування, яка може підвищити рівень електоральної активності серед молоді. Базою для впровадження електронного голосування може стати його введення на виборах до шкільного та студентського самоврядування.

Отже, підсумовуючи усе вищезгадане, можна зробити висновок, що в Україні розпочався процес формування системи політичної освіти і як показує статистика цей процес є ще недопрацьованим. Тож, найбільш доцільним в даному випадку на мою думку буде комплексний підхід до вирішення даного питання із активним розвитком неформальної політичної освіти на державному рівні.

Джерела та література:

1. Якименко Ю. Політична освіта в Україні : стан і перспективи удосконалення. Київ: Центр Разумкова, 2019. 146 с.

Ганна Подлесна
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін,
Полтавський державний аграрний університет

ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Організація освітнього процесу у навчальних закладах України здійснюється відповідно до Конституції України, законів України «Про вищу освіту», «Про освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність» та інших нормативно-правових актів, міжнародних договорів України, укладених в установленому законом порядку, державних стандартів освіти та інших актів законодавства України з питань освіти.

Організація освітнього процесу здійснюється на засадах автономії вищого навчального закладу, яка надає самостійність, незалежність і відповідальність університету у прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свобод, освітнього процесу, наукових досліджень, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності, самостійного добору і розстановки кадрів у межах, встановлених законодавством України. Академічна свобода забезпечує самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова і творчості, поширення знань та інформації, проведення наукових досліджень і використання їх результатів та реалізується з урахуванням обмежень, встановлених законом.

Психолого-педагогічні аспекти індивідуалізації навчання відображені в працях В. Кузьменко, О. Петровського, Н. Пуришевої, І. Унт, В. Шаталова, І.С. Якиманської та ін. Необхідність впровадження індивідуального підходу відзначають в своїх роботах А.І. Доровський, І.Е. Унт, І.С. Якиманська та ін. Проблема індивідуального і диференційованого підходів в навчанні школярів присвячені дослідження М.К. Акімова, Ю.К. Бабанського, І.Д. Бутузова,

Н.Н. Верницької, Г.Л. Гінзбурга, О.С. Границької, Н.Г. Тализіна та ін. Теоретичні основи диференціації навчання розроблялись О.І. Бугайовим, С.У. Гончаренком, В.М. Монаховим, В.О. Орловим, В.В. Фірсовим, М.М. Шахмаєвим, І.М. Черкасовим.

Потреба у самореалізації – одна з провідних потреб особистості, яка є внутрішнім стимулом діяльності людини. Тому створення умов для розвитку особистості, здібної до такого типу самореалізації – основне завдання сучасної школи. Орієнтація на всебічний розвиток особистості – природний результат змін, які відбуваються в Україні та й у всьому світі. Будь-яке навчання за своєю сутністю створює умови для розвитку особистості, є розвивальним. Проблема в тому, як кожен педагог розуміє особистість, де і в чому знаходить джерела її розвитку.

У сучасній політичній науці виокремлюють різноманітні освітні технології, які дозволяють сформувати у студентів компетентностей необхідних для подальшої реалізації професійного потенціалу та гармонійного розвитку особистості [1].

Особистісно орієнтоване навчання – організація процесу навчання, в основі якої лежить визнання індивідуальності, самотності, самоцінності кожної людини, що вимагає забезпечення розвитку і саморозвитку особистості учня, виходячи із виявлення його індивідуального, неповторного, суб'єктивного досвіду, здібностей, інтересів, ціннісних орієнтацій, можливостей реалізувати себе в пізнанні, навчальній діяльності, поведінці. Мета цієї технології полягає в тому, щоб: визначити життєвий досвід кожного здобувача вищої освіти, рівень інтелекту, пізнавальні здібності, інтереси, якісні характеристики, які спочатку треба розкрити, а потім розвинути в навчальному процесі; сформувати позитивну мотивацію до пізнавальної діяльності, потребу в самопізнанні, самореалізації та самовдосконаленні здобувачів вищої освіти у межах соціокультурних та моральних цінностей нації; озброїти учнів механізмами адаптації, саморегуляції, самозахисту, самовиховання, необхідним

для становлення самобутньої сучасної людини, здатної вести конструктивний діалог з іншими людьми, природою, культурою та цивілізацією в цілому [1].

У основі технології проблемного навчання створення педагогом самостійної пошукової діяльності здобувачів вищої освіти з розв'язання навчальних проблем, у ході якої формується нове знання, вміння, навички та розвиваються здібності здобувачів вищої освіти, активність, зацікавленість, ерудиція, творче мислення та інші особисто значущі якості. Створювати проблемні ситуації можна різними способами: ознайомлення з явищами, фактами, які вимагають – теоретичного пояснення; спонукання здобувачів вищої освіти до аналізу зовнішніх суперечливих фактів, явищ, висловлювань; спонукання учнів до вибору із суперечливих фактів, висловлювань тих, які вважають правильними і обґрунтування свого вибору; спонукання до самостійного порівняння, зіставлення – фактів, явищ, дій; спонукання до висування гіпотез, формулювання висновків та їх перевірки.

Технологія розвивального навчання – це активно-діяльнісний спосіб навчання, під час якого враховуються та використовуються природні закономірності індивідуального розвитку учня, що зумовлюють розвиток знань, умінь, навичок і способів розумових дій, скерованих механізмів особистості, емоційно-ціннісної та діяльнісно-практичної сфер. Ця технологія ставить на меті загальний розвиток учня, його інтелектуальних можливостей, почуттів, умінь вчитися та спілкуватися, формування творчої особистості. Елементи розвивального навчання доцільно використовувати під час проведення лабораторних та дослідницьких робіт, спостереження, при розв'язуванні експериментальних та якісних задач.

Ігрові технології навчання відрізняються від інших технологій тим, що гра: добре відома, звична й улюблена форма діяльності для людини будь-якого віку; ефективний засіб активізації; мотиваційна за своєю діяльністю; дозволяє вирішувати питання передачі знань, умінь і навичок; багатофункціональна, її вплив на учня неможливо обмежити одним аспектом; переважно колективна,

групова форма роботи; має кінцевий результат (матеріальний, моральний, психологічний); має чітко поставлену мету й відповідний педагогічний результат.

Технологія розвитку критичного мислення формує творче мислення, сприяє розвитку креативності. Критичне мислення необхідне під час розв'язування проблемних задач, формулювання висновків, оцінювання та прийняття рішень. Для розвитку критичного мислення слід використовувати такі методи: мозковий штурм, «кубування», «асоціативний куш», читання з позначками.

Інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету створити комфортні умови навчання, за яких кожен здобувач вищої освіти відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність. Інтерактивні технології дозволяють забезпечити глибину вивчення матеріалу. Здобувачі вищої освіти опановують усі рівні пізнання (знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез, оцінка). Здобувачі вищої освіти стають активними, приймають відповідальні рішення. Проте кожна інтерактивна вправа потребує попереднього розгляду і навчання для її проведення. У педагогічній практиці зустрічаються такі інтерактивні вправи як «Мікрофон», «Незакінчене речення», «Мозковий штурм», «Броунівський рух», «Ажурна пилка», «Коло ідей» [2].

Інформаційні технології – технології інформатики в поєднанні з іншими, пов'язаними з ними, технологіями, тобто це поєднання традиційних технологій навчання і технологій інформатики, які розширюють можливості учнів щодо якісного формування системи знань, умінь і навичок, їх застосування у практичній діяльності, сприяють розвитку інтелектуальних здібностей до самонавчання, створюють сприятливі умови для навчальної діяльності учнів і вчителя [3].

Проектна технологія – це інноваційна форма роботи організації освітнього середовища, в основі якої лежить комплексний характер діяльності

тимчасового колективу спеціалістів в умовах активної взаємодії з навколишнім середовищем. Це сукупність певних дій, документів, текстів, призначених для створення реального об'єкта, предмета, різного роду теоретичного чи практичного продукту.

Метод проектів завжди орієнтований на самостійність учнів(індивідуальну, парну, групову), яку вони здійснюють упродовж певного часу, допускає можливість розв'язування певної проблеми; у ньому передбачається, з одного боку, необхідність використання різноманітних методів, засобів навчання, а з іншого – інтегрування знань, умінь із різних галузей науки та мистецтва. Результати виконаних проектів повинні бути «відчутними», тобто, якщо це теоретична проблема, то має бути запропоноване конкретне її розв'язування, а якщо практична – конкретний результат, готовий до впровадження. Сутність даного методу полягає в стимулюванні інтересу здобувачів вищої освіти до певних проблем, які передбачають оволодіння певною сумою знань, і шляхом проектної діяльності, котра передбачає розв'язання цієї проблеми, показати практичне застосування набутих знань. «Усе, що я пізнаю, я знаю. Знаю, навіщо це мені потрібно, де та як ці знання застосувати», – основна теза сучасного розуміння методу проектів, яка приваблює прибічників багатьох освітніх систем, що прагнуть знайти розумний баланс між академічними знаннями та прагматичними вміннями.

Джерела та література:

1. Михайліченко М.В., Рудик Я.М. Освітні технології : навч. посібник. К. : ЦП «КОМПРИНТ», 2016. 583 с.
2. Чепіль М., Дудник Н. Педагогічні технології : навч. посібник. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ, 2009. 244 с.
3. Янкович О.І. Освітні технології сучасних навчальних закладів : навчально-методичний посібник. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка. 2015. 212 с.

ЦІННІСНО-СВІТОГЛЯДНІ АСПЕКТИ ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

*Світлана Бульбенюк,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політології,
Київський університет імені Бориса Грінченка*

ПОЛІТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ВАЖЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ

Дослідження історичної пам'яті для посткомуністичних країн, які перебувають на стадії демократичного транзиту, є доволі чутливою темою, тому що вона зачіпає кількарівневий пласт питань, наративів, світоглядних пошуків, суспільних дискусій. Особливе місце ці дослідження займають в Україні, тому що, на наше переконання, вітчизняний дискурс історичної пам'яті все ще залишається амбівалентним. Перш за все на рівні дискусій щодо політики декомунізації як складової історичної пам'яті.

З одного боку, декларується, що процеси декомунізації фактично завершені. Наприклад, директор Українського інституту національної пам'яті Володимир В'ятрович у 2011–2019 рр. ще у лютому 2018 р. стверджував, що в Україні декомунізація завершена. «Декомунізація в контексті позбавлення символів тоталітарного режиму фактично завершена. У нас відбулося перейменування населених пунктів – близько тисячі. Це майже всі. Кажу, що майже, тому що після перейменування виявилися 9 чи 10 неочевидних комуністичних назв, тим не менше вони підпадають під дію закону про декомунізацію», – відзначив він [3].

Натомість процеси перейменувань вулиць та топонімічних об'єктів тривають і досі. Так, на початку листопада 2021 р. було прийнято рішення про перейменування 12 вулиць у столиці України – м. Києві [6]. Тому, на наш

погляд, ще зарано стверджувати про остаточне закриття питання декомунізації навіть на топонімичному рівні. Хоча важливість і надзвичайне світоглядне значення названих процесів для масової суспільної свідомості для більшості вітчизняних науковців є беззаперечними. При цьому варто зауважити, що частина, нехай і порівняно невелика, українських науковців – істориків, політологів, культурологів, соціологів – так чи інакше ставлять під сумнів доцільність політики декомунізації.

З іншого боку, на рівні пересічного українського громадянина декомунізація як складова політики історичної пам'яті все ще є *terra incognita* – незрозумілою і непотрібною. На жаль, в Україні була практично відсутня системна і комплексна програма політичної просвіти громадян щодо важливості декомунізації як процесу політичного, соціального, історичного і світоглядного. Чим незмінно користувалися і користуються недобросовісні політики – політики-популісти.

Тож логічно постає питання про сутність історичної пам'яті та її політичні складові. Один з авторитетних вітчизняних дослідників феномену історичної пам'яті В. Артюх пропонує такий погляд: «Матриця історичної пам'яті індивіда постає наслідком цілеспрямованої роботи зацікавлених структур суспільства по вихованню лояльного до нації й її політичного режиму громадянина, але крім того, вона стає й умовою подальших активних дій цього громадянина у напрямку укріплення позицій цієї ж нації. Тут вона виступає схемою виробництва національних практик» [1]. Відтак, наш колега вбачає у творенні і реалізації матриці історичної пам'яті елемент громадянського виховання, що, безперечно, акцентує увагу на політично-прикладній та політологічно-теоретичній складових феномену історичної пам'яті.

Слушно відзначити працю П. Коннертона «Як суспільства пам'ятають», де автор аналізує такі поняття як «пам'ять», «соціальна пам'ять», «публічна та колективна пам'ять». Науковець спирається у своєму аналізі на концепцію «Пам'ять-звички». Саме крізь призму інтер'єризації концепції «Пам'ять-

звички» П. Коннертон розглядає історичну пам'ять як соціальне – культурне – політичне безсвідоме, що передається наступним поколінням в особливий спосіб та має специфічні церемонії вшанування [4]. Власне такі церемонії вшанування є підґрунтям творення нового типу культури громадянськості – культури історичної пам'яті.

Історична пам'ять є доволі крихким конструктом, який має пряму залежність від пануючих наративів у конкретний період життя. Важливим є врахування ризиків і небезпек, які потенційно виникають у процесі творення нових та/або оновлення давніх наративів, оскільки часто об'єктивне знання заміщують стереотипи і міфи. «Культура історичної пам'яті – єдине, що здатне страхувати соціум від таких і їм подібних небезпек і ризиків», – стверджує вітчизняна науковиця Л. Нагорна [5, с. 14].

На думку авторки, одним з індикаторів завершення процесів формування культури історичної пам'яті, зокрема переосмислення свого комуністичного минулого для частини країн перехідного типу, у тому числі – України, а також подолання постколоніального та поставтократичного синдромів модернізації є становлення світогляду зрілого демократичного громадянства. Зріле демократичне громадянство – це не тільки перехід від електоральної демократії до демократії процесуальної, але й досягнення суспільної згоди щодо базових наративів національної історії. Власне, як тривіально це не звучить, але історична пам'ять та її політичні складові – це, насамперед, не про минуле і навіть не про сьогодні, а про майбутнє. Політика історичної пам'яті за цих умов має стати одним з кістяків умовного ціннісно-сміслового каркасу відновленої державності, яка підтверджує свою зрілість у тому числі шляхом переосмислення власних національно-історичних травм й образ.

У цьому контексті в цілому стан історичної пам'яті українців можна характеризувати як неоформлений остаточно. Одним з пріоритетних завдань політики історичної пам'яті сьогодні є, на наше переконання, політична й історична освіта громадян як ефективний інструмент формування розвиненої

політичної культури активістського типу. Причому, політична й історична освіта означає не лише формування академічних знань, а й формування таких soft skills, як: критичне мислення, навички орієнтації у величезному інформаційному потоці та перевірки отриманої інформації (медіа грамотність), уміння самостійно приймати рішення.

Джерела та література:

1. Артюх В.О. Що таке історична пам'ять? *Гуманізм. Трансгуманізм. Постгуманізм* : матеріали доповідей та виступів Міжнародної науково-теоретичної конференції, м. Суми, 19–20 квітня 2013 р. / Ред.кол. : Є.О. Лебідь, А.Є. Лебідь. Суми : СумДУ, 2013. С. 3–9.

2. Бабка В.Л. Історична пам'ять як фактор політичного впливу в незалежній Україні : дис... канд. політ. наук : 23.00.03 – політична культура та ідеологія / Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя. Ніжин, 2016. 249 с.

3. В'ятрович: В Україні декомунізація фактично завершена. *Радіо Свобода*. 10 лютого 2018. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/news/29032010.html> (дата звернення: 09.02.2022).

4. Коннертон П. Як суспільства пам'ятають. / пер. з англ. С. Шліпченко. Київ : Ніка-Центр, 2004. 184 с.

5. Культура історичної пам'яті : європейський та український досвід / Ю. Шапова, Л. Нагорна, О. Бойко та ін.; за заг. редакцією Ю. Шаповала. Київ : ІШЕНД, 2013. 600 с.

6. У Києві перейменували 12 вулиць і дали назви 4 новим об'єктам топоніміки. *Офіційний портал Києва. Київська міська рада*. Київська міська державна адміністрація. 04 листопада 2021 р. URL : https://kyivcity.gov.ua/news/u_kiyevi_pereymenuvali_12_vulits_i_dali_nazvi_4_novim_obyektam_toponimiki/ (дата звернення: 09.02.2022).

*Владислав Гарус,
здобувач вищої освіти СВО бакалавр
спеціальності Політологія,
Науковий керівник – Алла Ільченко,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін,
Полтавський державний аграрний університет*

СУТНІСТЬ І ПРИНЦИПИ ПОЛІТИЧНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ

Справедливість є однією з найважливіших морально-етичних цінностей сучасного суспільства і знаходить свій прояв у різних сферах життєдіяльності людини: соціальній, правовій, економічній, політичній тощо. Справедливість сприяє розвитку держави на засадах демократизації і гуманізму, здійснює регулятивний вплив на систему суспільних і політичних відносин, тому вивчення політичної справедливості не втрачає своєї актуальності й понині.

У становленні поняття політичної справедливості науковці виділяють три основних етапи: 1) передумови; 2) перша концептуалізація; 3) сучасні інтерпретації.

Вперше питання соціальної і правової справедливості були предметом осмислення відомих мудреців у часи античності: Демокрита, Аристотеля, Платона, інших. Саме вони трактували справедливість як людську найвищу чесноту, що відповідає ідеалу, утримує мужність, поміркованість, мудрість у повній рівновазі та гармонії і, водночас, є необхідною передумовою взаємовідносин між людьми [1].

Теорії справедливості розвивалися в епоху Нового часу. Так Г. Гроцій, Ф. Бекон, Т. Гоббс, Дж. Локк, Б. Спіноза, Ж.-Ж. Руссо та інші відомі філософи у своїх ученнях розкривали тісний взаємозв'язок між принципами справедливості й вимогами розуму й доводили, що це має бути універсальним в етико-правовому суспільстві [1].

Філософсько-правові засади справедливості описували представники

німецької класичної філософії: І. Кант, Г. Гегель, А. Шопенгауер, Л. Фейєрбах та інші. На думку І. Канта, справедливість є сутністю усієї людської діяльності: «якщо щезне справедливість, життя людей позбавиться усілякої цінності» [3, с. 256]. На противагу Канту, Г. Гегель стверджував, що справедливість втілюється виключно у праві, і саме це призводить до процвітання держави: «справливість – це дещо велике, її джерелом є абсолютна ідея, а не реальні життєві відносини» [2, с. 378].

У сучасній етиці поняття справедливості визначається як загальне співвідношення цінностей, благ між собою та конкретний розподіл їх між індивідами, належний порядок людського співжиття, який відповідає уявленням про сутність людини, її невід’ємні права [1].

Поняття політичної справедливості є динамічним й наразі перебуває на стадії свого становлення. Воно тісно пов’язане із соціальною справедливістю – ступінню досягнення у суспільстві соціальної рівності та свободи, їх гармонійного зв’язку. Соціальна справедливість, за рівнем, способом, видом розподілу благ може класифікуватися на чотири категорії: 1) егалітарний – усі члени суспільства отримують однакові блага; 2) утилітарний – товари й послуги розподіляються так, щоб максимізувати загальну користь усіх членів суспільства; 3) ринковий – винагороджують тих, хто робить більший внесок; 4) роулзіанський – максимізується користь усіх найбільш забезпечених осіб [2].

Як визначається у словнику з політології, політична справедливість – це здійснення природних або нормованих відносин між суб’єктами і об’єктами політики, інститутами і громадянами, державним апаратом і населенням, і залежить від багатьох чинників: від форми політичної організації, зрілості політичної культури, політичного режиму, розподілу громадських і політичних інтересів тощо [5].

Політична справедливість формується на основі специфічних принципів, які за дослідженнями Б. Сутора, виражаються в правах людини: «коли люди одночасно визнають один одного, для сприймання і забезпечення створюють

загальний порядок з обмеженнями, правами і обов'язками, а також контролем з боку влади» [6]. Тобто, політична справедливість передбачає певну відповідність: права – обов'язки, злочин – покарання, гідний вчинок – винагорода. Основними принципами політичної справедливості також визначені: принцип рівності володіння всіма базовими правами, принцип соціальної й економічної нерівності, принцип справедливої війни та інші.

Отже, аналіз наукової літератури показав, що політична справедливість викликала науковий інтерес у різні періоди розвитку суспільства і відіграє важливу роль у сучасній політиці, управлінні державою. Вона об'єднує в собі пояснення преваг, моральних цінностей, дотримання специфічних принципів, норм ідеального державного правління. Можна стверджувати, що нині є важливим створення ефективного механізму відносної гармонізації у сфері політичної діяльності з впровадженням принципів політичної справедливості у сучасній Україні.

Джерела та література:

1. Беглиця В.П., Ярошенко В.М. Політична етика : навчальний посібник. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. 400 с.
2. Гегель Г. Политические произведения. М., 1978. С. 378.
3. Гергель А. Чесність у політиці : теоретичний аспект. *Матеріали студентської наукової конференції Полтавської державної аграрної академії*, 16–17 квітня 2020 р. Том I. Полтава : РВВ ПДАА, 2020. 429 с.
4. Кант И. Сочинения в шести томах / под общ. ред. В.Ф. Асмуса. А.В. Гулыги, Т.И. Ойзермана. М. : изд-во «Мысль», 1965. (Философское наследие. Ин-т философии) Т. 4. Ч. 2. 478 с.
5. Словник з політології. URL : <http://politics.ellib.org.ua/encyclopedia-term-1458.html>
6. Sutor B., Kleine Politische Ethik. Bundeszentrale fur politische Bildung, Bonn, 1997. URL: http://krotov.info/lib_sec/18_s/sut/or.htm

*Алла Ільченко,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін,
Полтавський державний аграрний університет*

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ЦІННОСТІ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ: СУТНІСТЬ, ФУНКЦІЇ ТА ДЖЕРЕЛА

Цінності є не лише фундаментом становлення внутрішнього, духовного світу особистості, але й основою взаємовідносин, що сприяє подальшій соціалізації людини в суспільство. У нинішньому світі спостерігається трансформація базових цінностей громадянського життя, зумовлена кризою сучасної техногенної цивілізації, всесвітньою глобалізацією – динамічним поглибленням процесів інтеграції політичної, економічної, культурної сфер життя різних країн. В українському суспільстві також спостерігаються перетворення соціально-політичних і культурних цінностей, переважно за західним типом, з властивими йому формами й нормами демократії.

Соціальні і політичні цінності є предметом дослідження науковців різних галузей знання: філософії, аксіології, соціології, психології, педагогіки, політології, соціальної і політичної психології. Вперше вони були осмислені відомими давньогрецькими філософами: «людина є міра всіх речей» – так висловлювали аксіологічні ідеї Протагор і Сократ. Платон і Аристотель у своїх працях описували найвищу цінність – знання, державу. Держава розглядалася філософами як щось органічне, те, що є невід’ємною частиною буття людини. У їх розумінні, політична цінність не повинна бути відокремлена від інших життєвих вартостей. Звідси й вислів Аристотеля про те, що «людина є твариною політичною» [1].

В часи Середньовіччя поняття держава і суспільство не розділялися, але вже активно пояснювалася їх природа, сутність, з’ясовувалося місце й роль в житті людини, оцінюючи їх з точки зору абсолюту, тобто Бога. В епоху

Відродження аксіологічну проблематику розвивали: Л. Валла, Б. Деванцаті, Дж. Піко делла Мірандола. Їхня філософія несла в собі визнання поразки старого релігійного порядку та необхідність вибудовувати нові відносини на основі вільної творчості [3, с. 4].

Періодом появи політичних цінностей, у сучасному їх розумінні, вважається Новий час. Філософи, історики, політики: Р. Декарт, М. Монтень, Т. Гоббс, Г. Лейбніц, Дж. Локк, Д. Юм, зробили спробу упорядкувати соціальні відносини для формування громадського порядку, зокрема й за допомогою цінностей. Однак, відомий італійський мислитель, політичний діяч, філософ Н. Макіавеллі відкинув ідею існування внутрішніх, сталих цінностей, на які може орієнтуватись політик. Він зауважував, що людина стає актором політичної драми, де основною є гра за будь-яких обставин. Базовою цінністю, на його думку, є мета, що полягає в досягненні й утриманні влади. Саме на це потрібно спрямовувати енергію і засоби. Причина того, що влада стає однією з переважних цінностей у бутті людини, полягає ще й в тому, що лише влада дає можливість індивіду максимально реалізуватись у цьому світі [1].

Відділити політичні цінності на основі принципу «воля – закон» спробував англійський філософ, історик, політик Ф. Бекон. З того часу бере свій початок новоєвропейська раціоналістична лінія політичної думки, у якій «людський розум а не воля, а якщо й воля, то тільки така, що спирається на розум», стає відліком системи цінностей, основою пізнання буття, і цінності почали набувати ознак, які є звичними для нас сьогодні [5].

Питання цінностей не залишилося без уваги й у працях вітчизняних науковців: В. Андрущенко, Л. Божович, Л. Виготського, М. Головатого, В. Козакова, О. Леонтєва, С. Рубінштейна, В. Ядова та інших. Роль соціально-політичних цінностей та ціннісних орієнтацій в життєдіяльності людини розкрито в працях Н. Алексєєвої, А. Березянської, Л. Зуєвої, І. Кучеренко, С. Матяж, А. Попова, В. Супрун та інших. Серед зарубіжних науковців доцільно визнати праці Р. Дарендорф, Т. Парсонс, Д. Узнадзе, І. Кон, А. Ребер,

М. Рокич [4]. Науковці визначають, що політичні цінності – це політично значущі явища, процеси, предмети, основи, сторони політичного життя, феномени політичної свідомості, які виконують низку специфічних функцій у суспільстві: апологетичну (захисну), пізнавальну, соціально-регулятивну, теоретико-концептуальну, програмово-політичну [1].

До основних сучасних політичних цінностей належать: гуманізм, солідарність, безпека, добробут, свобода, гідність людини, всебічний розвиток, праця, колективізм, демократія, незалежна державність, рівність, справедливість, соціальний прогрес, стабільність. Вони не можуть бути відірваними від політичного досвіду і життя, оскільки пов'язані із реальною політичною ситуацією і визначають ціннісний статус «політичного» у структурі особистості і в суспільстві загалом [2].

Отже, політичні цінності виражають сутність політичного життя суспільства, специфіку його конкретно-історичного способу існування в певний період часу. Вони є відносними, а не абсолютними, оскільки, під впливом змін у суспільних відносинах, внутрішньої і зовнішньої політики, з часом, відбувається їх переосмислення і переоцінка, трансформація. Ті, що вважалися абсолютними і непорушними можуть знецінюватися, а нове суспільне буття може породжувати нові соціально-політичні цінності.

Джерела та література:

1. Беглиця В.П., Ярошенко В.М. Політична етика : навчальний посібник. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. 400 с.
2. Ільченко А.М. Особливості політичної культури України та Російської Федерації : порівняльний аналіз. Політичні трансформації сучасного суспільства : колективна монографія / за наук. редакцією Т. Шаравари. Київ : Видавництво Ліра-К, 2021. С.120–125.
3. Кузьменков В.О. Соціально-політичні цінності як системоутворюючий чинник сучасного суспільства : автореф. дис. ... канд. політ. наук: 09.00.11 – соціальна філософія; Іваново, ФГБОУ ВО «Пріокський

державний університет», 2015. 26 с.

4. Матяж С.В., Березянська А.О. Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. *Наукові праці. Соціологія*. Вип. 213. Том 225. 2013. С. 27–30.

5. Субботин А.Л. Новая философская энциклопедия. Ф. Бекон: в 4 т. 2-е изд. испр. и доп. М. : Мысль, 2010. 2816 с.

6. Целякова О.М. Духовність і ціннісні орієнтації студентської молоді України в трансформаційному суспільстві. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2009. Вип. 38. URL : http://zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_38_22.pdf.

*Юлія Лисенко,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних технологій,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана*

ЦІНІСНО-СВІТОГЛЯДНІ АСПЕКТИ ПОЛІТИЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ: РОЛЬ ЛЮДИНИ У МЕХАНІЗМІ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Трансформаційні процеси у соціальній політиці виражаються у зміні пріоритетів і принципів соціального буття, ускладненні взаємозв'язків між учасниками соціально-політичних відносин, розширенні суб'єктного поля соціальної політики і центрів прийняття політичних рішень. Політична трансформація соціальної сфери сучасної демократичної держави передбачає і структурні, і функціональні, і ціннісно-світоглядні зміни. Спробуємо розглянути це на прикладі розвитку і модернізації соціальної політики в Україні. Зокрема, можемо констатувати, що домінантними акторами соціальної сфери залишаються інститути державної влади, проте спостерігається стійка тенденція зміни варіантів домінування суб'єктів соціальної політики. По-

перше, необхідно виділити тенденцію розподілу соціальної відповідальності між владою, бізнесом і громадянським суспільством як суб'єктами соціальної політики. По-друге, зауважити, що досить сильним є вплив раніше сформованої моделі соціальної політики, а отже, пріоритетне місце у механізмах реалізації соціальної політики на загальнодержавному рівні належить виконавчим органам влади на чолі з Міністерством праці та соціальної політики. По-третє, варто відмітити посилення впливу на соціальну політику недержавних суб'єктів: регіональних бізнес-груп, окремих підприємств, профспілок, недержавних благодійних і волонтерських організацій тощо, зокрема на місцевому рівні реалізації політичної влади.

Аналізуючи ціннісно-світоглядні аспекти політичної трансформації соціальної сфери і можливості впливу людини як суб'єкта соціальної політики на принципи і механізми її реалізації в сьогоденних умовах, відзначаємо неготовність переважної більшості населення проявляти ініціативу і активність у розв'язанні проблем соціального характеру та нести соціальну відповідальність. Причинами такої моделі політичної поведінки людини можемо назвати тривалий період позиціонування індивіда в політичній системі тільки в ролі пасивного об'єкта політики і прояв особливостей етнополітичного ментального самовідчуття індивіда в політичному середовищі. Вітчизняні дослідники зазначають, що відсутність єдиної стратегії в соціальній сфері призводить до прийняття ситуативних рішень, зумовлених політичною кон'юнктурою та спрямованих на тимчасове поліпшення життєвого рівня окремих категорій населення [1, с. 210]. Пріоритетні завдання соціальної держави неможливо виконати, не поставивши в центр уваги людину, не забезпечивши умов для її належного розвитку і самореалізації. Досвід європейських країн переконує, що політичні прагнення здійснити демократичні перетворення в державі можуть бути марними, якщо вони не наділені духовними, зокрема гуманними, етичними і моральними вимірами, орієнтованими на обов'язкове врахування приватних інтересів людини і

громадянина, їх гармонізацію з публічними інтересами суспільства, на гарантії прав і свобод людини та механізм їх захисту. Реалізація інтересів людини як суб'єкта політики визначається її соціальним становищем, здатністю впливати на діяльність політичної влади, а тому проблема становлення людини як суб'єкта соціальної політики в Україні існує. Відповідно, за таких умов формується пристосовницька модель політичної поведінки і визнання домінанти виконавчої влади в якості найбільш впливового суб'єкта соціальної політики в регіоні чи на місцевому рівні. Головним завданням українського суспільства на сьогодні є формування свідомого, активного, відповідального громадянина як невід'ємної умови становлення і функціонування правової і соціальної держави. Соціальна політика має бути спрямована на вирішення нагальних соціальних потреб суспільства, при цьому важливим її завданням залишається формування ідеології і таких соціальних цінностей, які б слугували мотиваційним компонентом залучення і участі громадян в політичному житті суспільства. Вирішальним чинником успіху модернізації суспільства вітчизняний науковець В. Горбатенко називає ціннісно-культурне забезпечення процесу оновлення суспільства. Оскільки саме через розвиток людського потенціалу, як зазначає у своїх працях дослідник, стане можливим вихід України на магістральний цивілізаційний шлях розвитку культури, підвищення рівня освіти, створення атмосфери утвердження особистої і колективної ініціативи [2, с. 44–45].

Розвиток соціально-політичної сфери в Україні наприкінці ХХ початку ХХІ століття показує, що в умовах формування стратегії розвитку держави, зміни політичних режимів, модернізації політичної системи пріоритетним завданням на сучасному етапі державотворення має стати вирішення проблем, пов'язаних з потребами і прагненнями людей, подолання кризових явищ у соціальній сфері, формування активістської свідомості людини і як суб'єкта, як і об'єкта політики. Враховуючи ситуацію зовнішньополітичної напруженості і зміни геополітичних парадигм в умовах глобалізації (для України) все більшої

актуальності набувають питання захисту і самозахисту людини, подолання нею внутрішньополітичних викликів і зовнішньополітичних загроз.

Трансформація суспільного життя, передбачаючи участь людини в політичному житті як повноправного суб'єкта, продукує зміни в політичній свідомості людини і суспільства в цілому. Ціннісно-світоглядні аспекти політичної трансформації соціальної сфери обумовлені закріпленням провідних демократичних цінностей в масовій свідомості, формуванням громадянської позиції, зміною базових установок і орієнтацій політичної культури населення, залученням індивіда до вирішення конкретних проблем, в тому числі і соціальних, на рівні самоврядування чи в рамках місцевих спільнот. Аналізуючи проблему місця людини в сучасному політичному житті країни, враховуючи реалії соціально-економічної ситуації, можемо вважати, що тільки за умов формування соціальної держави і відкритого громадянського суспільства, діяльність яких спрямована на створення необхідних економічних, соціально-політичних, духовно-культурних умов можливий гармонійний розвиток особистості.

Отже, становлення людини як суб'єкта соціальної політики це тривалий трансформаційний процес на рівні свідомості, культури і діяльності індивіда на шляху усвідомлення власної якісно нової соціально-політичної позиції в політичній системі суспільства.

Джерела та література:

1. Сергієва Л. Формування соціальної політики на рівні національної держави: європейський досвід та Україна. *Вісник Національної академії державного управління при Президенті України*. 2008. №1. с.202–213.

2. Горбатенко В.П. Стратегія модернізації суспільства : Україна і світ на зламі тисячоліть : монографія. К. : «Академія», 1999. 240 с.

3. Хома Н. Соціальна держава третього тисячоліття : модернізована модель. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім.І.Ф.Кураса НАН України. 2014. Вип.3. с. 205–215.

*Світлана Макарець,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін,
Полтавський державний аграрний університет*

НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ ЯК ОСНОВНА КАТЕГОРІЯ КОНЦЕПЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

В структурі політики забезпечення національної безпеки й процесу прийняття безпекових рішень будь-якої країни особливе місце мають концептуальні політичні документи. До найбільш важливих з них слід віднести Концепцію національної безпеки – політичний документ, в якому викладена система офіційних поглядів на місце і роль держави у сучасному глобалізованому світі, її національні цінності, інтереси й цілі, які являють собою своєрідну тріаду першоджерел, основних рушійних сил системи національної безпеки, що визначають її зміст, характер, конфігурацію і направленість.

Складові цієї тріади при їхній безумовній взаємопов'язаності й взаємозалежності не є рівнозначними. Так, на думку деяких дослідників, в їх ієрархії головним компонентом виступають національні цінності – найменш динамічний і найстабільніший елемент системи. Вони формуються в ході історичного процесу, розвитку матеріальної й духовної культури суспільства відповідно до геополітичного становища країни. Національні інтереси навпаки є порівняно динамічним елементом, який формується на базі національних цінностей під впливом довгострокових тенденцій суспільного розвитку. Національні цілі – найрухливіший елемент. Вони залежать від національних інтересів з урахуванням внутрішніх і зовнішніх обставин. Ясне, стійке уявлення щодо визначеної тріади головних життєвих орієнтирів в цілому і кожного окремо набувають особливого значення для самосвідомості й самопочуття народу в часи кардинальних змін [1, с. 27].

Зупинимось більш детально на такій категорії концепції національної безпеки як національні інтереси. Національний інтерес, згідно з політологічним словником, визначається як «система відносин, яка поєднує в собі потреби функціонування і розвитку нації-народу як єдиного організму. Основу національного інтересу становлять потреби суспільства, необхідні для його сталого розвитку, захист народу від загроз з боку іншої держави (держав), а також підтримання соціального миру, порядку й злагоді всередині країни. Як правило до корінних національних інтересів зараховують питання цілісності і культурної ідентичності, безпеки нації-народу, контроль над використанням важливих природних ресурсів. Найважливіші системоутворюючі фактори національних інтересів: збереження культури, науки, освіти, їх носіїв, території, на якій вони живуть і працюють» [2, с. 338]. Якщо звернутися до Закону України «Про національну безпеку України», то національні інтереси трактуються як «життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян» [3].

Таким чином, можемо зазначити, що національні інтереси – це усвідомлені інтереси народу, які офіційно виражають його об'єктивні потреби, виходять з його національних цінностей і спрямовані на збереження, створення або досягнення сприятливих умов для його стабільного існування й стійкого прогресивного розвитку. На нашу думку, принциповим у запропонованій дефініції є акцент на тому, що до категорії національних інтересів належать лише ті, котрі відображають офіційно виражені потреби, і лише ті, що виходять із національних цінностей. Важливо також зазначити, що національні інтереси – це не механічна сукупність, яка поєднує в собі усі справедливі інтереси окремих громадян. На думку філософа І. Ільїна, «державна справа з виключно загальними, всенародними інтересами. Приватний інтерес громадян може сприйматись лише настільки, наскільки він може бути сприйнятим як

інтерес суспільний, всенародний» [4, с. 287].

На наш погляд, українська держава зараз знаходиться на початковому етапі формування своїх національних інтересів, що, по-перше, не дає можливості чітко класифікувати наші національні інтереси, по-друге, не створює можливості офіційно закріпити їх в нормативно-правових і політико-правових актах, про що свідчить доволі розпливчате трактування в Законі України «Про національну безпеку України», а також широко представити їх в інформаційному полі. Крім того, породжує труднощі й у формуванні Концепції національної безпеки, яка повинна захищати те, що до кінця не усвідомлене.

Для чіткішого усвідомлення національних інтересів варто ранжувати їх за ієрархією національних цінностей, а також за розміром допустимої плати за втрати, яких можна зазнати при їх захисті. Тобто мова йде про межі необхідного і достатнього захисту, сил і засобів для захисту національних інтересів, зокрема використання збройної сили. Спираючись на означені критерії, національні інтереси можна визначити як «інтереси, пов'язані зі збереженням, примноженням і захистом національних цінностей, втрата яких ставить під питання ідентифікацію і навіть саме існування народу» [1, с. 35]. Тоді до національних інтересів України беззаперечно можуть належати: територіальна цілісність, державний суверенітет, ефективна система оборони й безпеки, відбиття агресії; досягнення громадянського миру й злагоди, зміцнення політичної та соціальної стабільності в суспільстві; інтеграція України в європейський політичний, економічний, правовий та євроатлантичний безпековий простір; розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами світу в інтересах України; ефективний економічний розвиток і подолання бідності; реалізація принципів соціальної справедливості, захист прав і свобод людини; подолання корупції, організованої злочинності; попередження національної й релігійної ворожнечі; формування поваги до пам'яті предків, національної історії, культури, традицій; розвиток духовності, моральних засад, інтелектуального потенціалу

українського народу, зміцнення фізичного здоров'я нації, створення умов для розширеного відтворення населення та інші.

Отже, чітке уявлення про систему національних інтересів, розуміння їх ієрархії, механізмів формування й функціонування дає можливість визначити національні цілі як основоположні орієнтири внутрішньої та зовнішньої політики й концепції забезпечення національної безпеки, адже національні цілі можуть бути сформульовані, а також розглядатись як життєздатні й продуктивні лише за умови, що вони відповідають національним інтересам, на реалізацію і захист яких спрямовані.

Джерела та література:

1. Манилов В. Л. Национальная безопасность: ценности, интересы и цели. *Военная мысль*. 1995. № 6. С. 26–40.
2. Політологічний словник / за ред. М. Ф. Головатого, О. В. Антонюка. Київ : МАУП, 2005. 792 с.
3. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення 15.02.2022).
4. Ильин И. А. Опасности и задания русского национализма. *Наши задачи*: в 2 т. Москва : Эксмо, 1992. Т. 1. С. 285–290.

*Артем Павлов,
здобувач вищої освіти СВО доктора філософії,
кафедри політології, права та філософії,
Ніжинський державний університет ім. Миколи Гоголя*

ПОЛІТИЧНИЙ КОНТЕКСТ ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ РІШЕНЬ В УКРАЇНІ: ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ АСПЕКТИ

Актуальність даного питання зумовлена сучасними українськими політичними реаліями. Оскільки демократія в Україні знаходиться в стані

розвитку, будь які зміни та інновації можуть вносити свій дестабілізуючий фактор за певних умов.

Діджиталізація (цифровізація) – є світовим трендом в багатьох сферах суспільного життя. Під цифровізацією в політичному контексті ми розуміємо комплекс заходів, спрямованих на спрощення надання державних послуг, доступу до публічної інформації, запровадження інструментів електронної демократії, онлайн голосування, референдуми, тощо.

Починаючи з 2014 року, влада та суспільство почало більше звертати увагу на інструменти електронного урядування, інформаційну безпеку, рівень прозорості влади, доступність тих чи інших державних послуг. Варто відмітити деякі істотні зміни, які відбулися за період з 2014 до 2022 року: було запроваджено використання ID картки в якості паспорта громадянина України; створено багато центрів сертифікації електронних цифрових підписів та реалізована проста процедура отримання їх громадянами; значна кількість державних послуг стала доступна онлайн, для використання ними громадянину достатньо мати тільки цифровий електронний підпис; був створений цифровий додаток для телефону, який може тримати цифрові ідентифікатори документів, які будуть рівноцінними паперовим версіям цих документів.

На місцевих рівнях також відбулися зміни, суспільство активно домагалось підвищення рівня звітності місцевої влади, щоб якомога більше інформації про діяльність органів місцевої влади було публічною. Так завдяки діяльності неурядових організацій та міжнародних антикорупційних організацій, міста почали частково дотримуватись методології відкритості та публічності, оскільки дії органів місцевого самоврядування відтепер проходять моніторинг та оцінюються, різним містам виставляють рейтинги прозорості та підзвітності. До моніторингу можуть залучатись, як звичайні громадяни, так і представники громадських організацій. Представники ОМС, турбуючись про свої персональні політичні рейтинги тепер змушені запроваджувати зміни в своїх громадах та боротися за місця в рейтингу з представниками інших громад.

Були створені електронні системи публічних закупівель та рецензій щодо проведених закупівель та тендерів на послуги. Було внесено ряд змін в законодавстві, щодо забезпечення прозорості влади завдяки створенню та підтримці електронних урядових відкритих баз даних, сервісу електронного декларування, сервісів електронних петицій та скарг.

Більшість технічних рішень, що стосуються висвітлення діяльності влади, моніторингу кількісних і якісних показників, відслідковування руху державних коштів, інструменти для зв'язку з представниками влади сприяють розвитку України як демократичної держави з прозорою владою, зниженню рівню корумпованості, та зміцненню довіри громадян до державних інституцій. Спрощення механізмів надання державних послуг, автоматизація цих процесів, перехід до надання цих послуг онлайн – також позитивно впливає на імідж державної влади, зменшує ризики вчинення корупційних злочинів.

З цифровими додатками для громадян, на жаль, не все однозначно. В засоби масової інформації неодноразово потрапляла інформація про крадіжки персональних даних з додатку «ДІЯ» та продажі цих баз даних в закритих мережах. Можливість користуватись електронними документами звісно є досить зручним рішенням, але через недоліки в законодавстві, захист персональної інформації в Україні знаходиться не на належному рівні [1].

Міністерство цифрової трансформації України не одноразово заявляло про плани впровадження електронного голосування на виборах до місцевих рад та виборах Президента України. Такі плани викликали бурхливе обговорення в суспільстві. Так до позитивних аргументів впровадження подібного рішення є його зручність, простота в обробці результатів, та значна економія фінансових ресурсів. Але зворотною стороною цього питання є складність забезпечення анонімності голосування, та неможливість відслідковування прозорості проведення такого голосування. Той хто контролюватиме таку електронну систему може без проблем підмінити результати голосування і змінити хід демократичних процесів.

Сам по собі інструмент електронного голосування є політично нейтральним, його впровадження має досить непогані перспективи, за умови, що будуть передбачені механізми перевірки результатів голосування та перегляду електронних бюлетенів. Наприклад, у всіх буде доступ до бази бюлетенів, де вказується їх номер, та ідентифікатор людини, яка голосувала. Але ідентифікатор не буде містити ніяких персональних даних, і за ним неможливо буде знайти власника ідентифікатора, а лише конкретна людина, скориставшись своїм цифровим підписом, який зв'язаний з ідентифікатором, зможе в базі знайти свій бюлетень та перевірити правильність заповнених даних.

Негативний вплив подібний інструмент може мати виключно через людський фактор, за умови зловживання своїми владними повноваженнями, при адмініструванні електронної системи. Або самі громадяни зможуть продавати свій голос, оскільки їм не складно буде підтвердити фотографією чи відеозаписом, що вони проголосували саме таким чином, як вимагав замовник. Важко спрогнозувати наскільки громадяни України готові до подібних інновацій. Чи будуть вони свідомо підходити до користування даним інструментом. Але досвід розвинутих країн, зокрема країн Балтії показує, що електронне голосування може бути рівноцінним класичному голосуванню.

На нашу думку, курс щодо впровадження цифрових рішень в різні політичні сфери є цілком вірним, він забезпечує прозорість влади, доступність отримання інформації, підвищить політичну участь населення в прийнятті важливих для держави рішень. Але глобальна користь/шкода від цих інструментів залежить в першу чергу від самих представників влади та громадян. Наявність популізму, маніпулювання виборцями, недобросовісна поведінка електорату під час виборів може звести нанівець всю потенційну користь від впровадження будь-яких інструментів електронної демократії.

Джерела та література:

1. Цифрові трансформації в Україні : чи відповідають вітчизняні

інституційні умови зовнішнім викликам та європейському порядку денному? Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень, 2020. 76 с. URL : http://eap-csf.org.ua/wp-content/uploads/2021/04/Research_DT_PF_WG2_ua-1.pdf

*Віктор Пасічник,
здобувач вищої освіти СВО бакалавр
спеціальності Політологія,
Науковий керівник – Алла Ільченко,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін,
Полтавський державний аграрний університет*

ДО ПИТАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Політична культура суспільства – це складний і багатогранний феномен, що є неодмінною складовою загальнонаціональної культури людства, і визначає культуру політичного мислення і діяльності, ступінь цивілізованості характеру і способів функціонування політичних інститутів, організацію всього політичного життя. Політична культура окремої держави має свою конфігурацію і перебуває у процесі постійної трансформації під впливом соціально-економічних, політико-ідеологічних, духовних та інших змін [2].

У нинішній суспільно-політичній ситуації в Україні, проблема формування політичної культури сучасного суспільства, залучення кожного громадянина до політичного життя не втрачає своєї актуальності й також є предметом дослідження політологів. Важливими для осмислення політико-культурних змін, що відбуваються в українському суспільстві є дослідження вчених Інституту соціології НАН України, а саме: Є. Головахи, Н. Паніної, О. Вишняка та інших. Політико-культурні засади функціонування політичної системи, специфіку становлення політичної культури в Україні, суттєві аспекти розвитку різних її складових та актуальні проблеми її формування висвітлено у

працях О. Бабкіної, В. Бебика, О. Зернецької, С. Кисельова, Л. Півневої, М. Поповича, В. Ребкала, Ф. Рудича, С. Рябова, М. Слюсаревського, Т. Татаренко та інших дослідників [2, с. 65].

Науковці М. Головатий, Ж. Деркач, А. Ільченко, І. Жадан, М. Остапенко, П. Пропокенко, С. Приходько та інші зазначають, що нинішня політична культура України має певні особливості та характеризується недостатнім рівнем сформованості як політичної освіченості населення, так і його політичної активності [2]. На відмінну від України, країни стабільної демократії мають вищі показники успішності в цьому питанні, оскільки люди розуміють, що й від них залежить майбутнє їхньої держави та умови життя.

Панівною і характерною рисою української політичної культури, зауважує В. Андріяш, завжди була недовіра народу до влади та державних інституцій. Це відчувалося ще з перших років незалежності української держави, спостерігається й зараз. Звісно, що причин даному феномену є достатньо, але найголовнішими, на думку автора, є саме те, що:

- по-перше – українська нація майже всю свою історію формувалася за відсутності власної держави, у складі інших держав як колонія, тим самим, закріплюючи напіванархічність політичної поведінки, політичних процесів взагалі, низький рівень політичної дисципліни та політичної організації;

- по-друге – великий розмах корупції ще з часів незалежності, наслідки якої ми відчуваємо й нині;

- по-третє – брак морально-етичної свідомості, що призводить до того, коли аморальність і розбещеність, проникаючи в кожний державний інститут і в кожную частину суспільного життя, негативно впливають на українське суспільство [1].

Для того, щоб українська держава практично повністю не дискредитувала себе як соціальний інститут в очах її громадян та міжнародних партнерів, країни розвинутої демократії пропонують дієві механізми стримування цих чинників. Країни Європи намагаються створити єдину спільну систему

ціннісних орієнтацій в процесі підготовки державних службовців, для розв'язання важливих проблем громадян, для підтримання порядку та утримання влади.

Як зазначає В. Фесенко, внаслідок розчарування і недовіри до політиків у більшості громадян виникає тенденція відчуження від політики. За даними опитування Центру Разумкова лише 5% громадян України дуже цікавляться політикою (якщо порівнювати з даними щорічних опитувань Інституту соціології України, то це найнижчий показник за всі роки незалежності), ще 32,7% – скоріше цікавляться, 43,1% – не дуже цікавляться, 17,2% – зовсім не цікавляться [3].

Інша особливість української політичної культури, за спостереженнями за демонстраціями населення, результатами соціологічних опитувань, виборів тощо, є інакодумство масової політичної свідомості представників різних регіонів, поколінь та соціальних груп. Наприклад, найактивніша електоральна група в Україні – пенсіонери, а молоде покоління все ж, навпаки, більш аполітичне з притаманний популізмом, поширеною практикою вуличних протестів, що призводить до значних політичних дисонансів [3].

Отже, аналізуючи та систематизуючи наукову літературу та практичні дослідження, можна зробити висновок, що Україні як пострадянській державі ще не вдалося повністю побудувати дієвий механізм формування політичної культури суспільства, що зумовлено рядом проблем: аполітичність населення, слабкий прояв культури політичної участі, домінування підданського типу політичної культури українського народу.

Джерела та література:

1. Андріяш В.І. Особливості національного розвитку України на державному та глобальному рівнях. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2013. № 11. URL : <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=652>
2. Ільченко А.М. Особливості політичної культури України та Російської Федерації: порівняльний аналіз. Політичні трансформації сучасного

суспільства: колективна монографія / за наук. редакцією Т. Шаравари. Київ: Видавництво Ліра-К, 2021. С. 120–125. URL: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/node/6509/politychnittransformaciyi.pdf>

3. Фесенко В.В. Особливості та тенденції розвитку політичної культури в українському суспільстві. *Українська правда*. (дата звернення: 27.12.2020). URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/fesenko/5ab61e2b1e0ad/>

*Віталій Торський,
здобувач вищої освіти СВО бакалавр
спеціальності Політологія,
Науковий керівник – Світлана Макарець,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін,
Полтавський державний аграрний університет*

УЧАСТЬ У ВИБОРАХ ЯК ФОРМА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Майже третину населення сучасної України складає молодь до категорії якої, згідно із Законом України «Про основні засади молодіжної політики» від 27 квітня 2021 р., належать особи віком від 14 до 35 років [1]. Молодь на відміну від представників старших поколінь і вікових груп є мобільною і динамічною складовою сучасного українського суспільства. Її потенціал і знання є запорукою прогресивного розвитку нашої держави, яка обрала для себе шлях демократичних перетворень. Важливу роль відіграє сьогодні молодь у процесах політичних трансформацій, адже саме вона здійснює значну підтримку новообраного політичного курсу, сприймаючи західні демократичні цінності з урахуванням власних національно унікальних традицій, виступаючи не лише об'єктом, але й активним суб'єктом нової політики [2, с. 209].

Серед різних форм суспільно-політичної активності молоді найбільш поширеною і масовою є участь у виборах (місцевих або державного рівня), хоча

при цьому молодь традиційно залишається найпасивнішою електоральною групою.

Згідно з даними соціологічних досліджень необхідність своєї участі у виборах молоді люди пояснюють різними факторами, найвагомими серед яких є громадянський обов'язок (54,9% (2019 р.) і 63,3% (2021 р.)) і можливість електорально репрезентувати свою підтримку або не підтримку політичного курсу держави й місцевого керівництва (39,4% і 35,7% відповідно). Серед інших факторів – можливість підтримати партію, кандидата, яким симпатизуєш; небажання, щоб до влади прийшли партія, кандидат, яким не довіряєш; брати участь, щоб у виборний орган пройшла людина, котра представляє наш округ, регіон; звичка приходити на виборчу дільницю; участь у виборах бере все близьке оточення (родичі, друзі, сусіди та інші); просто цікаво, хто переможе у змаганні партій, кандидатів; представники партії, кандидата «зацікавлюють» подарунками, грошима [3, с. 30; 4, с. 20].

Аналіз офіційної статистики, результатів екзит-полів, соціологічних досліджень дозволяє нам прослідкувати динаміку змін рівня участі молоді у виборчих кампаніях різних років: під час проведення парламентських виборів 1998 р. – 67%, першого туру президентських виборів 1999 р. – 61%, парламентських виборів 2002 р. – 59%, повторного другого туру президентських виборів 2004 р. – 71%, парламентських виборів 2006 р. – 57%, президентських виборів 2010 р. – 57%, парламентських виборів 2012 р. – 47% [5, с.345], парламентських виборів 2014 р. – 34% [3, с.51], президентських виборів 2014 р. – 44%, президентських виборів 2019 р. – 40% [6]. Найнижчою ж за роки незалежності України електоральна активність молоді – 27% [7] була під час парламентських виборів 2019 р. Отже, є усі підстави говорити про існування тривалої тенденції до зниження відсотка участі молодих людей у виборчому процесі.

Логічно постає питання: «Чому молодь не хоче іти на вибори?» Більша частина молоді не відчуває потреби голосувати та взагалі брати участь у будь-

який політичних процесах через: відсутність впевненості в тому, що твій голос щось вирішує, а результати виборів визначені наперед; нерозуміння необхідності виконання свого громадянського обов'язку; недовіру до виборчої системи; бюрократичні перепони при зміні місця голосування; негативне ставлення до політиків, яких вбачають продажними лицемірами; звичайне небажання.

Отже, наразі рівень участі молоді у громадсько-політичному житті країни загалом і у виборах зокрема не відповідає соціально-демографічній значущості цієї категорії населення та рівневі її участі в господарсько-економічному житті. Тому вкрай необхідним є пошук максимально ефективних шляхів і способів, які були б актуальними й цікавими молоді, задля кардинальної зміни такої ситуації.

Джерела та література:

1. Про основні засади молодіжної політики : Закон України від 27 квітня 2021 р. № 1414-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#n356> (дата звернення 10.02.2022).

2. Каретна О. О. Політична активність молоді як чинник становлення незалежності. *Актуальні проблеми політики*. 2013. Вип. 48. С. 208–217.

3. Становище молоді в Україні. Аналітичний звіт, складений Робочою групою ООН у справах молоді. Київ, 2019. 79 с. URL : <https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/THE%20STATE%20OF%20YOUTH%20IN%20UKRAINE%202019%20%D1%83%D0%BA%D1%80%20%D1%84%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D0%BB.pdf> (дата звернення 10.02.2022).

4. Становище молоді України 2021. Репрезентативне соціологічне дослідження. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/stanovishche-molodi-2021.pdf (дата звернення 10.02.2022).

5. Свиридов К. Соціально-політична активність студентів у контексті державної політики. *Наукові записки Інституту політичних і*

етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України. 2014. Вип. 2 (70). С. 344–352.

6. Как проголосовали милениалы? URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/columns/2019/04/24/7213450/> (дата звернення 10.02.2022).

7. На парламентських виборах проголосували лише 27% молоді. URL: <https://uatv.ua/uk/na-parlamentskyh-vyborah-progolosuvaly-lyshe-27-molodi-tsentr-razumkova/> (дата звернення 10.02.2022).

*Юлія Помаз,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін,
Полтавський державний аграрний університет*

ПРОЦЕС ВТІЛЕННЯ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ РЕЛІГІЇ В 1950-1960-Х РОКАХ В УКРАЇНСЬКІЙ РСР

Стратегія державної політики у сфері релігії в 1950-1960 рр. визначалася антицерковним спрямуванням комуністичної ідеології. Упродовж 1953-1955 рр. були зроблені деякі спроби демократизації суспільного життя в СРСР й УРСР. Проте, засади політики партійно-державних інституцій відносно РПЦ визначалися ідеями ідеологічної боротьби з релігією, обмеження церковної самостійності, ліквідації її політичного впливу, курсом на формування безрелігійної свідомості.

На початку 1950-х рр. кількість православних церков і молитовень в країні продовжувала зменшуватись. Упродовж 1948-1950 рр. в УРСР з обліку діючих було знято 629 церков і 10 монастирів. Станом на 1 січня 1951 р. у республіці діяли 8864 православні церкви і молитовні будинки. В УРСР функціонували 13 чоловічих і 26 жіночих монастирів [1, с. 5, 10, 13].

Поряд із скороченням церков неухильно зменшувалась і чисельність

служителів культу. Станом на 1 квітня 1952 р. в УРСР перебувало на обліку 8765 діючих церков і молитовень. Всі діючі церкви обслуговували 5857 священиків. Тобто, в 2908 церквах (33 % від діючих) були відсутні священики. Переважна більшість церков, що не мали постійних служителів культу, перебували у скрутному матеріальному стані [2, с.124]. У ряді областей представники місцевих органів влади застосовували грубі адміністративні методи, вилучаючи молитовні будинки без згоди релігійних громад.

Після смерті Й. Сталіна розпочинається період експериментів, спрямованих на пошуки шляхів подолання засад радянського тоталітаризму. Намітилися деякі позитивні зміни в державно-церковних взаєминах. Виразно проявилися тенденції до зростання активності релігійних громад і віруючих. Однак, вище партійне керівництво не збиралося відхилитися від головного постулату марксистського вчення про релігію як «опіум народу», сконцентрувавши основні зусилля на боротьбі з Церквою. Із 1954 р. остаточно встановлюється жорстка лінія в державно-церковних відносинах.

Головними тенденціями державної політики щодо сакральних споруд РПЦ у середині 1950-х рр. стали відносно незначні їх вилучення та рішуча відмова повернути релігійним громадам раніше відібрані в них культові будинки. Впродовж 1954-1956 рр. відкрилося декілька десятків храмів, але їх загальна кількість так і не досягла чисельності перших післявоєнних років. Подальший хід подій в Україні показав, що боротьба з «релігійними пережитками», санкціонована листопадовою 1954 р. постановою ЦК КПРС, поступово набувала гіпертрофованих розмірів. В УРСР ідеологічним підґрунтям ліквідації церкви і релігійного життя стала жорсткіша липнева (1954 р.) постанова ЦК партії.

Новий етап тотального наступу на релігію та церкву ознаменували собою постанови, прийняті ЦК КПРС та РМ СРСР у другій половині 1950-х років. Відповідно до Указу Президії ВР СРСР від 23 липня 1955 р. «Про заходи боротьби з антигромадськими паразитичними елементами» РМ СРСР

пропонували посилити боротьбу з незареєстрованим духовенством і ченцями. Передбачалося стягнення місцевими фінансовими органами прибуткового податку зі священників та інших осіб, які здійснювали релігійні обряди без реєстрації. Уповноважені РС РПЦ зобов'язувалися повідомляти фінансові органи про тих, хто підлягав такому оподаткуванню [3, с. 120].

Еволюції політики держави щодо релігії сприяли рішення XX з'їзду КПРС про демократизацію суспільства. Офіційне проголошення новою владою мети відновлення «радянської законності» після сталінських викривлень на практиці звелось до переслідувань найвпливовішої і найчисленнішої конфесії – РПЦ. У другій половині 1950-х рр. активно втілюються в життя заходи, спрямовані на скорочення мережі церков і молитовень. Динаміка закриття церков на території УРСР була наступною: 1948-1950 рр. – 629, 1951 р. – 68, 1952 р. – 213, 1953 р. – 60, 1954 р. – 40, 1955 р. – 18, 1956 р. – 17, 1957 р. – 10, 1958 р. – 64 [4, с. 80-81].

Радянська влада за допомогою різноманітних методів домоглася значного скорочення парафій в Україні. Загальна стратегія Ради в Справах РПЦ зводилася до створення таких умов, за яких будь-якій релігійній громаді можна було інкримінувати порушення законодавства про культу, зняти з реєстрації та покарати. За весь повоєнний період до 1 січня 1960 р. в УРСР були зняті з реєстрації 1552 православні громади [5, с. 14]. В рамках тотального обмеження діяльності церковних інституцій розпочалася кампанія масового вилучення культових споруд. Переважну більшість їх пристосовували під житло, склади, місця для утримання худоби або просто розбиралися на будматеріали.

Офіційні рішення про зміну партійної політики щодо релігії були прийняті на листопадовому пленумі (1958 р.) ЦК КПРС, на якому М. Хрущов оповістив семирічний план «побудови комуністичного суспільства». Остаточо встановлюється курс на формування безрелігійної свідомості, негативного відношення до церкви й релігії, на підпорядкування державної політики в релігійній сфері ідеологічним установкам партії. Широка антирелігійна

кампанія кінця 1950-х–початку 1960-х рр. ознаменувалася нищенням церковної мережі, досягненням цілковитого контролю над усіма сферами діяльності РПЦ. Вістря антирелігійної боротьби було спрямовано на закриття духовних семінарій, ліквідацію монастирів. Станом на 1 січня 1959 р. в УРСР функціонували 10 чоловічих і 30 жіночих монастирів [6, с. 10]. На виконання постанови Ради Міністрів СРСР від 16 жовтня 1958 р. Рада Міністрів УРСР у 1959 р. розробила матеріали на закриття 19 монастирів і скитів [7, с.115]. У 1959 р. в УРСР припинили функціонування 12 монастирів і скитів [8, с. 222].

Період початку 1960-х рр. означився застосуванням брутальних методів по зачиненню, пограбуванню і руйнуванню храмів. Загальна кількість вилучених у 1960 р. по УРСР культових споруд становила 747, тобто в 2,8 й 11,7 разів більше, ніж за 1959 р. та 1958 р. відповідно [9, с. 187].

У діяльності органів, на які була покладена реалізація політики держави щодо релігії та церкви, визначальною стала постанова РМ СРСР «Про посилення контролю за виконанням законодавства про культури» № 263 від 16 березня 1961 р. та РМ УРСР № 590 від 29 квітня 1961 р., яка не була опублікована і поширювалася тільки для службового користування. Діяльність церковних громад обмежувалася здійсненням богослужінь і була поставлена в такі умови, за яких їх економічне існування ставало проблематичним. Зокрема, договори про ремонт церковних приміщень могли укладати лише окремі члени релігійних громад, оскільки церква не вважалася юридичною особою. Приходи, священики, єпископи обкладалися податком за прогресивною шкалою в розмірі 81% як «прибуткові» приватні підприємства. Відтепер фінансова і господарська діяльність церковної громади вилучалася із компетенції священика і передавалася виборній церковній Раді, яка звітувалася тільки перед місцевими органами влади і уповноваженим [10, с. 46]. Єпархіальні управління та релігійні громади зобов'язувалися перевести грошові засоби в Держбанк [11, с. 1].

Підсумком репресивних заходів, здійснених партійно-державними функціонерами в УРСР за період 1960-1964 рр. стало зменшення чисельності

парафій з 7460 до 4565, тобто на 2895 одиниць [12, с. 4]. За період 1960-1962 рр. припинили церковну діяльність близько 1508 священників [13, с. 92].

У другій половині 1960-х рр. реаліями суспільно-політичного життя в СРСР й в Україні стали безупинні переслідування священників і віруючих. В руках держави залишалася монополія на регулювання чисельності церков. Проте, боротьба з релігією, порівняно з періодом хрущовської «відлиги», відбувалася досить обережно.

Джерела та література:

1. ЦДАВО України. Ф. 4648. Оп. 3. Спр. 88.
2. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 24. Спр. 1572.
3. Баран В. К. Влада і церква: з історії взаємин у 1945-1965 роках. *Сучасність*. 1995. № 5. С. 113-128.
4. ЦДАВО України. Ф.Р-2. Оп. 10. Спр. 1039.
5. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 24. Спр. 5205.
6. ЦДАВО України. Ф. 4648. Оп. 1. Спр. 185.
7. ЦДАВО України. Ф.Р-2. Оп. 9. Спр. 5685.
8. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 70. Спр. 2420.
9. ЦДАВО України. Ф.Р-2. Оп. 9. Спр. 9306.
10. Кривенко С. До історії відносин радянських установ та православної церкви. Черкащина 1944-1965 рр. *Родовід*. 1996. № 1. С. 31-56.
11. ЦДАВО України. Ф. 4648. Оп. 1. Спр. 237.
12. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 24. Спр. 6007.
13. ЦДАВО України. Ф. 4648. Оп. 1. Спр. 374.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЙ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

*Бобровський Максим,
здобувач вищої освіти СВО бакалавр
спеціальності Менеджмент,
Науковий керівник – Юлія Помаз,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін,
Полтавський державний аграрний університет*

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК НОВИЙ ІСТОРИЧНИЙ ЕТАП РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

У всі часи інформація була дуже важливою частиною нашого суспільства. Свого часу Уінстон Черчель слушно зауважив, що той, хто володіє інформацією, володіє світом.

У даний час у світі відбуваються інформаційні трансформації. Сьогодні важливо навчитися розпізнавати правдивість тієї чи іншої інформації, оскільки її стало надзвичайно багато. І якщо нещодавно проблемно було знайти хоча б якусь інформацію, то зараз її необхідно перевіряти на достовірність.

Інформаційне суспільство – це соціологічна концепція постіндустріального суспільства; нова історична фаза розвитку суспільства, в якому виробництво, використання та споживання інформації стає визначальним способом діяльності в усіх сферах суспільного буття (економіці, політиці та культурі). Особливістю цього типу суспільства є вирішальна роль інформаційно-комунікаційних технологій [1].

Сучасні фахівці визначають інформаційне суспільство, як суспільство, в якому є реалізованим загальний доступ до глобальних джерел інформації і автоматизованої її обробки [2].

Японський вчений Йонедзі Масуда виокремив наступні принципи

формування інформаційного суспільства:

- основою нового суспільства будуть комп'ютерні технології, які частково заміщуватимуться або посилюватимуть розумову діяльність людини;
- інформаційна революція швидко перетворюватиметься на нову виробничу потужність та зробить масовим виробництво інформації, технологій і знань;
- зростуть можливості вирішення проблем і розвитку співробітництва;
- провідною галуззю економіки стане інтелектуальне виробництво, в якому результати виробництва будуть акумулюватися;
- основною метою у новому суспільстві буде реалізація «цінності часу» [2].

Наразі інтернет приходить на зміну засобам масової інформації, і це дуже добре, адже завдяки цьому в нас з'явилася можливість вибору і перевірки інформації, ми можемо спокійно обмінюватися інформацією по всьому світу в лічені секунди. Люди мають можливість швидше перевіряти інформацію, реклама на сайтах стає більш персоніфікованою, що допомагає їй якнайкраще працювати на аудиторію, яка її переглядає. Тобто, кожній людині пропонується конкретний набір реклами який їй може бути цікавий. В еру телевізорів та радіо це було не так, реклама займала більше часу і була не настільки ефективною.

Зокрема, в Україні наразі відбувається трансформація адміністративних послуг до електронного зразка. Можливість мати всі документи в одному застосунку на телефоні це не тільки зручно, а також і безпечно.

Саме завдяки додатку «Дія», зменшився контакт з держслужбовцями, що, в свою чергу, допомагає знизити рівень корупції в нашій державі та зменшити час на отримання державних послуг. Так, оформити ФОП можна лише за 10 хвилин. Дане спрощення для бізнесу покликане зменшити частку тіньового ринку.

Ще один приклад всеукраїнського застосунку, який допоміг трансформувати галузі медицини є застосунок Helsi, в якому можна записатися

на прийом та отримати необхідні консультації та висновки лікарів з встановленими діагнозами. Маємо колосальну економію часу, оскільки кожен може приходити на свій час, не перейматися чергами, плюс зменшується скупчення людей, що в даний час доволі актуально.

Отже, тотальна цифровізація впевнено впроваджується в нашому житті. Її не потрібно боятися, навпаки – її досягненнями потрібно користуватися, оскільки це надзвичайно зручно. Багато чого ще не є звичним, але інтеграція інформаційної компоненти в нашому суспільстві відбувається, що дозволить нам йти в ногу з часом.

Джерела та література:

1. Степаненко В. П. Інформаційне суспільство. Енциклопедія сучасної України : електронна версія [онлайн] / гол. редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011.

2. Інтернет ресурс БукЛіб. URL : <https://buklib.net/books/27579/>

*Яна Дроботя,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Полтавський державний аграрний університет;
Ольга Дорошенко,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Полтавський державний аграрний університет*

ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА НА ТРАНСФОРМАЦІЮ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ

В реаліях сучасного суспільства інформація та знання формують єдиний інформаційний простір, який взаємодіє з людиною. В межах даного єдиного інформаційного простору активно розвивається і банківська сфера, яка є

кровоносною системою держави. В реаліях банківництва формування єдиного інформаційного простору стало одним із викликів, що спровокував до появи та розвитку диджиталізованого банківництва. Варто відзначити, що процеси диджиталізації в банківництві досить динамічні, а проникнення цифрових та інноваційних технологій до бізнес-процесів глибинні та постійно вдосконалюються [1–3]. Однак, тут слід бути уважними, бо проникнення цифрових технологій провокує появу нових шахрайських дій і провокує появу фінансових, моральних та інших ризиків в банківській сфері.

Під час диджиталізованого банківництва виток інформації може виникнути в результаті таких дій:

- підслуховування з використанням спеціальних пристроїв та технологій;
- фотографування, котре можливе за дистанційного контакту;
- перехоплення зловмисниками електромагнітних випромінювань;
- несанкціоноване користування «виробничими відходами»;
- крадіжка, несанкціоноване копіювання стосовно носіїв певної банківської та персональної інформації (паролі і реквізити з розмежування доступу);
- зчитування даних, котрі наявні у масивах інших користувачів;
- здійснення несанкціонованих дій стосовно терміналів;
- формування програмних пасток;
- несанкціоновані отримання даних, що захищаються за допомогою серії дозволених запитів;
- користування в злочинних цілях недоліками стосовно мов програмування і операційних систем;
- підключення до програм спеціальних блоків типу «троянський кінь»;
- незаконне підключення до апаратури або ж певних ліній зв'язку обчислювальної системи;
- зловмисні дії стосовно виведення з ладу механізмів захисту [1–4].

Однак, диджиталізоване банківництво постійно вдосконалює засоби

захисту з ціллю безпеки власних клієнтів та поширення диджиталізованих банківських послуг. Проаналізуємо, які ж саме засоби захисту диджиталізованого банківництва в реаліях сучасності можливі:

- технічні, зокрема такі як електромеханічні, електронні, електричні;
- програмні, зокрема програми, котрі спеціально сформовані з ціллю захисту стосовно інформації та інформаційного потоку;
- змішані апаратно-програмні, котрі є синергією технічних і програмних засобів, здійснюючи комплексний захист;
- організаційні (складовими яких є організаційно-технічні, зокрема підготовка приміщень з комп'ютерами, прокладка кабельної системи, враховуючи обмеженість доступу, та організаційно-правові, зокрема законодавство і правила роботи, котрі формуються керівництвом певної юридичної особи [4].

Варто акцентувати, що лише при комплексному застосуванні засобів стосовно захисту інформації можна досягти ефективного результату безпечності диджиталізованого банківництва.

Джерела та література:

1. Андрушків І.П., Надієвець Л.М. Діджиталізація в банківському секторі: світовий та вітчизняний досвід. *Проблеми економіки*. 2018. № 4. С. 195–200. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Рekon_2018_4_24 (дата звернення: 10.02.2022).
2. Дроботя Я.А., Бражник Л.В., Дорошенко О.О. Диджиталізовані інновації банківського бізнесу. *Економіка та суспільство*. 2021. Випуск 23. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-23-15> (дата звернення: 10.02.2022).
3. Дроботя Я.А., Бражник Л.В. Диджиталізація банківської діяльності та платіжних систем. *Інфраструктура ринку*. 2021. Випуск. 51. С. 261–267. URL: DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct51-42> (дата звернення: 10.02.2022).
4. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII / Верховна Рада України. URL:

*Людмила Малишенко,
кандидат політичних наук, доцент,
викладач кафедри іноземних мов і гуманітарних дисциплін,
Одеський торговельно-економічний фаховий коледж*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ ВЛАДИ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В МЕРЕЖЕВИХ СУСПІЛЬСТВАХ

На початку 90-х років минулого, ХХ століття в західних країнах теоретичні конструкти електронної демократії стали втілюватися в експериментальних проектах. Відбувалося це не на основі кабельних мереж і телебачення, а вже на новій технологічній базі, яку склали суспільні телекомунікаційні мережі й комп'ютери.

Дослідники розглядають варіант використання інформаційних технологій як так звані «електронні урни», які можуть працювати без підключення до електромережі та комунікаційної інфраструктури. Обґрунтовують такий варіант використання можливостей мережі у малонаселених пунктах, що територіально віддалені та нетелефонізовані. Прикладом є досвід Бразилії, де в 2002 році були вперше в світі проведені електронні загальнонаціональні вибори глави держави. Щоправда, «електронні урни» не виключають можливість фальсифікації результатів голосування, унаслідок втручання як у процес підготовки обладнання, так і під час застосування програмного забезпечення [1, с. 133–134].

Тем не менш, у першу чергу мова йде про трансформацію самих принципів взаємодії влади і громадянського суспільства, коли громадяни, як об'єкт владного керівництва, перетворюється у компетентного користувача послугами, що надаються більш-менш розвиненим інформаційним суспільством, і одночасно стають учасником процесу прийняття політичних

рішень як на місцевому, регіональному, так і загальнодержавному рівнях.

Електронну демократію часто розглядають як варіант «відкритого коду», коли законопроекти публікуються в інформаційних мережах, а зареєстровані користувачі можуть внести в їх зміст будь-які зміни, і у такий спосіб взяти безпосередню участь у прийнятті політичних рішень.

Практичне застосування електронної демократії найчастіше пов'язують з е-урядуванням, багатий досвід функціонування якого мають Канада, США, Франція, ФРН. На жаль, країни пострадянського простору не мають такого багаторічного досвіду, і тому намагаються креативно використовувати зарубіжні наробки, вносячи властиві їм специфічні риси.

Отже, в умовах глобалізації соціальних і економічних процесів інформаційні технології виступають одним з найбільш важливих факторів, що впливають на формування суспільства XXI століття. Завдяки високим технологіям створюються віртуальні держави, на кшталт Вільної бірманської коаліції (Free Burma Coalition), яка перебуває лише в кіберпросторі й пропонує співробітництво й солідарність.

Таким чином, сучасний політичний простір повною мірою усвідомив ті колосальні переваги, які несе із собою розвиток і поширення інформаційно-комунікаційних технологій, однак і, безумовно, і негативні прояви, і тому ці відносно нові тенденції не можна вважати як панацею від усіх проблем створення світ порядку наприкінці ХХ – у першій чверті ХХІ століть.

Джерела та література:

1. Митко А. Демократія електронна. Навчальний енциклопедичний словник-довідник / за наук. ред. Н. М. Хоми. Львів : «Новий Світ 2000», 2014. 779 с. С. 133–134.

2. Месюк М.П. Взаємодія інститутів влади та громадянського суспільства в Україні у контексті євроінтеграційних процесів. *Інвестиції : практика та досвід*. 2018. № 8. С. 87–93. URL : http://www.investplan.com.ua/pdf/8_2018/20.pdf

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

*Фелікс Барановський,
доктор політичних наук, професор,
завідувач, професор кафедри політології, права та філософії,
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя*

ПРОБЛЕМИ ВИНИКНЕННЯ ТА ІСНУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ ЯК ЗАГРОЗА ГЛОБАЛЬНОМУ ДЕМОКРАТИЧНОМУ ПРОЦЕСУ ТА ЛІБЕРАЛЬНОМУ ПОРЯДКУ

Для частини світової спільноти, що представляє собою ліберальні та відкриті суспільства, тобто складається із держав сталої демократії, а також держав, які знаходяться на шляху до її консолідації, настає момент істини. Питання полягає у наявності фундаментальної проблеми, що швидко прогресує і сутність якої полягає у загрозі переформатування ключових елементів демократичного ліберального світового порядку, що існує.

Сучасний етап розвитку світової цивілізації характеризується небезпечними тенденціями, які пов'язані не тільки з авторитарними, недемократичними відкочуваннями певної кількості сучасних держав, серед яких присутні і деякі наддержави, але, передусім, з активним наступом останніх на сталі принципи і цінності глобального демократичного та ліберального порядку.

В основі демократичного ліберального порядку лежать принципи мирного співіснування держав, співробітництва усіх суб'єктів міжнародних відносин і міжнародного права, іншими словами, безконфліктна парадигма людської взаємодії. Це означає, що усі контроверсійні моменти чи непорозуміння можуть бути розв'язані у мирний, цивілізований спосіб.

В даному аспекті, міжнародні конфлікти будь-якої етіології є абсолютною і повною антитезою глобальному демократичному ліберальному порядку.

Причому йдеться про конфлікти різного розміру, обсягу, ступеню інтенсивності і сутнісних складників.

Більшість з цих конфліктів не можна розглядати поза рамками глобального антагонізму наддержав, коли вони намагаються на теренах країн третього світу влаштувати центри дестабілізації, інспіруючи локальні конфлікти. Цим вони роблять спробу розширити свою зону впливу, водночас зашкоджуючи інтересам опонента і тим самим завуальовуючи і сублімуючи глобальний конфлікт.

У цьому контексті однією з проблем виникнення та існування міжнародних конфліктів як загрози глобальному демократичному процесу та ліберальному порядку є спроба невільних, авторитарних і реваншистських держав, а саме таких наддержав як Росія і Китай, нав'язати решті світу альтернативне бачення принципів функціонування міжнародного порядку, котре фактично зводиться до поділу сфер та зон впливу наддержав на зразок кримінальних угруповань. Йдеться про посилення принципу «вставання з колін», який мав компенсувати колишнє приниження після колапсу світової комуністичної системи, технологічне і соціально-економічне відставання від передових країн сталої демократії, а також про подолання так званого фантомного болю втрати імперської величі та частини території, що давало певні геополітичні переваги. Отже, фактично спостерігається повторення агресивного ревізйонізму Німеччини, а також Японії та Італії у 30-ті роки минулого століття.

Одним з аргументів сучасних авторитарних лідерів на користь автократичного реваншу у XXI столітті є те, що справи рухаються так швидко, що демократії не в змозі примати швидкі рішення, це можуть робити лише автократії.

Безумовно, авторитарні лідери лукавлять, намагаючись увести в оману і приховати справжні причини їхніх дій. Насправді, це пов'язано із банальним бажанням закріпити принципи авторитаризму та монополії правлячих еліт на

владу всередині згаданих держав, зберегти власну особисту довічну владу.

Здебільшого уся ця нісенітниця, яка ллється з їхніх вуст, призначена для внутрішнього споживання і є складником авторитарної пропаганди. Але вони не гребують і вкиданням цього інформаційного сміття у міжнародний дискурс, втягуючи демократичних лідерів до непотрібних дискусій. Проте не варто вести дискусії про автократію з автократами, а треба рішуче діяти на захист демократії та її цінностей.

Зараз ліберально-демократичний світ зіткнувся з дилемою співробітництва та стримування або змагання з авторитарними державами. Навіть серед представників істеблішменту демократичних держав не спостерігається великого бажання знайти ефективні засоби і здійснити рішучі кроки щодо захисту власних цінностей, які опинилися під загрозою. Які висновки напрашуються? На превеликий жаль, багато представників еліти, яка представляє країни так званого цивілізованого світу, нібито відчувають себе сторонніми спостерігачами, котрі майже змірилися зі станом речей, що існує. У них є відсутньою воля і бачення робити певні кроки і запропоновувати ефективні шляхи.

Отже, стає очевидним, що в основі конфлікту відкритих і закритих, вільних і невольних, демократичних і недемократичних держав лежить відсутність можливості знаходження точки дотику, яка б мала мінімізувати негативні наслідки. Чому це відбувається за сучасних умов? Можна припустити, що усьому виною є криза довіри на глобальному рівні, підґрунтям якої є крайнє загострення протиріч у політичній, психологічній, морально-етичній та інших сферах. Дану кризу можна вважати ще однією проблемою виникнення та існування міжнародних конфліктів як загрози глобальному демократичному процесу та ліберальному порядку.

Аналізуючи кризу довіри в сучасному світі, можна помітити характерну рису, яка присутня на різних рівнях даної кризи, а саме конфлікт цінностей. Даний конфлікт має цивілізаційну основу. Різні цивілізації продукують різні

норми і цінності. Так зване зіткнення цивілізацій відбувається не тільки на глобальному, але й на регіональному та навіть локальному рівнях. Наріжним каменем, що диференціює норми і цінності, є ставлення до концепції поваги, яка міцно пов'язана з концепцією толерантності. Проблема полягає у тому, що в одних культурах з повагою ставляться до традицій, які відрізняються, а у інших – ні. Такий дисбаланс веде до порушення в рамках ще одного надважливого концепту – справедливості.

Отже, що потрібно, щоб довіра спрацювала? Треба, щоб так звані універсальні або загальнолюдські цінності, які пов'язані з концепцією толерантності, стали принципами та цінностями будь-якої спільноти, що поділяються усіма її членами.

Даний аспект передбачає наявність спільної та значущої мети для суб'єктів взаємодії. Спільна мета полягає в гарантуванні безпечного життєвого простору, що є однаково значущим для кожного члена спільноти.

Це, в свою чергу, призведе до довіри на глобальному рівні в рамках світової спільноти, оскільки вона буде складатися зі всіх спільнот, у яких будуть існувати вищевказані спільні норми і цінності.

В сучасному світі дані норми і цінності уособлюють такі принципи як свобода, права людини, здатність до компромісу та консенсусу, взаємоповага, примат громадянського суспільства над державою. Вони можуть бути гарантовані та впроваджені лише в рамках демократичного політичного режиму, за умов справжнього плюралізму, дотримання та поваги до закону, що підвищує рівень легітимності та довіри.

Сучасні держави з демократичним політичним режимом завжди вирішують власні суперечки цивілізованим способом, ніколи не вступаючи у збройні конфлікти. Тобто, іншими словами, сучасні демократії ніколи не воюють між собою.

Чим більше демократії, тим менше конфліктів. Ймовірність збройних конфліктів на глобальному рівні зворотно пропорційна кількості демократій.

Наявність високого ступеня довіри на всіх рівнях, що були описані вище, демонструє відкриті і дружні відносини між державами.

Фактично, говорячи про причини виникнення джерел та шляхи викорінення міжнародних конфліктів, можна констатувати, що вони є ідентичними небезпекам, викликам та загрозам світовому демократичному та ліберальному порядку, а також шляхам і засобам їхньої мінімізації.

Універсальним шляхом викорінення міжнародних конфліктів з точки зору їхніх причин є демократизація (впровадження і сприяння демократії у глобальному масштабі), збільшення кількості держав з демократичним політичним режимом.

В глобальному масштабі найпростішим рішенням на перший погляд бачиться доведення кількості демократичних держав до стовідсоткового рівня, що, в решті решт, призведе до зникнення принципів збройного вирішення суперечок. Проте, нажаль, не все так просто, як здається.

На заваді більш швидкого розповсюдження демократичних цінностей, стоять проблеми, які можуть бути вирішені лише за рахунок нарощування потенціалу ключових інститутів, які будуть спроможні взяти на себе лідерство відповісти на виклики, що виникають. Саме інститути сучасної демократії на всіх рівнях повинні показати свою перевагу в ефективності та гнучкості у подоланні наявних проблем та загроз.

Розбіжності в ліберальних демократіях та не завжди узгоджені дії усередині альянсів демократичних держав дозволили авторитарним державам формувати міжнародні норми та порядок денний і впливати на західних конкурентів. Розв'язання політичних і економічних проблем, що лежать в основі цих розбіжностей, є найбільш ефективним способом захисту від авторитарних опонентів.

Отже, можемо вважати, що сучасні демократичні суспільства повинні реалізувати потенціал довіри, який вони мають, та екстраполювати його на глобальний рівень.

Джерела та література:

1. Бондаренко О.Г., Бондаренко Я.О., Динаміка міжнародних конфліктів та роль стратегічних комунікацій у їх врегулюванні. *Державне управління : удосконалення та розвиток*. Вип. №10. 2020. URL : http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/10_2020/4.pdf
2. Шеренговський Д.В. Поняття та сутність міжнародного конфлікту в науці про міжнародні відносини. *Актуальні проблеми політики: збірник наукових праць*. Вип. 43. 2011. С. 98–108. URL : <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/1527/Sherengov.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

*Олег Гречка,
здобувач вищої освіти СВО доктор філософії
кафедри політології, права та філософії,
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя*

НЕГАТИВНЕ СПРИЙНЯТТЯ МІГРАЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ У КОМПЛЕКСІ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ

Міграція являє собою складне і комплексне соціальне явище, існування і перебіг якого зумовлено дією цілого комплексу чинників, а саме: соціально-економічного (що породжує трудову, професійну і так звану «інтелектуальну» міграцію), демографічного (що спричиняє статево-вікову диференціацію міграційних потоків та істотно впливає на кількість населення як у країні походження, так і в країні-реципієнті), політичного (що породжує існування такої специфічної категорії, як біженці та особи без громадянства), етнокультурного (що слугує причиною геноциду, репатріації) характеру. Тому логічно, що проблематика взаємозв'язку міграції та міжнародної безпеки стала важливою дослідницькою проблемою.

Міграція розглядається з досить негативної точки зору – вона лише

посилює нестабільність в економіці та інтерпретується як «втеча від страждань» [10, с.26]. Критика фокусується на тому, що лише призводить до збільшення міграційних потоків і так може тривати нескінченно [10, с. 14].

Дослідження актуальних питань міжнародної міграції проведено такими зарубіжними вченими як Аранго Дж., Борхас Дж., Босвелл К., Вейнстейн Е., Вільямсон Дж., Дагман К., Зелінський З., Лалонде Р., Лі Е., Каганец М., Кастельс С., Кард Д., Коен Дж., Куочі А., Мартін П., Массей Д., та ін.

Фахівці з міграції вважають, що мігранти можуть спричинити низку негативних наслідків, від інфляції національної валюти, невиправданого зростання імпорту на тлі стагнації власного виробництва до етичних деформацій, послаблення мотивації до праці, споживацьких настроїв.

Метою роботи є аналіз негативного сприйняття міграції в Європейському Союзі та її впливу на міжнародні відносини та безпеку в країнах ЄС.

Дослідники доводять, що населення Європейського Союзу негативно ставиться до міграції через її вартість, тобто додатковий тягар на систему соціальної допомоги, користувачами якої часто стають мігранти, підвищення навантаження на систему освіти, транспорту, забезпечення житлом. Однак у підсумку мігранти відпрацьовують ці витрати і створюють для країни перебування додатковий дохід.

При аналізі наукових праць було встановлено, що європейці продовжують сприймати мігрантів як конкурентів на ринку праці, звинувачуючи їх у тому, що внаслідок готовності працювати за мінімальну винагороду вони не лише відбирають робочі місця, а й знижують загальний рівень заробітної плати [4, с. 57].

У контексті впливу міграції на соціальну безпеку особливу стурбованість викликають пов'язані з нею криміногенна та терористична загрози. Перша з них стосується як наростання вуличної злочинності, особливо в районах, заселених іммігрантами, так і масштабного явища транснаціональної організованої злочинності, що займається незаконним переправленням через

кордони та торгівлею людьми [4, с. 58].

Крім того, мігранти часто зображуються у ЗМІ як пасивні жертви внутрішньої економічної ситуації (наприклад, безробіття, низька заробітна плата або відсутність заробітку) та іноді сприймаються більше як «невдахи», а не активні люди, які прагнуть ліпшого життя для своїх сімей [4, с. 58].

У сфері культури та ідентичності міграція може розглядатися як загроза базовим цінностям суспільства, тобто його безпеці, внаслідок різниці в культурах прибулого і місцевого населення, порушення мігрантами узвичаєних культурних норм. Нерідко щодо мовно, релігійно, культурно відмінних людей виникають упередження, формуються забобони, що і ще більше посилює негативне сприйняття суспільством мігрантів. Прояви расизму та ксенофобії, у свою чергу, можуть загрожувати внутрішній стабільності держави, трансформуватися в загрози особистій безпеці людей [4, с. 58].

Дослідження нормативно-правового регулювання міграційної політики країн Європейського Союзу свідчить про те, що запобігання нелегальній міграції в цих країнах побудовано в основному на принципах гуманності та політиці «відкритих дверей», що визначає загальний та обов'язковий механізм квот щодо розподілення нелегальних мігрантів між країнами Союзу та передбачає працевлаштування мігрантів, надання освіти, соціального забезпечення) тощо [1, с. 212].

Нелегальна міграція, за даними Європарламенту, перетворилася на найбільш болючу проблему для європейців, залишивши позаду економічні труднощі та безробіття. Керівництво Євросоюзу проголосило регулювання міграції одним із 10 основних пріоритетів у державній політиці [5].

За останні роки основними маршрутами переміщення нелегальних мігрантів є наступні:

- 1) Східний Середземноморський маршрут: Туреччина – Егейське море – Греція або з Туреччини до Греції наземним маршрутом.
- 2) Центральний Середземноморський маршрут: Лівія або Туніс – Італія.

3) Західний Середземноморський маршрут: Марокко чи Алжир – Іспанія. Зазначений маршрут є альтернативним по відношенню до двох вищезгаданих. Основними країнами походження мігрантів, що прибували цим маршрутом були Марокко (21%), Алжир (18%), Кот-Д'Івуар (14%), Гвінея (13%) та Гамбія (11%) [12, с.2-4]. Такі нелегальні міграційні процеси зумовлюють політичні конфлікти, поширення економічного колапсу, що в сукупності ставить під загрозу глобальну систему безпеки і доцільність існування певних міжнародних організацій та інтеграційних угруповань, функції яких полягають у стабілізації ситуації [8, с. 89].

Значний вплив на сприйняття європейців до мігрантів спричинила COVID-19-пандемія. Причому вона наочно продемонструвала проблеми, та вивела назвні наявні глибокі зриви на соціальному, економічному та політичному рівнях у всіх суспільствах світу. Міграція не стала винятком, адже пандемія перерізала шляхи мобільності, обмежила свободу пересування, суттєво знизила кількість робочих місць, а, відповідно, і доходи працівників, зменшила грошові перекази мігрантів у країни походження. Однак, незважаючи на несприятливі умови, це не поклало край міграції. Світ вчиться жити по-новому, враховуючи пандемічні обмеження, в тому числі в питанні пересування населення через кордони держав. Отже, пандемія не припинить міграцію. Навпаки, це ще більше погіршить глобальний економічний дисбаланс та посилить тиск на людей, що залучаються до міграційних процесів в пошуках гідного життя чи кращого майбутнього.

Основною проблемою міграції є те, що негативні наслідки її розглядалися тільки з боку безпеки держави, тому спільні рішення мають переважно правоохоронну природу і меншою мірою передбачають використання інструментів зовнішньої політики чи надання допомоги країнам походження мігрантів. Отже, міграція, а також її негативні наслідки не можуть бути зменшені шляхом прямого законодавчого та адміністративного регулювання. Зазначені питання можуть бути врегульовані шляхом поступового усунення

економічних, соціальних та інших факторів суспільного життя.

Джерела та література:

1. Бондаренко Н.В. Зарубіжний досвід запобігання нелегальній міграції. URL : <ftp://lib.sumdu.edu.ua/Books/1539.pdf> (дата звернення : 10.02.2022).
2. Відлер О.М. Загальноєвропейський досвід протидії нелегальній міграції. *Інвестиції : практика та досвід*. 2016. № 2. С. 72–76.
3. Запобігання радикалізації і тероризму: міжнародний досвід і національний вимір : зб. матеріалів «круглого столу» за ред. Гуцало М.Г. Київ : НІСД, 2012. 104 с.
4. Малиновська О.А. Міграційна політика : глобальний контекст та українські реалії : монографія. К. : НІСД, 2018. 472 с.
5. Міграційна криза в Європі : пошуки шляхів розв'язання та наслідки для України. URL : <http://www.niss.gov.ua/articles/2266/>. (дата звернення: 10.02.2022).
6. Павленко С.О. Релігійний тероризм як загроза світовій безпеці : шляхи та способи подолання. *Молодий вчений*. 2017. № 11 (51). С. 966–971.
7. Пак Н. Неконтрольована міграція як загроза безпеці країн Європейського Союзу. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2016. С. 30–32.
8. Пробоїв О.А. Напрями подолання міграційної кризи в країнах ЄС і врегулювання потоків нелегальної міграції. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 8. С. 89–95.
9. Савін В.М. Міграційна політика як складова національної безпеки України. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2013. № 2 (30). С. 52–59.
10. Hein de Haas. Migration and Development: A Theoretical Perspective. Germany, Bielefeld: Center for Interdisciplinary Research, 2010. 41 p.

*Олена Єгорова,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії та економічних досліджень,
Полтавський державний аграрний університет;
Олександр Козубенко,
здобувач вищої освіти СВО бакалавр спеціальності Політологія,
Полтавський державний аграрний університет*

ІНДЕКС ВЕРІ ЯК МЕТОД АНАЛІЗУ ПОЛІТИЧНОГО «КРАЇННОГО» РИЗИКУ

Під політичним ризиком у вузькому значенні розуміють ймовірність фінансових втрат для фірми в результаті впливу несприятливих політичних факторів у країні-партнері. Його результатом є можливість недоотримання доходу або втрати власності внаслідок зміни політичної ситуації в країні.

Країнний (або країновий) ризик є інтегрованою, сумарною взаємодією політичних, економічних, соціальних і психологічних чинників, які кардинально змінюють економічну ситуацію в країні, що призводить до раптових втрат у сфері торгівлі й інвестицій, кредитування, валютних розрахунків і інших операцій, які проводяться підприємствами.

Факторами країнного ризику можуть бути:

- зміни у валютному законодавстві, що перешкоджають виконанню міжнародних контрактів або репатріації валютної виручки;
- зміни юридичної бази, які ускладнюють здійснення підприємницької діяльності;
- націоналізація або експропріація підприємств, створених за участю іноземних інвесторів;
- внесення змін до арбітражного права;
- військові дії, громадянські заворушення, масові заворушення, що спричиняють заподіяння шкоди майновим інтересам підприємців.

У світовій практиці є безліч методів для оцінки ризику країни.

Наприклад, метод «старих знайомих», «великих турів», «дельфійського оракула», PSSi, Ecological Approach, ASPRO/SPAIR, ESP, модель І. Вальтера, Price-модель та інші.

Одним з методів, що використовують кількісний підхід до прогнозування ризику є система оцінки ризиків різних країн за допомогою так званого «індексу BERI» (аббревіатура розшифровується як «Business Environment Risk Intelligence»). Цей метод дозволяє порівнювати різні країни за ступенем ризику в діловому середовищі, використовуючи єдиний числовий показник, який підсумовує відносний вплив певної кількості чинників за допомогою різних індикаторів.

Індекс BERI розраховується по країнах з урахуванням експертних оцінок по 15 параметрам таким як: політична стабільність; ставлення до іноземних інвесторів; рівень націоналізації; ступінь інфляції; стан платіжного балансу; ступінь бюрократизації; ступінь економічного зростання; конвертованість валюти; здійсненість договору; вартість робочої сили; ступінь професійної підготовки; розвиток інфраструктури; місцеве управління; наявність короткострокових кредитів; наявність довгострокових кредитів.

Система оцінки заснована на присвоєнні кожному виду ризику певного вагового коефіцієнта, який відображає його значимість для успіху в бізнесі, і шкалі оцінок рівня ризику від 0 (гранично великий ризик) до 4 (найменший ризик). Наприклад, якщо оцінюють такий параметр, як політична стабільність, то якщо політична ситуація оцінюється як контрольована, виставляється оцінка «4»; якщо існує потенційна загроза правлячим силам (сильна опозиція) – «2»; висока ймовірність зміни влади – «1»; прихід до влади нових політичних сил у результаті революції, заколоту чи перевороту – «0». Кожна оцінка множиться на вагу відповідної змінної, отримані підсумки підсумовуються.

Максимальний індекс може дорівнювати 100, це означає, що політична система абсолютно стабільна та стійка. Якщо він є вищим за 70 балів, то країна визнається стабільною, за результату 55–70 балів країна має помірний ризик та

певні труднощі в повсякденній діяльності, від 40 до 54 – високий ризик та поганий діловий клімат для іноземних підприємств, за оцінки нижче, ніж 40 балів, країна визнається непридатною для іноземних інвестицій.

Головним недоліком цього методу, як і усіх кількісних методів, є використання вузького визначення ризику країни і концентрація на обмеженій кількості підвидів ризику, таких як політична нестабільність, валютний контроль, експропріація і ряд інших. Повний список можливих ризиків є набагато ширшим і включає кілька сотень політичних, економічних і соціально-культурних факторів. Вибір факторів і визначення їх відносної ваги є основною проблемою.

Інша проблема полягає в тому, що спроба пристосувати кількісну шкалу ризиків для міжнародних порівнянь нашоветься на галузеву / проектну орієнтованість більшості країнних ризиків. Наприклад, видобувні галузі набагато більш схильні до експропріації, ніж високотехнологічні виробничі. Більше того, те, що розглядається як чинник ризику для більшості галузей (наприклад, політична нестабільність), цілком може бути фактором додаткових можливостей для деяких інших галузей (наприклад, військово-промислового комплексу).

Разом з тим, недоліками порівняльного підходу є:

- 1) відсутня об'єктивна теоретична база для включення або виключення певних параметрів, які використовуються в різних рейтингових системах;
- 2) процес зважування різних параметрів не має достатньої підстави, різні вагові коефіцієнти можуть дати різні результати;
- 3) однакова методика для всіх країн, незалежно від їх регіонального розташування і особливостей;
- 4) неможливість передбачення екстремальних ситуацій.

Отже, країнний ризик впливає на господарську діяльність тих суб'єктів, які мають розвинені зовнішньоекономічні відносини. З погляду підприємця ризик ризику означає загрозу невиконання укладених зовнішньоекономічних

контрактів у частині поставки продукції (надання послуг) або здійснення розрахунків внаслідок певних соціально-політичних потрясінь або економічних подій. Він формується на основі великої кількості зовнішніх і внутрішніх факторів, від яких залежить інвестиційна привабливість держави. Такі загрози більш характерні для країн, в яких спостерігається політична та економічна нестабільність, соціальна напруга та внутрішні конфлікти. Найбільш стабільними є країни Північної Америки та Західної Європи.

Отже, перед тим, як інвестувати кошти в економіку інших країн, необхідно провести детальний аналіз ризиків.

Джерела та література:

1. Волков І.М. Грачова М.В. Проектний аналіз: підручник для вищ. навч. закладів. Москва : Инфра-М, 2004. 495 с.
2. Шереметинська О.В., Ковальчук А.В. Оцінка країнового ризику в країнах Східної Європи. *Причорноморські економічні студії*. Випуск 36. 2018. С. 164–169.
3. J. de la Torre, Neckar D. Forecasting political risks for international operations, *International Journal of Forecasting*, 1988, 4, p.2 30.

*Yevhenia Znachko,
Bachelor, Specialty International Relations,
Poltava State Agrarian University,
Lesia Matviienko, Candidate of Pedagogical Sciences,
Poltava State Agrarian University*

INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN THE SYSTEM OF MODERN INTERNATIONAL RELATIONS

Modern information and communication technologies (ICT) are penetrating all areas of human life. The system of international relations is no exception. They create changes both in the domestic policies of countries with different levels of

development, and in relations between these countries, in the distribution of roles on the world international stage. The subject of the theory of international relations is changing. Theoretical understanding of modern international relations without taking into account the role of new information technologies becomes simply impossible. Such qualitative changes are reflected in the process of forming foreign policy decisions.

Achieving the current level of development of information technology has contributed to the blurring of borders between states in the communication space, creating unprecedented opportunities to influence large masses of people using a variety of information tools and methods [4]. In the context of the formation of the global information space, the world community has increasingly used information as a tool to achieve excellence in various spheres of society - social, economic, spiritual, political.

Concepts such as «information warfare», «information strategy», «information attack», «information bomb» have long been an integral part of not only journalistic but also diplomatic lexicon.

Information is the main resource that supports the viability of the modern state in the political, social, economic and military spheres. The main priority of public policy is to highlight the role and increase the importance of information security. The term «information security» in the context of discussing the political problems of communication is widely used by both politicians and political scientists. Cyber attacks and cyber conflicts between great powers have become an element of political reality. The consequence of this situation was the emergence of a new way of international political communication - tactics of indirect actions (psychological pressure, «fakes», etc.), which are implemented through a variety of information [1].

Threats of disruption of the normal functioning of information and telecommunication systems, preservation of information resources and unauthorized access to them have increased. Information and communication technologies have become the most important tool of state influence on international politics.

Digital electoral technologies are a rapidly evolving field of international relations, include a comparative analysis of the use of electronic or digital voting in different countries, and address the impact of states on political processes and elections in foreign countries.

Digital diplomacy is the use of social networks to influence foreign audiences, which is increasingly seen as the most effective tool in the arsenal of modern diplomacy [3].

The Internet has created a need for constant and rapid exchange of information in the military, government and private sectors. Information networks connected to the Internet constantly process private, business and military information. Such qualitative changes in the processes of data collection, their processing into information and dissemination of this information are the basis of the so-called information revolution [2].

Information is now a strategic resource that must be properly systematized and used for the right purposes. The technologies of the information age make the fighting environment more dynamic and unpredictable. This makes national economies more sensitive to global development, raises the cultural and political consciousness of the world's population, and fuels radical movements that foster global fragmentation and destabilization. The technology of the information age can give an idea of the results of hostilities to a global audience almost immediately.

Information and communication technologies have penetrated into the sphere of socio-political relations. In today's world, information has become a strategic resource. The economic, defense and political potential of any state depends on the level of development of the national information infrastructure. At the same time, this type of infrastructure is very vulnerable to various negative impacts. Information security is becoming the most important component of national security.

References:

1. Перепелиця Г. Н. Зовнішня політика України: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети. К. : Стінос, 2007. 272 с.

2. Гуменський А.В. Управління міжнародною інформацією. *Міжнародні процеси*. 2010. Т. 8. № 1. С. 31-43.

3. Бажанов Є.П., Бажанова Н.Є. Міжнародні відносини у ХХІ столітті. *International Relations in the XXI Century*. Вид-во «Схід-Захід», 2011. 166 с.

4. Глібов Г. І. Сучасні міжнародні відносини: навч. посібник : Вид-во ПГУ, 2010. 128 с.

*Катерина Киричок,
здобувач вищої освіти СВО бакалавр
спеціальності Менеджмент,
Науковий керівник – Юлія Помаз,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін,
Полтавський державний аграрний університет*

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Визначальною ознакою сучасності є ускладнення міжнародних економічних відносин, прискорення науково-технологічних змін та обурення глобалізації господарського життя суспільства. Зазначені процеси знаменують формування так званої «епохи біфуркацій», за якої якісні глибинні перетворення охоплюють економіку практично всіх країн світу, відкриваючи нові можливості та породжуючи небачені загрози й ризики їхнього подальшого розвитку.

Питання трансформації міжнародних економічних відносин в епоху глобалізації постійно перебувають у полі зору як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, є предметом численних наукових дискусій. Це зумовлено, насамперед, світовою фінансово-економічною та соціально-політичною нестабільністю, яка засвідчила невідповідність ендогенних та екзогенних чинників бажаних світових трансформацій, загострення суперечностей між глобальною природою сучасних світогосподарських процесів та існуючими інституційно-організаційними механізмами їх урегулювання. Для малих

відкритих економік нового типу, які функціонують у несприятливих умовах поглиблення нестійкості світогосподарської системи та прискореного входження до структур вже сформованих економічних зв'язків, питання самовизначення у глобальному середовищі та створення дієвих механізмів ефективної міжнародної інтеграції є пріоритетними напрямками практичної діяльності [1, с. 8].

Розвиток міжнародних економічних відносин характеризується такими процесами, як міжнародна економічна інтеграція, глобалізація та транснаціоналізація світової економіки.

Міжнародна економічна інтеграція – це досить висока, ефективна і перспективна ступінь розвитку світової економіки, якісно новий і доволі складний етап інтернаціоналізації господарських зв'язків. У цьому процесі відбувається не тільки зближення національних економік, а й забезпечується спільне рішення актуальних економічних задач.

Процеси економічної інтеграції відбуваються як на двосторонній, так і на регіональній або на глобальній основі. У сучасних умовах інтеграційні процеси носять регіональний характер і проявляються в регіонах із найрозвинутішою економікою та інтенсивним розвитком НТП: Західна Європа, Північна Америка, Південно-Східна Азія, Південна Америка. Головними учасниками і організаторами інтеграційного процесу виступають: держави, ТНК, різні політичні партії та громадські організації, національні групи населення та окремі особи.

Сучасними особливостями процесів міжнародної економічної інтеграції є динамічний розвиток, нерівномірність (за регіонами, рівнем розвитку), глобальний субрегіоналізм тощо.

Глобалізація міжнародних відносин характеризується посиленням взаємозалежності та взаємовпливу різних сфер суспільного життя і діяльності в галузі міжнародних відносин. Вона охоплює практично всі сфери суспільного життя, включаючи економіку, політику, ідеологію, соціальну сферу, культуру,

екологію, безпеку, спосіб та умови життя тощо.

Процес глобалізації охоплює різні сфери світової економіки: зовнішню, міжнародну, світову торгівлю товарами (послугами, технологіями), міжнародний рух факторів виробництва, виробниче, науково-технічне, технологічне, інжинірингове та інформаційне співробітництво. Особливого значення набувають інновації, які впроваджуються у всі галузі та сфери діяльності.

На макроекономічному рівні глобалізація проявляється в прагненні держав та інтеграційних об'єднань до економічної активності поза своїми кордонами за рахунок лібералізації торгівлі, зняття торгових й інвестиційних бар'єрів, створення зон вільної торгівлі тощо. Крім того, процеси глобалізації та інтеграції охоплюють міждержавні узгоджені заходи щодо цілеспрямованого формування системи економічного, правового, інформаційно-комунікаційного, політичного простору у великих регіонах світу.

На мікроекономічному рівні глобалізація проявляється в розширенні діяльності компаній за межі внутрішнього ринку, адже створення і розвиток ТНК дозволяє обійти існуючі бар'єри.

Основним суб'єктом глобальних економічних процесів виступають багатонаціональні та глобальні ТНК, тому що зовнішньоекономічна діяльність у більшості випадків для них має важливіше значення, ніж внутрішні операції. Пріоритетним напрямком розвитку світових ТНК стає інноваційне інвестування, що забезпечує їх конкурентоспроможність і проникнення на міжнародні ринки, створення всередині ТНК необхідної інфраструктури, для розробки, просування і реалізації інноваційних проектів. Отже, ТНК є головною рушійною силою процесу глобалізації [2, с. 1].

У силу того, що сучасна світова економіка стає вкрай взаємозалежною, інтереси всіх її учасників вимагають активної співпраці в цілях підтримки стабільності не тільки в економічному, але і в військово-політичному плані. Тому слід враховувати сферу міжнародної відповідальності, яка повинна

забезпечувати безпеку людини за допомогою політичних, дипломатичних та економічних заходів у процесі регулювання міжнародних відносин [3, с. 59].

Таким чином, сучасна система міжнародних відносин може існувати і розвиватися тільки в рамках ефективної системи міжнародної безпеки.

Трансформація традиційної Вестфальської системи призвела до розширення кола суб'єктів міжнародних відносин: якщо раніше держави були домінуючими учасниками міжнародних відносин, то в останні роки на перший план виходять організації, окремі регіони, ТНК, міжнародні приватні фінансові інститути, неурядові громадські організації, які не мають певної національності.

Також важливу роль в процесі розвитку міжнародних відносин відіграють різні міжнародні неурядові організації і фонди. Глобалізація міжнародних відносин також проявилася в успішному становленні та функціонуванні багатьох міжнародних інститутів, що вирішують найгостріші та невідкладні проблеми глобального масштабу: ООН і установи, що функціонують під її егідою.

На сучасному етапі розвитку міжнародних відносин держави проводять як на світовому, так і на регіональному рівні активну спільну роботу з протистояння транснаціональним загрозам різного характеру (тероризму, екстремізму, організованій злочинності, наркобізнесу тощо), забезпечення продовольчої, енергетичної та екологічної безпеки; запобігання і вирішення збройних конфліктів і в багатьох інших напрямках. Для досягнення успіху у цій роботі державам можуть надати дієву допомогу різні міжнародні та регіональні організації.

Важливу роль у розвитку економічних відносин відіграють логістичні системи. Найбільш значущі питання, які необхідно вирішити при побудові міжнародних логістичних систем є такі: створення вільного ринку перевезень без обмежень його місткості і навантаження; застосування тарифів, рекомендованих загальними регулюючими органами; лібералізація

транспортних і митних процедур при перетинанні кордонів вантажами через кордони; узгодження провізної здатності магістрального транспорту і продуктивності залізничних і складських пристроїв [4, с. 18].

Глобалізація вплинула на широке використання логістичного підходу в становленні та подальшому розвитку міжнародних економічних, особливо торгівельних, відносин на світовому ринку. Саме глобалізація сприяє оптимізації розміщення ресурсів, розширенню асортименту товарів і підвищенню їх якості.

Підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що в умовах глобалізації формується якісно нова система міжнародних відносин, заснована на принципово новому рівні взаємодії країн. Вагову роль в цьому процесі відіграють ТНК, як суб'єкти міжнародних ринкових відносин; логістичні системи, які забезпечують ефективність взаємодії ринкових суб'єктів та ключові аспекти концепції сталого розвитку, як теоретико-практичні рекомендації для забезпечення розвитку міжнародних економічних відносин в умовах глобалізації.

Джерела та література:

1. Трансформація міжнародних економічних відносин в епоху глобалізації : колективна монографія / кол. авт.; за ред. проф. А.П. Голікова, проф. О.А. Довгаль. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. 347 с.

2. Циганов С.А., Яншина А.М. Проблеми сталого розвитку у контексті неоліберальної моделі глобалізації. *Економіка України*. 2013. №. 4. С. 4–14.

3. Куцик П., Ковтун О., Башнянин Г. Глобальна економіка: принципи становлення, функціонування, регулювання та розвитку : монографія. Львів : Видавництво ЛНК, 2015. 594 с.

4. Холод Б. І., Зборовська О. М. Глобалізація як фактор впливу на процеси логістичного управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств. *Європейський вектор економічного розвитку*. 2014 №. 2. (17). С. 261–270.

*Даниїл Мазур,
здобувач вищої освіти СВО бакалавр
спеціальності Політологія,
Науковий керівник – Юлія Помаз,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін,
Полтавський державний аграрний університет*

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ – ІНСТРУМЕНТ ЦИВІЛІЗОВАНИХ КРАЇН

У сучасному світі, що піддається фундаментальним змінам можна спостерігати тенденцію до намагання надати статусу «застарілих» тим догматам та принципам на яких будувався увесь сучасний простір. Європейська цивілізація, ніби досвідчений колекціонер, збирала усі здобутки минулих поколінь, від сенату, юриспруденції, основ ведення військових дій Римської Імперії до соціальної підтримки малозабезпечених верств населення, усвідомлення необхідності якої постало під час Великої французької революції.

Прогрес, який на перший погляд не може оминати нікого, для деяких людей в силу їх невігластва або небажання змінюватися, стає ворожим явищем. Всю історію розвитку людства були такі, хто намагався відкотити час назад. Основним мотивом завжди була влада. Зіграти на популістських гаслах та обіцянках перед неосвіченою масою, і тим самими підвестися до найвищих керівних посад не так то й важко, коли існують малограмотні, а тобто легкокеровані люди. Найяскравішим, та водночас найбільшнішим прикладом є так звана «Жовтнева революція» результатом якої став кінець існування Російської імперії, та приходу до влади більшовиків на чолі з Леніним, котрі породили нову країну, яка існувала майже 70 років.

Коли у провідних країнах світу, котрі поступалися багатством здобуткам попередника Радянського союзу, Російській імперії, активно, нехай не самим легким та спокійним чином, розвивалися капіталістичні відносини, вільний ринок, приватна власність, у новоствореній «червоній» країні діяли навпаки,

зневажаючи ці принципи. Всю історію СРСР можна назвати «комуністичним експериментом». На прикладі найбільшої та найбагатшої на природні ресурси країни, ми побачили утопічність комуністичної системи. Комуністична партія прийшла до влади, і утримувала її за допомогою масових репресій, терору. Червоний терор – це один із найстрашніших подій в історії, це інституціональний терор більшовицького уряду проти незгодних з ними людей: офіцерів, чиновників, аристократів, інтелігенції, священиків, членів інших партій, проти незгодних із більшовицьким режимом робочих та членів їх сімей. Концентрація на постійній зовнішній загрозі, викорінення розумних, інакомислячих людей допомагало підтримувати цей хворий організм певний час, але поразка у холодній війні остаточно добила цей режим. Радянського союзу вже як 30 років не існує, але злочини цього режиму завдали непоправних збитків.

Коли СРСР знаходився за залізною завісою, у Європі та Америці активно розвивалася так звана глобалізація. «Глобалізація – це процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації. Основними наслідками цього процесу є розподіл праці, міграція у масштабах усієї планети капіталу, людських та виробничих ресурсів, стандартизація законодавства, економічних та технічних процесів, а також зближення культур різних країн» [1].

«Наразі, в XXI столітті цей процес досяг нового рівня. Глобалізація є благом у багатьох відношеннях, але ми дозволяємо їй тягнути нас до найменшого загального морального знаменника замість того, щоб підтягувати світ до вищих моральних стандартів. Перефразовуючи Черчіля, нам потрібен союз «народів, які говорять мовою демократії». Нам потрібні нові інститути для вирішення проблем XXI століття. Нам потрібні нові механізми, щоб протистояти глобалізованим диктатурам. Глобалізація ефективно стискає світ у розмірах, підвищує мобільність товарообміну, капіталів та робочої сили. Одночасно це призводить до глобалізації у часі – нині ми стикаємося з

архаїчними культурами та режимами, які мають намір жити як у минулі століття. Володимир Путін хотів би повернути Росію у великодержавну епоху царів та монархів – з опорою на військову силу в зовнішній політиці та без виборів та скарг про порушення прав і свобод усередині країни. На Сході Кім Чен Ин у КНДР намагається заморозити час у сталінському концтаборі. Ніколас Мадуро у Венесуелі, брати Кастро на Кубі використовують архаїчну соціалістичну пропаганду, щоб протистояти посиленню тиску у сфері прав людини. Що поєднує цих «мандрівників у часі» – так це їхня відмова від сучасності чи від того, що ми маємо називати «сучасними цінностями» [3].

«Як висловлюються на своєму жаргоні експерти з геополітики, а в таких питаннях жаргон певною мірою неминучий, із закінченням «холодної війни» та розвалом Радянського Союзу ми перемістилися від «двополярного» до «однополярного» світу. На сьогодні США – єдина наддержава. Жодна з наддержав минулого — ні Римська імперія, ні імперія Габсбургів, ні Британська імперія — за часів їхнього розквіту не мали такої переваги в ресурсах і розмаху над своїм найближчим суперником, як сучасні Сполучені Штати Америки. Причину цього не можна пояснити лише наслідками холодної війни. Це так само і результат динамізму, властивого американській системі.

Сильну неприязнь до Цезаря, Габсбургів і представників Великобританії мали всі, хто заздирив їх могутності: така спільна доля сильних світу цього. Сполученим Штатам Америки ж, навпаки, донедавна вдавалося уникати такої долі. Пояснюється це тим, що за межами своєї півкулі вона не мала жодних територіальних домагань. Насправді потенціал Америки до сьогодні завжди перевищував її реальну владу. За допомогою насильства та войовничої риторики «мандрівники у часі» атакують Сполучені Штати Америки – визнаного лідера вільного світу, який становить для них головну загрозу. Свободи, дані «Першою поправкою», лякають радикальних мул та диктаторів більше, ніж будь-яка атака дронів або економічні санкції. Їхня головна мета залишається незмінною незалежно від того, як далеко зайдуть Сполучені

Штати у політиці самоізоляції. Глобальні економіки мають глобальні інтереси і стабільність має найважливіше значення для світової торгівлі. Якщо тільки США не готові відмовитися від переваг, які отримують американські компанії завдяки дешевим енергоносіям та міжнародним ринкам товарів та послуг, то тоді відхід зі світової арени в умовах наростаючого хаосу є екстремальною формою саморуйнування» [2, с. 48–49].

Існує вкрай важлива необхідність не вдаватися до самозаспокоєності не лише на рівні внутрішньої чи зовнішньої політики, а й на всіх рівнях. Застійна політика та застійна економіка збільшують небезпеку збоку будь-якого типу деструктивної фантазії – від радикальних релігійних настроїв сходу до ксенофобського фашизму до популістських сирен соціалізму. В сучасній Європі все ще досить живучими залишаються захоплення різноманітними «лівими» течіями. Проте варто пам'ятати, що невдачі капіталізму набагато кращі, ніж успіхи соціалізму. Якщо сучасний світ не може вказати молодим людям правильний напрямок і цілі, то ті, хто шукає мету життя, відкинуть цей світ, або навіть атакуватимуть його.

Цінності американської історії – це водночас цінності інновацій та досліджень. Індивідуальна свобода, ризик, інвестиції, можливості, амбіції та готовність чимось жертвувати. Релігійні і світські диктаторські режими неспроможні конкурувати з цими цінностями, тому й атакують цю систему, засновану вільними людьми. Ми повинні захищати наші цінності рішуче, інакше ми будемо послідовно зазнавати їх втрат від одного теракту до іншого.

Джерела та література:

1. Глобалізація. URL :<http://www.golos.com.ua/article/149879>.
2. Маргарет Тетчер. Мистецтво управління державою. Стратегії для мінливого світу. Москва : Альпіна Паблішер, 2003. 504 с.
3. Фултонська промова Гаррі Каспарова «Рішучість продовжувати», 2016. URL : <https://aillationov.livejournal.com/919501.html>

*Юрій Манелюк,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних технологій,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана*

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЯК КАТАЛІЗАТОР РОЗВИТКУ І ТРАНСФОРМАЦІЙ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Одним із ключових факторів, що обговорюються в контексті розвитку міжнародних відносин, є фактор глобалізації. Глобалізація в прямому сенсі – це процес перетворення деяких речей чи явищ у глобальні. Цей термін також можна описати як процес, за допомогою якого люди по всьому світу об'єднуються в єдине суспільство і функціонують разом [1].

Поняття «глобалізація» є доволі суперечливим, бо одна частина суспільства вважає процес глобалізації дуже позитивним в контексті ефективного розвитку міжнародного співробітництва між країнами, науково-технічного прогресу та зниження цін на товари, тоді як решта людей дуже критично ставляться до глобалізації, мотивуючи це тим, що саме глобалізація спричиняє масову економічну нерівність між країнами світу, вичерпання природних ресурсів та руйнування навколишнього середовища.

Безумовно, обидві ці думки мають право на існування і є обґрунтованими, і тому однозначно сказати, що глобалізація має тільки позитивний або негативний вплив на світ та міжнародні відносини, неможливо. Але на мою думку, що точно можна констатувати як факт – це те ще, що глобалізація є каталізатором розвитку та трансформацій міжнародних відносин. Глобалізація виводить міжнародні відносини між країнами на новий, більш просунутий рівень.

Внаслідок глобальних зрушень після Другої світової війни, було утворено міжнародні організації, такі як: ООН, МВФ, ВООЗ та Світовий банк. Саме ці організації, в особливості ООН, стали двигуном відновлення міжнародних

відносин. Були встановлені нові правила торгівлі між країнами та почали утворюватися транснаціональні корпорації (ТНК). Світова економіка почала стрімко зростати.

Вже майже через 15 років після завершення війни показник світового ВВП почав зростати в середньому на 5–7% кожного року. Наприклад, у 1961 році цей показник становив майже 1,4 трлн доларів США, тоді як вже через 10 років, у 1971 році, він вже складав 3,3 трлн доларів США [2]. Такі показники говорять про успішний глобалізаційний процес по всьому світу.

На сьогодні, ми живемо в еру нової глобалізації, початок якої асоціюють із терористичними актами в США у 2001 році. Світ об'єднався для спільної боротьби проти тероризму. Подальшими прикладами ефективної глобалізації є світова фінансова криза у 2007 році та сучасна криза, пов'язана із пандемією COVID-19. Під час фінансової кризи 2007 року, завдяки спільним зусиллям центральних банків та урядів країн було зроблено усе можливе для максимально безболісного виходу із цієї ситуації і пом'якшення її наслідків.

Світова пандемія COVID-19 теж показала, наскільки ефективними є міжнародні відносини між країнами в епоху глобалізації і як швидко світ почав реагувати і діяти. Боротьба з пандемією, спричиненою цим вірусом, набуває глобальних масштабів і супроводжується дедалі активними контактами вчених, політиків, волонтерів різних країн у пошуках ефективних засобів боротьби з нею [3]. Слід також зазначити, що в результаті глобалізації, утворилися такі регіональні організації, як Європейський Союз (ЄС), Співдружність Незалежних Держав (СНД), Ліга арабських держав і так далі.

Отже, враховуючи все вищевикладене, можна стверджувати, що завдяки глобалізації було побудовано нову, ефективну систему міжнародних відносин, яка базується на тісному взаємозв'язку між країнами для подолання спільних проблем та подальшого розвитку. На нашу думку, процес глобалізації буде й надалі продовжуватися і буде залишатися каталізатором розвитку і трансформацій міжнародних відносин.

Джерела та література:

1. Hakem Ghasemi. Globalization and International Relations: Actors Move from Non-cooperative to Cooperative Games. Jurnal Global dan Strategis. Vol. 4. No. 1. Published: 2010-01. URL: <http://journal.unair.ac.id/JGS@globalization-and-international-relations--actors-move-from-non-cooperative-to-cooperative-games-article-3244-media-23-category-8.html>

2. World Bank. GDP (current US\$). URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>

3. Черниш Н.Й. Соціологічні аспекти вивчення взаємозв'язків між глобалізацією та пандемією COVID-19. *Український соціум*. 2020. № 4(75). С. 11.

*Мар'ям Ахмед Тамім,
здобувач вищої освіти СВО доктора філософії
кафедри публічного управління та адміністрування,
Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України,
Науковий керівник – Наталія Ярош,
доктор державного управління, доцент,
професор кафедри соціальної і гуманітарної політики,
Національна академія державного управління при Президентові України*

ВНЕСОК ВЧЕНИХ У ДОСЛІДЖЕННІ ІНТЕГРАЦІЇ ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ В ЕПОХУ СУЧАСНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Глобалізаційні процеси та нівелювання державних кордонів сприяють міграції населення. Завдяки цьому, гетерогенне середовище сучасного закладу освіти складається тепер не тільки з переселенців, осіб з інвалідністю, сиріт, але й з іноземців. Розвиток інклюзивного освітнього простору дозволить впроваджувати нові психолого-педагогічних практики для залучення учнів усіх гетерогенних груп до ефективного навчального процесу.

Навчальний процес в інклюзивному освітньому середовищі повинен бути

пристосованим до потреб усіх учнів або студентів, уникати будь-якої дискримінації, створювати особливі умови для розкриття потенціалу представників різних гетерогенних груп. Багатоманітність учнівського або студентського колективу закладу освіти розглядається сьогодні не як проблема, а як засіб збагачення комунікаційних практик та соціальний капітал.

Рівень сприйняття ідей інклюзії в суспільстві залежить від заходів щодо їх популяризації, висвітленням ЗМІ позитивного досвіду західних країн, домінування переконань щодо необхідності створення спеціальних закладів освіти, робочих місць для вразливих верств населення.

У сфері освіти спостерігається дефіцит позитивних переконань та досвіду, які б допомагали педагогам у практичній діяльності. Попередній досвід, зміст знань, педагогічна майстерність, набуті в традиційних учнівських та студентських аудиторіях, природна інтуїція, не завжди актуальні в роботі з гетерогенними групами. Результативність розвитку інклюзивного освітнього середовища залежить від підтримки зазначених ідей з боку адміністрації закладу освіти та органів виконавчої влади, рівномірного розподілу грантів та ефективних програм підвищення кваліфікації викладацького складу.

Отже, педагог – це ключ, що відкриває двері у суспільство з розвиненою культурою інклюзії. Саме викладацькі колективи закладів освіти відіграють головну роль у формуванні соціуму, в якому будуть створені особливі умови для реалізації особистісного потенціалу кожного громадянина. Кожен учень, студент, як представник певної гетерогенної групи, стає джерелом багатоманітності та нового досвіду, збагачуючи людський капітал країни.

Проте, питання управління загальноосвітніми навчальними закладами з дітьми-іноземцями розроблено недостатньо, тому вивчення міжнародного досвіду є надзвичайно важливим для України, оскільки відсутність чіткої національної стратегії інтернаціоналізації освіти призводить до низького обсягу експорту освітніх послуг, незадовільних темпів розвитку міжнародних освітніх програм і, відповідно, ускладнює ефективну інтеграцію вітчизняної освіти до

загальноєвропейського та світового освітнього простору.

Проблематику організації навчання молоді та впровадження інклюзивної освіти відображено в працях таких вітчизняних і зарубіжних науковців, як С. Андрійчук, Л. Будяк, О. Василенко, О. Гноєвська, О. Дікова Фаворська, Т. Добровольська, С. Іноземцева, Є. Ісаєва, І. Калініченко, А. Колупаєва, І. Кузава, І. Лошакова, І. Макаренко, Л. Миськів, О. Рассказова, В. Синьов, В. Скрипник, Т. Соловійова, О. Ферт, О. Фудорова, М. Чайковський, Д. Шевченко, М. Шеремет, Д. Шульженко [1–5]. Закордонний досвід та можливості розвитку інклюзивної освіти для України аналізують Р. Безлюдний, М. Захарчук, Л. Нос, О. Ферт [6-7]. Правовий аспект впровадження інклюзивної освіти висвітлено такими дослідниками, як Л. Миськів, Н. Теплова [8] та ін.

У праці «Дослідження поведінки для інклюзивної освіти» [9] розглянуто широкий спектр реальних життєвих ситуацій та способи, за допомогою яких викладачі вирішували проблему різноманітності в шкільному середовищі через вивчення процесів на основі принципів рівності та демократії. Ф. Армстронг і М. Моор проаналізували стратегії, фактори і умови для успішного включення груп представників таких гетерогенних груп, як: етнічні меншини, в тому числі біженці та особи, які шукають дітей; діти з аутизмом; діти з проблемною поведінкою; студенти з труднощами у навчанні; а також практики маргіналізації в освіті дорослих.

Цікавий приклад широкого тлумачення інклюзії наведено у праці «Навчання різноманітності в китайському класі» [10]. Концепція заснована на міжнародних тенденціях, у тому числі у багатьох країнах Південно-Східної Азії, які рухаються в бік інклюзивної освіти та особливих потреб, і включає розділи, присвячені обдарованості, консультуванню та управлінню поведінкою. Описана інклюзивна освіта в Азії, концепції інтеграції та культурного розмаїття з точки зору азійської аудиторії, і як вони відрізняються від західного тлумачення. Також проаналізовано освітні та соціально-емоційні потреби дітей в інклюзивному класі, різні гетерогенні групи і педагогічна робота з ними [10].

Автори праці «Найкращі практики для інклюзивного класу» [11] намагались створити «практичну, дружню-для-користувача, покрокову інструкцію» для педагогів як загальної, так і спеціальної школи. Ця інструкція містить науково обґрунтовані навчальні стратегії для різних галузей знань, у тому числі читання, письма і правопису, математики, науки і соціальних досліджень. Наголошено, що тільки спільна праця вчителів, батьків і фахівців школи можуть забезпечити успіх для всіх студентів в умовах гетерогенності. Підкреслено, що серед кроків і умов для встановлення співпраці є: ефективна комунікація, стратегія спільного навчання, обмін досвідом, навчання навичкам одне від одного, етична поведінка, довіра і повага в команді співпраці [11].

Для успішного навчання іноземців в умовах інклюзивної освіти, кожен з учасників процесу навчання має бути толерантним. Враховуючи, що сила дорослих може або розвивати особистість дитини, бути їй наставником і дати їй надію, що вона може принести користь суспільству, в якому живе, або ж ці дорослі можуть своїм ставленням розвивати агресію, що приведе до жахливих наслідків: булінг з боку інших дітей, втрата будь-якого бажання працювати в класі або намагатися отримати корисну професію і тому подібне.

Джерела та література:

1. Гноєвська О.Ю. Інтеграція як професійний розвиток. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) : зб. наук. пр. за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. Вип. IV. Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2014. С. 48–56.
2. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта : реалії та перспективи. Київ : Самміт – Книга, 2009. 272 с.
3. Шеремет М.К. Логотерапевтична робота з аутичними дітьми. *Наук. часопис НПУ імені М. П. Драгоманова* : зб. наук. праць. К. : НПУ імені М.П. Драгоманова. 2014. (Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія). Вип. 26. С. 272–278.
4. Шульженко Д.І. Особливості інклюзивної форми освіти учнів із

затримкою психічного розвитку. *Наук. часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2013. (Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія). Вип. 23. С. 415–420.

5. Актуальные проблемы коррекционной педагогики и психологии : сб. науч. тр. / под общ. ред. В.Н. Синева, Л.А. Дружининой. Київ : ДІА. 2015. 14 с.

6. Безлюдний Р.О. Виховні технології розвитку життєвої компетентності підлітків з особливими потребами в США : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.07 / Р. О. Безлюдний. Умань: Б.в., 2012. 20 с.

7. Захарчук М. Аналіз системи підготовки педагогів інклюзивної школи у США. *Наук. вісн. Мелітополь. держ. пед. ун-ту імені Богдана Хмельницького*. 2014. (Серія: Педагогіка). № 12. С. 21–28.

8. Миськів Л.І. Інклюзивна освіта України : особливості впровадження. *Україн. часопис міжнар. права*. 2013. № 3. С. 121–125.

9. Action research for inclusive education: Changing places, changing practices, changing minds / F. Armstrong, M. Moore (eds.). London and New York: Routledge Farmer, 2004. 160 p.

10. Learning Diversity in the Chinese classroom: Contexts and Practice for Students with Special Needs / Sh. N. Phillipson (ed.). Hong Kong University Press, 2007. 520 p.

11. Best practices for the inclusive classroom / R. T. Boon, V. G. Spencer (eds.). Waco, Texas: Prufrock Press Inc., 2010. 342 p.

Олександр Мочков,
кандидат наук з державного управління,
Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України

ПОСТРАДЯНСЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛЬЩІ У ПОБУДОВІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ

Кожна постсоціалістична країна, що утворилась на теренах Східної та Центральної Європи, зусиллями всього державного механізму намагається

розбудувати власні збройні сили (ЗС), як гаранта національної безпеки та стабільності або ж увійти у військові альянси, щоб отримати змогу належати до сил колективної безпеки держав. У цьому процесі відіграли свою роль і продемонстрували державницьку позицію перш за все органи публічної влади країн та всі інститути громадянського суспільства, що були об'єднані ідеєю безпеки країни, як умови національного розвитку. Такий шлях формування системи національної безпеки, складовою якої є військовий інститут територіальної оборони (ТрО), пройшла Польща. Зупинимось на польському досвіді побудови цього воєнно-суспільного інституту - ТрО.

У 2015 році Польщею прийнято амбітну 10-річну програму модернізації збройних сил (ЗС) вартістю 42 млрд. євро. Підрядниками в рамках цієї програми вже стали провідні європейські та американські виробники військового озброєння. Державна програма країни покликана впродовж 10 років модернізувати системи протиракетної оборони, бойові вертольоти, підводні човни, бронетехніку і безпілотники, тобто ті оборонні системи, які стояли на озброєнні польської армії ще з радянських часів. Нині вже відбулося переозброєння протиракетної оборони країни. Вже у 2015 році заступник міністра оборони Польщі заявив, що в результаті переозброєння польська система ПРО зможе протистояти російським балістичним ракетам «Іскандер» [1]. Та у разі військового протистояння з РФ, Польща лише на одні власні ЗС розраховувати не буде. У Польщі, Естонії, Латвії та Литві вже станом на 2016 рік було розміщено 4 бойові батальйонні групи НАТО.

У порівнянні з іншими державами Східної Європи Польща має досить боєздатну стотисячну армію, на утримання якої витрачає (на військові потреби) 2% ВВП країни (це зобов'язання, яке взяли на себе всі країни-члени альянсу, хоча виконують не всі). Окрім зазначеного, в 2016 році в Польщі під контролем держави, за участі всіх інститутів громадянського суспільства (авторитетним інститутом якого є католицька церква) розпочався процес активного відновлення військ ТрО, а станом на кінець 2019 року війська ТрО налічували

близько 20 тис. добровольців і 3 тис. кадрових вояків. На 2020 р. планові показники – відповідно – 29 тис. і 4 тис. (*планується, що чисельність військ ТрО досягне 53 тис. осіб*) [2]. Одночасно відбувається скорочення (до розформування у 2022 р.) Національних резервних сил, призначених для доукомплектування регулярних сухопутних військ.

До процесу реформування нової системи ТрО країни були залучені військово-патріотичні організації, а ключові командні пости в цих силах вже на 2016 рік були розподілені з урахуванням думки громадськості. Сили ТрО мали поповнюватися за рахунок добровольців з місцевого населення, УБД, миротворців, учасників військово-патріотичних організацій. У Польщі діють кілька організацій, об'єднаних в асоціацію «Стрілець» (*Strzelec*), що підтримують традицію військово-патріотичного «Стрілецького союзу», створеного ще в 1910 році у місті Львів. Для польської молоді є престижним належати до цих ГО та бути учасником (*служити*) в ТрО. Таку її думку формує активна державна політика національного виховання та інститути громадянського суспільства. В Україні теж є такий досвід військово-патріотичних ГО, але державою він майже не використовується [1].

Кожне з 16 польських воєводств країни сформувало одну бригаду сил ТрО, лише в центральному Мазовецькому воєводстві (*найбільшому і найбільш густонаселеному*) було створено дві бригади. Радник міністра оборони Польщі Гжегож Квасняк (2016 р.), який курирував нові сили оборони країни (ТрО), зазначив що їхнє створення пов'язане із загрозою «гібридної війни». На його думку, подібні сили найкраще підходять для протистояння таким викликам. Таку оборонну тактику країни пов'язують саме з зовнішньою політикою РФ щодо сходу України (*у квітні 2015 року в одному з виступів він наголошував на небезпеці, що йде від Росії*) [1].

«Гібридною війною» називають такий конфлікт, в якому сторони використовують як звичайну військову силу, так і нерегулярні формування, а також широко застосовують кібернетичні, інформаційні та інші нестандартні

методи ведення війни, включно з партизанською тактикою і терористичними актами. Як правило, такі війни ведуть приховано, без офіційного оголошення [2]. Експерти багатьох країн світу переконані, що РФ вже понад 10 років використовує подібну тактику до України та інших країн пострадянського простору (*Грузія, Вірменія, Азербайджан, Молдова, а нині й Казахстан та ін.*).

Державна та муніципальна влада Польщі, разом з військовим керівництвом, розглядаючи російську військову активність на західному напрямку як підготовку до військового конфлікту з країнами Східної Європи, включно з Польщею – розпочала активно розбудовувати війська *ТрО* країни. *РФ* розміщуючи війська в Західному військовому окрузі, звинувачує в підготовці до війни країни *НАТО*. У відповідь, формування сил *ТрО* (самооборони) у першу чергу активно створювалися якраз у східних воєводствах, розташованих ближче до *РФ*.

За часів Польської Народної Республіки в країні вже існували сили *ТрО*, які виконували функції внутрішніх військ. До їхнього складу входили прикордонні війська країни. Але ці сили були розформовані в 1989 році. Сили *ТрО*, згідно з їх новою концепцією, необхідні державі для більш оперативного і гнучкого реагування на найширше коло загроз – починаючи від терористичних актів та інших насильницьких дій і закінчуючи природними або техногенними катастрофами. Службовці *ТрО* (у Польщі їх ще називають «*ополченці*») стають у нагоді під час стихійних лих, але можуть брати участь й у справжній війні. Цінність та важливість подібних формувань полягає в мобільності, що проявляється в тому, що вони більш тісно пов'язані з діяльністю місцевої цивільної влади, не такі залежні від жорсткої та громіздкої армійської структури, як регулярні національні військові частини [2]. При цьому ці формування *ТрО*, за сприяння держави та муніципалітетів, системно та регулярно проходять військовий вишкіл та є боєздатними для того, щоб їх використовувати в разі військового конфлікту. Як мінімум, такі частини можуть ефективно виконувати охоронні та інші другорядні функції на

військових та цивільних об'єктах, підтримувати порядок у ситуаціях, коли з цим не може впоратися поліція, а залучити на той час армію неможливо. Існуючі у Польщі воєнізовані організації вже брали участь у маневрах «Анаконда 2016» за участю військ країн *НАТО*, які проходили на території країни 7–17 червня 2016 року.

Але розміщення в Польщі лише одного батальйону постійної готовності *НАТО* не може підвищити обороноздатність польських військ настільки, щоб стримати військові сили *РФ*. Цього від нього і не вимагають. Він лише є передовим авангардом, який разом з арміями країн, де розміщуються такі батальйони, будуть здатні зупинити агресію на той час, який буде потрібно, щоб альянс встиг організувати свої структури, сили і захистити країну-учасницю. *НАТО* визнає, що у ході військового конфлікту, гіпотетично країна може втратити певну територію і альянс буде змушений її відвойовувати. Але тепер, завдяки додатковим силам, альянс розраховує утримувати позиції.

Починаючи з 2014 року Росія почала розміщувати на західному оперативному напрямку свої нові військові сили і проводити тактичні навчання. У січні 2016 року стало відомо, що в Західному військовому окрузі Росія створить три нові дивізії на додаток до 1-ї танкової армії, яку створюють там же. У Балтійських країнах сприйняли ці події, як ознаку підготовки до можливого вторгнення, тому максимально кожна держава сприяє розбудові своїх збройних сил, як окремо, так і в рамках Альянсу *НАТО*. Хоча в *РФ* у цей час й наполягали на тому, що цей оперативний напрям (західний) був тоді найменш захищеним і той стан потрібно було просто виправити, а інше – його необхідно більш зміцнювати саме на тлі активності країн *НАТО*.

Приклади міжгалузевої військової співпраці у Польщі є публікація сповіщення керівництвом військ *ТрО* Польщі для учасників загонів *ТрО*, де було закликано їх найближчим часом бути готовими вирушити на допомогу прикордонникам через очікувану провокацію білоруського режиму. Учасників загонів *ТрО* просили перевірити своє обладнання та попередити роботодавців і

рідних. Людей, що проживають у прикордонних з Білоруссю воєводствах, було попереджено про готовність вирушати на збір через 6-12 годин, з воєводств у центрі країни – у межах доби.

Отже, в країні вже кілька років триває формування військ *ТрО* – своєрідної «паралельної армії», яка отримала статус п'ятого виду Збройних сил Польщі. *ТрО* Польщі користуються значною самостійністю – вони можуть навіть самостійно купляти озброєння і часом воно є більш сучаснішим, ніж в регулярній армії країни.

Як висновок. Польща, як і інші країни *НАТО*, постійно працює над підвищенням боєздатності своїх збройних сил, що пов'язано з погіршенням відносин з *РФ*. Українській державі було необхідно ще навесні 2014 року провести військову реформу і тоді ще зайнятись формуванням системи національного спротиву. У той час здебільшого цим займались добровольчі формування та волонтерські структури, громадські організації військово-патріотичного напрямку та *УБД*.

Досвід Польщі вказує на те, що поряд з регулярними *ЗС*, що асимільовані до *НАТО* та вимог альянсу, має місце розбудова сил *ТрО* на які покладені різні функції забезпечення територіальної безпеки та цивільного захисту. Польський шлях до *НАТО* має бути засадничим уроком для української влади та головним завданням української європейської демократії як консолідувати суспільство навколо ідеї національної безпеки країни. Окрім того потребує уваги й польський досвід трансформації радянської системи *ТрО*.

Джерела та література:

1. Аксьонов П. Польське ополчення : проти Росії чи проти потопу? *Російська служба Бі-бі-сі*. 6 червня 2016 року. URL : https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2016/06/160606_poland_territorial_defence_yg.

2. Війська територіальної оборони Польщі : питання ефективності. URL : <https://mil.in.ua/uk/blogs/vijska-terytorialnoyi-oborony-polshhi-pytannya-efektyvnosti>.

ПРАВО ЯК ВАЖЛИВИЙ ІНСТИТУТ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

*Михайло Баймуратов,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри політичних наук і права;
Світлана Наумкіна,
доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри політичних наук і права
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»*

РОЛЬ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА УЧАСТІ ЙОГО ІНСТИТУЦІЙ В ПРОЦЕСІ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ

Досліджуючи роль громадянського суспільства та його інституцій в процесі ювенальної превенції, на нашу думку, варто зазначити, перш за все, суб'єктів у формуванні правового простору в державі, і, одночасно формування інституційної структури громадянського суспільства, яке складає внутрішню інтенцію та функціональний конструкт локальної демократії.

Це положення підтверджується доктринальними позиціями представників філософської, політичної та правової наук. Так, англійський політичний діяч та філософ XVII ст. Дж. Локк, сповідуючи пріоритет державотворчих настанов, розглядав громадянське суспільство як синонім термінів «політичне суспільство» або «державна», а також розробив концепцію природного стану, в якій вже закладено всі основні риси тієї сукупності найрізноманітніших форм життя, яку пізніше будуть називати «громадянським суспільством» [1, с. 139.]. Звідси, вже з того часу політична складова громадянського суспільства виступала рельєфною його ознакою, що, з одного боку, демонструвала існування та функціонування такого суспільства в межах державно

організованого соціуму у системі владних правовідносин, а з іншого, – визнавала можливість його існування і поза державними відносинами в повсякденному існуванні та життєдіяльності людини, особливо в контексті задоволення нею своїх екзистенційних потреб та інтересів.

Французький письменник, правознавець, філософ, політолог Ш.-Л. Монтеск'є, зосереджуючи увагу на правозахисному аспекті індивідуума, акцентував увагу на проблемі захисту політичної волі від загрози деспотичного втручання держави в життя індивідів або груп населення. Його розуміння громадянського суспільства зводилося до ідеї проміжних суб'єктів, які опосередковують відносини між індивідом і державою [2]. Тобто, цей автор, відстоюючи вільний вибір людиною своєї політичної поведінки, вже акцентував увагу на можливості її відповідної самостійної поведінки у відносинах з державою і в більш широкому діапазоні взаємної комунікації через реалізацію людиною своїх атитюдів. Філософ і історик XVIII ст. з Шотландії А. Фергюсон, покладаючи в основу своєї доктринальної позиції моральні настанови, особливо цікавився процесом історичних змін у широких еволюційних рамках, які він розглядав у розумінні появи цивілізованого суспільства з попередніх станів, що характеризуються як «дикість» і «варварство». Саме за А. Фергюсоном, громадянським є лише таке суспільство, що є витонченим, сприйнятливим до моралі [3]. Отже, цей автор вже акцентував увагу на проблематиці самообмеження державної влади та появи відповідних моральних бар'єрів у людини в процесі вибору нею своїх поведінкових настанов. Французький політичний діяч XIX ст. А. де Токвіль бачив активне громадянське суспільство у більш сучасному його розумінні, сповідуючи ініціативу та самодіяльність людей та їх спільнот. Тобто він вважав, що воно є створеним із самоврядних асоціацій для захисту проти занадто сильної держави, а також проти «тиранії більшості» [4]. Необхідно зазначити, що наведений автор вперше акцентував увагу на низці факторів, що конституують громадянське суспільство, серед яких значну увагу приділив

ролі місцевого самоврядування. Близьким до розуміння А. де Токвіля є визначення громадянського суспільства сучасного американського дослідника Д. Ронні, що сповідує не тільки його важливу комунікаційну, а й суттєву інтелектуально-діяльнісну складову, відносячи до нього «ті форми асоціацій між індивідуумами, які очевидно не є частиною публіки, державного апарату, приватного, сімейного життя або атомістичного ринку» [5, с. 37]. Тобто, йдеться про те, що таке суспільство вирішує питання, з одного боку, індивідуального характеру, що є важливими для кожного члена такої спільноти, а з іншого, – такі, що мають особливе екзистенційне загальне значення для людських спільнот, які існують на засадах колективізму, – отже, може йтися про територіальні спільноти (громади), що є колективними і недержавними суб'єктами, які існують та функціонують у межах місцевого самоврядування на локальному рівні функціонування соціуму.

Системний аналіз наведених доктринальних позицій дає можливість стверджувати, що людина стає членом громадянського суспільства, не просто спираючись на факт народження в межах відповідної територіальної спільноти, а завдяки відповідному вихованню в дусі колективізму, демократизму, громадянськості, соціальної активності, наявності відповідної мотивації до участі в самоврядних процесах. Вважаємо, що наведені ознаки людини (особистості) є позитивним результатом соціалізації та наявності відповідних габітусів, а це в контексті визначення настанов ювенальної превенції є важливими функціонально-поведінковим та діяльнісно-реалізаційним факторами, причому не стільки для людини, скільки для профільної діяльності місцевого самоврядування, його суб'єктів та органів.

Системний аналіз наведеної доктринальної позиції дає можливість стверджувати, що членом громадянського суспільства може бути тільки соціально активна людина, яка, виходячи зі своїх екзистенційних інтересів, самостійно прогнозує, планує, моделює, будує, реалізує свою поведінку в соціумі щодо. Отже, ми знову стикаємось з відповідними домінантами

правовиховного характеру, що є запорукою успішного втілення та ефективної реалізації настанов ювенальної превенції.

Варто зазначити, що саме у правовому просторі відбуваються безперервні людські й інституціональні комунікації, основними правовими цінностями яких є порядок, свобода, відповідальність, рівність, справедливість. Звідси, чим активніше та інтенсивніше функціонує система комунікативної взаємодії в локальному соціумі, тим активніше функціонують інститути громадянського суспільства і тим більш актуалізується та об'єктивується роль і значення місцевого самоврядування у формуванні поведінкових настанов людини, її груп та асоціацій, включаючи і питання правового виховання у контексті вирішення задач ювенальної превенції. Органічна єдність діяльності вказаних інституцій різної природі, що продукують системні та комплексні наративи та конотації, формують принципові засади соціального виховання, що здійснюється в людській локальній спільноті, які скеровані на запобігання правопорушень з боку її членів.

Отже, громадянське суспільство та його інституції виступають іманентною та невід'ємною рисою, елементом, фактором, критерієм правового простору місцевого самоврядування. Це, своєю чергою, детермінує як активізацію діяльності самоврядних інституцій на локальному рівні соціуму, так і суттєво підвищує мотивацію населення до участі в локальній демократії, що є запорукою їх правомірної поведінки. Діяльність громадянського суспільства та його інституцій в межах правового простору є важливим фактором та прообразом нормування та майбутньої нормативізації суспільних відносин, тобто в сфері позадержавної присутності і регулювання, та які є важливими, суттєвими і актуальними для стабільного повсякденного існування і функціонування в межах місцевого самоврядування. Саме в цьому бачиться перспектива становлення власної компетенції органів місцевого самоврядування в реалізації основних парадигм діяльності ювенальної превенції.

Джерела та література:

1. Локк Дж. Два трактата про правління. Київ. 2016. С. 139.
2. Монтеस्क'є Ш.-Л. Про дух законів. Київ. 2018. 613 с.
3. Фергюсон А. Опыт истории гражданского общества / пер. с англ. И. И. Мюрберг; под ред. М. А. Абрамова. Москва : РОССПЭН, 2000. 391 с.
4. Токвіль Алексис де. Демократія в Америкці. Київ. 2004. 554с.
5. Ronnie D. Global Civil Society and Global Environmental Governance: The Politics of Nature from Place to Planet. Albany: State University of New York Press, 2006. P. 37.

*Марина Брюховецька,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правознавства,
ВНЗ «Полтавський університет економіки і торгівлі»*

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ СТАТУСУ ЕМБРІОНА ЛЮДИНИ У СУЧАСНІЙ ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ

Положеннями Конституції України чітко визначено, що кожна особа має право на охорону життя та здоров'я [1]. Не дивлячись на широку практику застосування репродуктивних технологій, до сьогодні невирішеним залишається питання щодо того, чи є ембріон людини об'єктом чи суб'єктом права. Не дивлячись на те, що положення цивільного законодавства не визначають правовий статус ембріона, стаття 1222 ЦК України визначає, що спадкоємцем можуть бути особи, які були зачаті за життя спадкодавця [2].

Відповідно до Закону України «Про заборону репродуктивного клонування людини» ембріон людини - зародок людини на стадії розвитку до восьми тижнів [3]. Вказане визначення є суто медичним, тому з юридичної точки зору надати правову характеристику складно.

Ю. Коренга зазначає, що у випадку визначення ембріона суб'єктом права

та визнання за ним права на життя, потрібно спочатку визначити з якого моменту визначається початок життя в українському законодавстві. Вчена розглядає ембріон в якості як суб'єкта, так і об'єкта правовідносин. На її думку, ембріон є матеріальним благом, об'єктом, в результаті чого виникають певні правовідносини. Такі, наприклад, як відносини між матір'ю та медичним закладом, що спостерігає за вагітністю [4, с. 101].

Деякі вчені розглядають можливість усиновлення ембріона та зазначають, що такі дії дозволяють вирішити відразу декілька проблем: використання вже існуючих заморожених ембріонів замість новостворених і можливість зачаття абсолютно безплідними парами (за відсутності генного матеріалу – сперми та (або) яйцеклітин). Наприклад, А.А. Пестрикова наголошує, що усиновлення ембріонів є спрощеною процедурою визнання батьківських прав: виходячи з презумпції материнства та батьківства, усиновлений ембріон є дитиною жінки, яка її народила, а її чоловік визнається батьком дитини [5, с. 124].

Інші дослідники наділяють ембріони суттєвими правами, такими, як : зачаття біологічними батьками, а не в штучний спосіб; право на ідентичність; правом на життя; правом на пренатальну опіку, основною метою якого є визначення можливого захворювання. Окрім того, визначають право на свободу, оскільки дитина не може бути об'єктом для проведення досліджень або продуктом штучного запліднення. Виокремлюють також право на юридичний догляд та право на тілесну непорушність [6, с. 39].

Ряд інших вчених стверджує, що ембріон є істота, яка характеризується такими ознаками, як самостійність, людськість, життєздатність. Разом з тим, презумпція неповторності та індивідуальності лежить в основі гідності кожної людини. Відтак, зачаття та розвиток людського ембріона підтверджує унікальність та цінність кожної людини на фізіологічному рівні [7, с. 19].

Міжнародне законодавство у сфері правової охорони та захисту дітей, проголошує та встановлює право на життя ембріона. Відповідно до положень Декларації про права дитини визначено, що «дитина потребує спеціальної

охорони та турботи, включаючи належний правовий захист як до, так і після народження». Конвенції ООН про права дитини передбачає, що дитиною вважається кожна людська істота до досягнення нею 18-річного віку [8, с. 3].

Таким чином, аналіз законодавства та наукової доктрини свідчить про те, що єдиної позиції щодо правового статусу людського ембріона так і не знайдено. Збоку моралі, ембріон, як і народжена дитина, має всі права на життя, недоторканість, гідність та захист. Однак, з точки зору правового регулювання, юридичний факт зачаття та народження мають, у певній мірі, специфічну різницю у правових наслідках. На нашу думку, не можна ототожнювати ембріон з іншими органами та тканинами людини, оскільки він містить потенціал майбутнього людського життя незалежно від того, реалізується чи ні.

Джерела та література:

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. с. 141
2. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. С. 356.
3. Про заборону репродуктивного клонування людини: Закону України від 14.12.2004 № 2231-IV. 2004. URL : https://ips.ligazakon.net/document/view/t042231?an=4&ed=2004_12_14
4. Коренга Ю. Визначення правового статусу ембріона. *Історико-правовий часопис*. 2016. № 2. С. 99–103. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipch_2016_2_21
5. Пестрикова А.А. Усыновление эмбрионов – новый ракурс проблемы о статусе эмбриона. *Право и практика*. Научные труды института Московской государственной юридической академии имени О.Е. Кутафина в г. Кирове. 2015. № 1 (14). С. 89 –92.
6. Щербина Є., Гердова К. Правовий статус ембріона людини. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 6. Т. 3. С. 36–40
7. Чечерський В.І. Співвідношення права на життя та права на

репродуктивний вибір у разі штучного переривання вагітності. *Правова позиція*. № 1(60). 2020. С. 17–21

8. Бабаджонов Д. Гражданско-правовой статус эмбриона человека. *Право, экономика и управление* : материалы Всеросс. науч.-практ. конф. с международным участием (Чебоксары, 16 окт. 2020 г.) / редкол. : Э.В. Фомин [и др.] Чебоксары : ИД «Среда», 2020. С. 198–202.

*Ірина Геєць,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри політології, права та філософії,
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя*

ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

В умовах глобалізації відбувається трансформація основ існуючого світопорядку, змінюються ідеологічні парадигми вивчення сучасних процесів суспільного розвитку. Повною мірою це відноситься до феномену державного суверенітету, що потребує сучасного наукового переосмислення.

Проблематика державного суверенітету держави становить науковий інтерес фахівців з різних галузей права, політології, економіки. Зокрема, певні аспекти означеної проблематики досліджували Ю. Шемшученко, Є. Кубко, Н. Чорна, Н. Пархоменко, Ю. Барабаш, В. Ковтун, О. Майборода, А. Селіванов, В. Мамутов, В. Горовий, В. Геєць, В. Горбатенко, І. Кресіна, Ю. Мірошніченко, Н. Оніщенко, Л. Рябовол та ін. Водночас у зв'язку зі своєю актуальністю дана проблема продовжує становити науковий інтерес.

Полеміка про суверенітет залишається традиційно актуальною не тільки в рамках наукової дискусії, але й реальному житті, коли в сучасних умовах багаторазово підвищується її практичне значення, а протиріччя часом загострюються до краю (зокрема, збройні конфлікти, посилення геополітичної та гео економічної напруженості у світі, конфронтація на міжнародному рівні).

Глобалізація є методологічною парадигмою, у межах якої необхідне переосмислення понять держави та її ознак. Методологічні установки дослідження держави за умов глобалізації обумовлені характеристиками даного феномену: об'єктивністю; системністю, комплексністю, суперечливістю (глобалізм – антиглобалізм): нерівномірністю (випереджаючим характером розвитку економічної сфери в порівнянні з іншими сферами життя суспільства, держави та права; функціонального аспекту в порівнянні з інституційним).

Залучена до сучасних інтеграційних процесів, держава (відповідно і її системоутворюючі ознаки) піддається трансформації. Транснаціоналізація соціального простору нівелює прив'язку спільноти до певного місця. Територія перестає бути головним чинником соціальної інтеграції. Змінюється характер соціальної спільноти, яка виступає у ролі населення держави. В умовах глобалізації, з одного боку, слабшає націоутворююча складова (з огляду на розвиток міграційних процесів) держави, з іншого боку, зростає прояв ознак самоідентифікації.

Щодо співвідношення понять «держава» та «державна влада», то вважаємо, що дані явища близькі за змістом, але не рівнозначні. Через призму філософського розуміння держава та державна влада співвідносяться між собою як форма та зміст. Тому суверенітет не є виключно політичною категорією. Політична влада (установи та їх діяльність) знаходить свою реалізацію у праві. Отже, суверенітету властиві юридичні риси.

Суверенітет є однією із основних ознак держави, виражений через функціонування вищої державної влади та зумовлює ієрархічність у відносинах носіїв влади у державі. Державний суверенітет не можна ототожнювати із суверенними правами, оскільки зміст суверенітету не вичерпується суверенними правами, в той же час вони є похідними від суверенітету.

Державний суверенітет розглядають як юридичну властивість, що характеризує верховенство, єдність і неподільність державної влади всередині країни та її незалежність на міжнародній арені, правову, політичну, економічну,

соціальну самостійність [1, с. 114]. У вітчизняній загальнотеоретичній юриспруденції та конституційно-правовій теорії усталеною є позиція, що суверенітет держави має два складники/аспекти – внутрішній і зовнішній. Якщо внутрішній – це верховенство, єдність і неподільність, тобто повнота державної влади всередині країни, то зовнішній – це і є незалежність держави, що означає рівноправність у міжнародних відносинах, самостійність в ухваленні рішень з питань зовнішньої політики за умови дотримання норм міжнародного права й поваги до суверенітету інших країн [2, с. 263].

Вважаємо, що державний суверенітет є констатуючою ознакою держави, а не державної влади. Суверенітет реалізується за допомогою функціонування системи органів державної влади, є принципом організації та здійснення державної влади, обумовлює її верховенство, незалежність та єдність.

Зміст поняття «суверенітет держави» в умовах глобальних трансформацій усіх сфер суспільного життя еволюціонує.

По-перше, акценти з питання про потужну централізовану примусову силу держави та права на незалежність у своїх діях зміщуються у бік розуміння ролі суверенітету у соціальному управлінні, у формуванні умов та гарантій гідної життєдіяльності громадян.

По-друге, трактування суверенітету держави збагачується комплексною ідеєю соціально-правової відповідальності держави: перед світовим співтовариством; перед громадянами за дотримання прав і свобод, забезпечення безпеки та правопорядку на своїй території; за власні дії та бездіяльність. Таке трактування найвірніше відображає сформовані державно-політичні реалії.

Як зазначає Рябовол Л.Т., у контексті глобалізаційних та інтеграційних процесів подальший розвиток держав не може не супроводжуватися збільшенням ролі політичного, соціально-економічного, культурного зовнішніх чинників, під впливом яких вони, так само й Україна, будуть усе глибше інтегруватися в єдиний світовий простір, який функціонує за єдиними юридичними умовами. При цьому можливості конкретної держави щодо її

регуляторної політики будуть звужуватися, не виключено, що вона буде змушена поступатися частиною суверенних прав у зв'язку з необхідністю враховувати волю наддержавних, наднаціональних утворень/об'єднань, членом яких вона є або прагне стати. Разом із тим, виходячи з установленого вище співвідношення понять «державний суверенітет» і «незалежність держави», принциповою є позиція щодо неможливості обмеження незалежності держави [2, с. 265].

Сутність того, що відбувається з державним суверенітетом в умовах глобалізації, Ю. Шемшученко вбачає в наступному. Відчуваючи істотні впливи глобалізаційного характеру, суверенітет не втрачає політико-правової цінності, а залишається важливою характеристикою держави. Вступаючи до міжнародних чи міждержавних об'єднань, держава передає їм не суверенітет, а певні суверенні права для досягнення спільних економічних, екологічних та інших цілей, точніше, права на здійснення відповідних функцій. Не змінює природу державного суверенітету й принцип примату міжнародного права, адже, по-перше, не всі держави визнали його, по-друге, Статут ООН прямо закріпив принцип суверенної рівності держав. Відмова від державного суверенітету рівнозначна відмові від територіальної цілісності, від права бути господарем у власному домі, акцентує вчений [3, с. 4]. В. Горбатенко наголошує, що в інтересах будь-якої країни не просто доєднатися до глобалізаційних процесів, а зайняти в них значуще місце, використати її для національного розвитку, не стати жертвою глобального неоколоніалізму [36, с. 14]. І. Кресіна [3, с. 11] вказує, що стратегія національних держав стосовно суверенітету полягає в пошуку адекватних відповідей на виклики глобалізації, активній участі в регіональній і глобальній інтеграції.

Отже, докорінні реформи суспільного життя варто підпорядкувати утвердженню суверенних засад України. На даний час зміцнення основ суверенітету повинно стати першочерговим напрямком у політичному житті держави.

Джерела та література:

1. Пархоменко Н.М. Суверенітет держави : соціально-політична сутність та юридичний зміст. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 18 «Економіка і право»*. 2011. Вип. 14. С. 113–121.
2. Рябовол Л.Т. Державний суверенітет : наукові підходи до визначення поняття і ступеня обмежень в умовах глобалізації. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2019. Вип. 3 (43). С. 262–266.
3. Конституційно-правові засади державного суверенітету: до 20-ї річниці проголошення незалежності України. *Вісник Національної академії наук України*. 2011. № 6. С. 3–16.

*Ірина Городецька,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри політології, права та філософії,
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя*

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ ЯК ДЖЕРЕЛ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Проблематика джерел права, безумовно, виступає стрижневою в юридичній науці, оскільки дослідження в цій сфері, з однієї сторони, виходять на рівень праворозуміння, а з іншої – мають практичне значення. Теоретичні та практичні проблеми розвитку вчення про джерела права зокрема, визначення поняття, системи та видів джерел права були предметом дослідження таких українських та зарубіжних учених, як Л. Андрусів, М. Брагінський, О. Дзера, А. Довгерт, В. Завгородній, В. Луць, Р. Майданик, О. Мережко, В. Нерсесянц, Д. Николук, Н. Оніщенко, С. Погрібний, О. Підопригора, Р. Стефанчук, Є. Харитонов, О. Штефан, О. Яворська та ін. Разом із тим, означена сфера лишається привабливою для дослідження, оскільки займає одне з головних місць у теоретико-правовій науці та викликає низку наукових дискусій.

Останніми роками у цивільно-правовій науці дедалі більше акцентується увага науковців на доцільності лібералізації кола джерел цивільного права, виправданості розширення кола джерел цивільного права з урахуванням потреб сучасного стану розвитку права й держави [1, с. 12; 2; 3]. У сучасних наукових працях, присвячених комплексному дослідженню джерел цивільного права, до основних ознак останніх віднесено такі: спрямованість на правове регулювання особистих немайнових та майнових відносин; різна форма закріплення норм, тобто не лише в письмовій, а й в усній формі; різноманітність видів; юридична рівність учасників щодо права вибору джерела права; можуть виникати за волевиявленням учасників цивільних правовідносин, крім випадків, встановлених законом [4, с. 37].

Слід констатувати, що в регулюванні цивільних відносин стрімко збільшується роль міжнародного договору. Як слушно зазначають учені, такий стан віддзеркалює процеси глобалізації всіх аспектів життя, процеси правової уніфікації та гармонізації. Міжнародні договори все частіше містять норми, які регулюють не міжнародні (міждержавні або міжнародні приватні) відносини, а внутрішні цивільно-правові відносини [1, с. 14].

У юридичній літературі висловлюються різні думки щодо характеру і співвідношення норм міжнародного права з нормами внутрішньодержавного права. Одні автори вважають, що джерела норм міжнародного права варто віднести до різновидів джерел норм внутрішньодержавного права. Інші автори дотримуються протилежної позиції, згідно якої норми міжнародного права займають автономне положення в правовій системі держав з погляду їхнього походження, способу утворення. Здійснивши аналіз міжнародного та національного законодавства в якому закріплено визначення поняття міжнародного договору, а також теорій (дуалістичної та моністичної), які обґрунтовують місце міжнародних договорів у системі національного права в різних державах, С. Панченко визначає такі ознаки міжнародного договору як джерела права: це угода (домовленість); походить від звичаю; регулюється

міжнародним правом; стосується питань міжнародного правового співробітництва; учасниками є держави, або держави і міжнародні організації, які володіють міжнародною правосуб'єктністю; закріплює права та обов'язки між учасниками; укладаються у формі та порядку, передбаченому вимогами міжнародного і національного права; набирає чинності у встановленому законом порядку; обов'язкове виконання його учасниками; норми розраховані на багаторазове застосування; має (у переважній більшості держав) пріоритет над нормами національного законодавства [4, с. 109–110].

Особливість міжнародних угод як джерел цивільного права, на думку А. Бірюкової, полягає в тому, що вони: слугують ідеї інтеграції України до внутрішнього ринку Європейського Союзу; є каркасом для вдосконалення внутрішнього законодавства та приведення його у відповідність міжнародним стандартам і застосовуються до регулювання цивільних правовідносин безпосередньо, якщо з договору не випливає потреба для його введення прийняття спеціального акта; є своєрідним дороговказом на шляху побудови демократичного цивілізованого суспільства; виступають джерелами цивільного права тільки лише відносно питань, з яких міжнародним договором України встановлені інші правила, ніж передбачені цивільним законодавством [2, с. 92].

Об'єктивне посилення ролі міжнародних договорів у врегулюванні не лише міжнародних, а й внутрішніх цивільно-правових відносин обумовлює потребу ґрунтовного концептуального дослідження питань правової природи міжнародних договорів, їхнього місця в системі нормативно-правових актів України та співвідношення з цивільним законодавством, що, в свою чергу є надзвичайно важливим і, водночас, важкоздійснюваним завданням [5].

Джерела та література:

1. Довгерт А.С. Джерела цивільного права України: види та співвідношення. *Приватне право і підприємництво*. 2015. Вип. 14. С. 12–17. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pprip_2015_14_5 (дата звернення: 10.06.2021).
2. Бірюкова А.Г. Особливості договору як джерела цивільного права

України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2018. Вип. 33. С. 90–92.

3. Майданик Р. Вчення про джерела цивільного права України. *Право України*. 2017. № 6. С. 53–63. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppip_2015_14_5 (дата звернення: 10.06.2021).

4. Панченко С.В. Джерела цивільного договірною права: дис. ... доктора філософії / Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова. Хмельницький, 2021. 241 с.

5. Horodetska I.A. International agreements as sources of civil law of Ukraine. *International scientific journal "Internauka". Series: "Juridical Sciences"*. 2021. №7 (41). С. 108–111.

**Оксана Дудченко,
доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри політології, права та філософії,
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя**

ЩОДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВИ»: ЗАРУБІЖНІ ПІДХОДИ

Вивченням питань поняття, сутності, структури, принципів утворення і функціонування механізму держави займаються і зарубіжні вчені. На думку дослідника В. С. Нерсисянца, механізм держави доцільно тлумачити у людському вимірі, в контексті виконання певним прошарком людей окремого виду суспільно корисної праці – управлінської діяльності на засадах професійності. У такому аспекті механізм держави є своєрідним фізичним (людським) її втіленням як відносно відокремлений, конституційований в окремий інститут і структурно організований прошарок осіб, який склався на етапі формування держави внаслідок суспільного розподілу праці на тих, хто керує, і тих, ким керують [1, с. 112]. Вчений В. В. Лазарєв поділяє механізм

держави на органи держави і державні установи [2, с. 318]. Під механізмом держави розуміють структурно оформлену систему засобів державного впливу на суспільні процеси, яка складається з таких елементів: державних органів; публічних служб і корпорацій; процедури прийняття державних рішень; ресурсного забезпечення [3, с. 107].

Вчені Є. Г. Шукшина, Р.А. Ромашов, В. П. Сальніков поділяють думку, що державний механізм – це система об'єднаних структурними та функціональними зв'язками інститутів, діяльність яких спрямована на досягнення цілей і вирішення завдань, визначених системою функцій держави [4, с. 122]. В. П. Сальніков та Р. А. Ромашов пропонують до державного механізму також відносити і недержавні організації, яким держава делегує виконання певного обсягу своїх функцій [5]. Відтак, на думку вказаних вчених, поняття «механізм держави» та «державний механізм» не є тотожними. При цьому механізм держави є, по суті, державним апаратом у його широкому значенні, тобто системою державних органів, установ та організацій, а державний механізм охоплює також систему недержавних органів, яким держава делегує певні повноваження. Цю точку зору розділяють і українські вчені. Зокрема, С. В. Кухтик зазначає, що з метою уникнення надалі протиріч і непорозумінь поняття «механізм держави» і «державний механізм» варто вживати як синоніми. У свою чергу як складові державного механізму вчений розглядає недержавні організації, які наділені певними владними повноваженнями, делегованими державою [6, с. 115].

Білоруська вчена В. М. Бібіло зазначає, що держава діє через спеціальні органи, колективи людей, які здійснюють управління суспільством від її імені та в межах наданих повноважень. Такі органи діють постійно і утворюють ієрархічну організацію державної влади. Для позначення даного явища використовуються поняття: «апарат державної влади» (державний апарат) і «механізм державної влади» (механізм держави). Ці поняття прийнято вважати ідентичними за своїм змістом. Проте, поняття «механізм державної влади»,

тобто механізм держави, є більш широким поняттям, оскільки включає в себе не тільки систему органів, що утворюють державний апарат, а й саму діяльність цих органів, тобто діяльність державного апарату. Апарат державної влади являє собою систему органів, за допомогою яких здійснюється державна влада, і має наступні найбільш характерні ознаки: первинним структурним елементом апарату державної влади є державні органи і установи, що складаються з людей, які безпосередньо беруть участь в управлінні державою; апарат державної влади – це система державних органів, що тісно взаємодіють між собою; державні органи, що утворюють державний апарат, мають єдині цілі та завдання, потрібні для реалізації функцій держави; через державний апарат здійснюється державна влада і реалізуються функції держави; обсяг владних повноважень державних органів обмежується правом; реалізація владних повноважень апарату державної влади забезпечується матеріальними і фінансовими засобами, а також монополією на легітимний примус [7, с. 47–48].

У посібнику з теорії права Республіки Білорусь механізм держави визначається як цілісна ієрархічна система державних органів і установ, що практично здійснюють державну владу, завдання та функції держави. У широкому розумінні поняття державного апарату як сукупності всіх державних органів збігається з визначенням механізму держави та ідентичне йому. У більш вузькому сенсі під державним апаратом розуміють апарат державного управління. Саме в цьому значенні як сукупності виконавчо-розпорядчих, управлінських органів використовується термін «державний апарат» в науці адміністративного права [8, с. 9].

У науковій юридичній літературі Республіки Казахстан також ведуться дискусії щодо співвідношення понять «механізм держави» та «державний апарат». Вчений М. Ш. Байтін пропонує поняття «державний апарат» вживати у двох значеннях – широкому і більш вузькому. У широкому значенні – це сукупність усіх державних органів, а у вузькому значенні – апарат державного управління. А. С. Ібраєва та інші вчені ототожнюють «апарат держави» і

«механізм держави» та визначають механізм держави як систему державних органів, покликаних здійснювати завдання та функції держави [9, с. 15].

Казахська дослідниця М. Ш. Какимова під механізмом держави розуміє систему взаємопов'язаних між собою органів держави, заснованих на поділі влади, що володіє необхідними матеріальними придатками, за допомогою яких здійснюються завдання і функції держави. Механізм держави – це система спеціальних органів, за допомогою яких держава здійснює свої функції. Механізм держави має такі суттєві ознаки: 1) це система державних органів, заснована на єдності принципів його організації та діяльності, закріплених у Конституції Республіки Казахстан та інших нормативно-правових актах; 2) механізм (апарат) держави має складну структуру, засновану на принципі поділу влади; 3) апарат держави має «матеріальні придатки» (матеріально-фінансову базу), без яких неможливе здійснення функцій держави. Елементами механізму держави є: сам державний апарат, державні установи, державні підприємства та державні службовці [10, с. 35]. А орган держави вчена визначає як частину механізму держави, що володіє державно-владними повноваженнями, юридично визначеною компетенцією, необхідними матеріальними «придатками» для здійснення певних завдань і функцій держави [10, с. 34].

Джерела та література:

1. Нерсесянц В.С. Теория государства и права: учебник. Москва : Изд-во НОРМА (Изд. группа НОРМА-ИНФРА-М). 2001. 272 с.
2. Общая теория государства и права: учебник / под ред. В. В. Лазарева. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Юристъ, 1996. 472 с.
3. Теория государства и права: учебник / под ред. В. К. Бабаева. Москва : Юристъ, 2002. 592 с.
4. Теория государства и права: учебник для юрид. вузов и ф-тов / Алексеев С.С., Архипов С.И., Корельский В.М. и др. Москва: НОРМАИНФРА-М, 1998. 455 с.

5. Теория государства и права: учебник: в 3 т. / под ред. Р. А. Ромашова, В. П. Сальникова. 2-е изд., доп. и перераб. Санкт-Петербург : Фонд «Университет». 2010. Т. 1. 216 с.

6. Кухтик С. В. Трансформація держави під впливом глобалізації (теоретико-правовий аспект): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01/ Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2015. 199 с.

7. Бибило В. Н. Теория государства и права. Минск : Право и экономика. 2015. 206 с.

8. Краткий конспект лекций по дисциплине «Общая теория права» для студентов специальности 1-24 01 02 «Правоведение» / сост. Т. В. Сенькова. Гомель, 2013. 26 с.

9. Ибраева А. С. Теория государства и права. Курс лекций. Алматы: Казахский национальный университет им. Аль-Фараби, 2008. 128 с.

10. Какимова М.Ш. Основы теории государства и права: учебник. Астана: Фолиант, 2007. 256 с.

*Олена Колінько,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права,
Київський кооперативний інститут бізнесу і права*

ОХОРОНА СТАТЕВОЇ СВОБОДИ І СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ДІТЕЙ: НОВЕЛИ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Протягом останнього десятиліття в Україні відбулось суттєве реформування національного законодавства щодо кримінально-правового захисту дітей в частині встановлення кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень щодо статевої свободи та статевої недоторканості даної категорії осіб.

У зв'язку з ратифікацією ряду міжнародних конвенцій (Стамбульської

Конвенції та Лансаротської Конвенції) на Україну було покладено зобов'язання імплементувати певні норми щодо захисту дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства в національне законодавство. Відповідно до цього, Розділ IV Особливої частини Кримінального кодексу України (далі, КК України) зазнав суттєвих змін. Так, з'явилися такі нові категорії, як «сексуальне насильство», «дії сексуального характеру» та «домагання дитини для сексуальних цілей». На противагу цьому, законодавець відмовився від поняття «статевої зрілості». Крім цього, враховуючі гендерні аспекти й потреби сучасності, докорінним чином була змінена кримінально-правова сутність поняття згвалтування за КК України.

Якщо розглядати зміни національного кримінального законодавства, то можна припустити, що законодавець при вирішенні питання про відмову від використання поняття «статева зрілість», обумовлював це ідеєю, що після шістнадцяти років, розвиток статевої сфери та сексуального життя можна вважати таким, що становить сталий стан в якому особа може набувати повну статеvu свободу, усвідомлювати наслідки своїх дій та дій сексуального характеру іншої особи щодо себе, проявляти вільне волевиявлення в аспекті розпорядження своїм сексуальним життям та спілкуванням.

Тобто, виключення категорії «статева зрілість» (як фізіологічний стан організму людини, досягнення якого дозволяє належним чином і без шкідливих наслідків для здоров'я виконувати репродуктивну функцію) з використання в кримінально-правовому контексті, є доречним й таким, що відповідає потребам сучасності. В свою чергу, чітке закріплення у відповідних нормах Розділу IV Особливої частини КК шістнадцяти років, як віку з якого особа вважається дорослою в питаннях пов'язаних із захистом її статевої недоторканності, позбавляє плутанини в понятійному апараті та зменшує можливість виникнення колізійних протиріч при вирішенні питань щодо кримінальної відповідальності за ст. 155 та ст. 156 КК України.

Якщо розглядати питання віку, з якого особа буде ставати суб'єктами

злочинів передбачених ст. 155, 156 та 156-1 КК України, ми маємо обов'язкову умову – що особа агресор (суб'єкт злочину) має бути повнолітньою особою. На противагу цьому, ст. 152 та 153 КК України передбачають, що кримінальна відповідальність за вчинення зґвалтування та сексуального насильства буде наставати для особи з 14 років [1].

Кожна країна на власний розсуд закріплює на законодавчому рівні з якого віку особа набуває статусу дорослої в кримінально-правовому значенні та які наслідки будуть наставати у разі порушення права дитини на статеву недоторканість. За вітчизняним кримінальним законодавством витримується положення щодо поділу дітей, по відношенню до яких вчиняються злочинні діяння, на малолітніх (до 14 років) та неповнолітніх (до 18 років). Та, в свою чергу, неповнолітні, які досягли шістнадцятирічного віку вважаються дорослими в кримінально-правовому значенні та не можуть визнаватися потерпілими від злочинів передбачених ст. 155 та ст. 156 КК України [1].

Якщо зупинитись більш детально на розкритті аспектів статевої недоторканості дітей в контексті національного кримінального законодавства, то наразі ми маємо три статті Особливої частини КК України, які передбачають кримінальну відповідальність за порушення даних прав. А саме, ст. 155 – «Вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку», ст. 156 – «Розбещення неповнолітніх» та ст. 156-1 – «Домагання дитини для сексуальних цілей». Крім цього, положення ст. 152 – «Зґвалтування» та ст. 153 – «Сексуальне насильство», кваліфікуючою ознакою передбачають вчинення даних діянь по відношенню до неповнолітніх (ч. 3 ст. 152 та ч. 3 ст. 153) та малолітніх (ч. 4 ст. 152 та ч. 4 ст. 153) осіб [1].

Варто зазначити, що ст. 156-1, 301-1 та ст. 301-2 це новели останнього року. КК України був доповнений у лютому 2021 року, в зв'язку із необхідністю імплементації положень Лансаротської Конвенції. В умовах диджиталізації повсякденного життя й спілкування в онлайн режимі збільшилась кількість випадків вчинення насильницьких дій сексуального

характеру повнолітніми по відношенню до дітей у віртуальному просторі.

Так, ст. 156-1 КК України передбачає кримінальну відповідальність за пропозицію зустрічі, зроблену повнолітньою особою, у тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій, особі, яка не досягла шістнадцятирічного віку, з метою вчинення стосовно неї будь-яких дій сексуального характеру або розпусних дій, у разі якщо після такої пропозиції було вчинено хоча б одну дію, спрямовану на те, щоб така зустріч відбулася. В свою чергу, в ч. 2 ст. 156-1 вважається злочином, якщо така пропозиція зустрічі, зроблена неповнолітній особі з метою втягнення її у виготовлення дитячої порнографії [1].

Враховуючи, що Глави 1 ст. 1 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, встановлює однією із цілей, що ставиться перед державами-учасницями - запобігати сексуальній експлуатації та сексуальному насильству стосовно дітей і боротися із цими явищами, доречно згадати інші норми КК України, які прямо не відносяться до тих, що захищають статеву недоторканість дітей, але направлені на охорону їх прав і свобод на нормальний розвиток статевої сфери [2]. До них відносяться: ч. 2, 3 ст. 149 – «Торгівля людьми» (в частині сексуальної експлуатації дітей), ст. 301-1 – «Одержання доступу до дитячої порнографії, її придбання, зберігання, ввезення, перевезення чи інше переміщення, виготовлення, збут і розповсюдження», ст. 301-2 – «Проведення видовищного заходу сексуального характеру за участю неповнолітньої особи» та ч. 3, 4 ст. 303 – «Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією» [1].

Таким чином можна побачити, що крім кримінально-правових норм, які направлені на охорону статевої свободи й статевої недоторканості дитини, важливе значення мають й норми щодо охорони моральності дітей. Враховуючи, що моральність дитини впливає на процес її статевого розвитку, порушення, або негативний вплив на нього, можуть мати негативні й незворотні наслідки.

Джерела та література:

1. Кримінальний кодекс України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 16.02.2022)
2. Пособие для парламентариев. Конвенция Совета Европы о защите детей от сексуальной эксплуатации и сексуального насилия (Лансаротська конвенция). URL: <http://www.assembly.coe.int/LifeRay/SOC/Pdf/DocsAndDecs/LanzaroteHandbookRU.pdf> (дата звернення: 16.02.2022)

*Марина Ларченко,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри політології, права та філософії,
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя*

ПРОЦЕСИ ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНІЧНОГО РЕФОРМУВАННЯ В УСТАНОВАХ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ

Основною метою реформи пенітенціарної системи, що наразі триває є: створення гуманістичної системи виконання кримінальних покарань, що гарантуватиме безпеку суспільства та забезпечуватиме соціальне зцілення людини [1].

Важливою складовою реформи є інформаційно-технічні процеси в виправних установах, а також використання комп'ютерних технологій у процесі забезпечення досягнення покаранням своєї мети. Зокрема, у цьому напрямку вже впроваджено:

- пілотний проєкт та розширено тестову експлуатацію Єдиного реєстру засуджених та осіб, узятих під варту, на Київський СІЗО та структурні підрозділи філій Державної установи «Центр пробації»;
- засудженим надано дозвіл на використання планшетного комп'ютера для забезпечення права засуджених на листування, подання онлайн-звернень та доступ до суспільно значимої інформації, що сприяє розвитку та

ресоціалізації засуджених;

- створено центри відеомоніторингу в усіх міжрегіональних управліннях та в кожній установі (для своєчасного виявлення і попередження порушень режиму з боку засуджених та підвищення ефективності виконання службових завдань персоналом установ) [2].

У межах реформи пенітенціарної системи Міністерство юстиції передбачає також забезпечення функціонування прозорих та ефективних механізмів запобігання катуванню та жорсткому поводженню в місцях позбавлення волі та попереднього ув'язнення. Для забезпечення даного заходу планується удосконалити систему внутрішнього контролю, укомплектувати персонал установ виконання покарань та слідчих ізоляторів GPS-трекерами та нагрудними відеореєстраторами для фіксації усіх випадків тілесних ушкоджень засуджених та ув'язнених.

Такий захід є ефективним, бо ці прилади призначені для визначення місцезнаходження людини за допомогою навігаційних супутників та передачі цих даних на сервер. Необхідною умовою GPS-трекерів, використовуваних у системі виправних закладів є наявність функціональної кнопки SOS, що дозволяє передавати на сервер сигналу про її натиснення. Також прилад повинен мати голосовий канал для зв'язку з одним або декількома абонентами, для прослуховування ситуації та прийому вхідних викликів.

До складу програмно-апаратного комплексу системи входять персональні трекери, сервер зі спеціальним програмним забезпеченням та пристрої кінцевих користувачів – ПК або телефони, які здатні реалізовувати спеціальне програмне забезпечення та мають вихід в інтернет. Також до комплексу входять навігаційні супутники системи GPS, мережа сотового зв'язку GSM. Таким чином необхідними умовами функціонування системи є: можливість для трекерів приймати сигнали навігаційних супутників GPS; покриття сотовим зв'язком системи GSM (Groupe Spécial Mobile – глобальний стандарт цифрового мобільного сотового зв'язку); вихід в мережу Інтернет.

Ще одним напрямком є забезпечення розбудови ІТ-інфраструктури та цифровізації пенітенціарної системи, що передбачає удосконалення та наповнення Єдиного реєстру засуджених та осіб, узятих під варту, є впровадження електронного моніторингу в пробації з метою створення єдиної бази даних інформації про засуджених та ув'язнених.

Очікуваним результатом є створення єдиної бази даних інформації про засуджених та ув'язнених, а також збільшення кількості суб'єктів пробації, до яких застосовано електронний моніторинг, забезпечення ефективного контролю за правопорушниками без ізоляції від суспільства.

Так згідно з п. 7 ч. 1 ст. 18 Закону України «Про державну кримінально-виконавчу службу України», посадові та службові особи органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів зобов'язані проводити реєстрацію засуджених і осіб, узятих під варту, їх фотографування, звукозапис, кіно- і відеозйомку та дактилоскопію [3].

Єдина база даних інформації про засуджених та ув'язнених крім іншого дозволить вирішити ряд криміналістичних проблем та просунутись у реалізації принципу невідворотності кримінальної відповідальності замість концепції підвищення суворості покарання як інструменту запобігання злочинності.

Ключовим кримінологічним моментом опанування цифрових технологій вбачається впровадження автоматизованої системи оцінки ризиків вчинення особою повторного злочину та ризиків порушення обов'язків у межах запобіжного заходу або умовно-дострокового звільнення.

Автори реформи справедливо вважають, що запровадження такої системи забезпечить прозорість та незалежність (мінімізація корупційної складової) при застосуванні запобіжного заходу, умовно-дострокового звільнення від відбування покарання за допомогою автоматизованої обробки даних та прогнозування/попередження вчинення нових злочинів.

Варто зазначити, що впровадження автоматизованої системи оцінки ризиків вчинення особою повторного злочину передбачає використання

ефективного алгоритму прогнозування поведінки засудженого після звільнення з установи пенітенціарної системи. Зокрема, такий алгоритм розміщено в монографічному дослідженні автора [4, с. 128–142, 208–218, 247–262] (використано методи часових рядів, індивідуальне прогнозування кримінальної протиправної поведінки за допомогою штучних нейронних мереж тощо). Пропонований підхід дозволяє: по-перше, встановити часовий проміжок найбільшої кримінальної активності особи; по-друге, на основі психологічного стану, соціально-демографічних та деяких інших характеристик обрахувати ймовірність вчинення особою нового кримінального правопорушення.

Крім вищезазначеного також варто наголосити, що цифровізація пенітенціарної системи має забезпечити впровадження можливостей реального отримання освіти (онлайн або змішана форма навчання).

При цьому надання можливості засудженим користуватись пристроями з виходом в мережу Інтернет має обов'язково супроводжуватись встановленням системи мережевого захисту (IDS (Intrusion Detection System) – система виявлення атак (вторгнень)), що значною мірою дозволяє запобігти використанню мережі для вчинення кримінальних правопорушень у кіберпросторі.

Джерела та література:

1. Концепція реформування (розвитку) пенітенціарної системи України. Схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 654-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2017-%D1%80#Text>
2. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. Головна. Діяльність. Реформи. верховенство права та боротьба з корупцією. Реформування пенітенціарної системи України. URL : <http://surl.li/ailye>
3. Про державну кримінально-виконавчу службу України. Закон України від 23 червня 2005 року № 2713-IV. Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15#Text>

4. Ларченко М.О. Кримінологічне моделювання та прогнозування злочинної поведінки: монографія. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2019. 357 с.

*Інна Найда,
кандидат наук державного управління, доцент,
доцент кафедри права,
Київський кооперативний інститут бізнесу і права;
Ольга Зіньова,
викладач вищої кваліфікаційної категорії,
викладач-методист кафедри права,
Київський кооперативний інститут бізнесу і права*

ПРАВОВІ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ЗА НОРМАМИ ЦИВІЛЬНОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО КОДЕКСІВ УКРАЇНИ

Статтею 41 Конституції України закріплено за громадянами України право приватної власності, яке є непорушне, а також право на користування об'єктами державної та комунальної власності. Про форми права власності в Україні Основний закон держави взагалі не згадує.

Цивільний кодекс України (надалі – ЦК України) взагалі не застосовує такої категорії, як форма власності, а визначає види права власності лише за суб'єктним принципом [1]. Відповідно до ч. 1 ст. 318 ЦК України суб'єктами права власності є Український народ та інші учасники цивільних відносин, визначені ст. 2 ЦК України: 1) фізичні особи; 2) юридичні особи; 3) держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права.

У цей же час Господарський кодекс України (надалі - ГК України) не змінює традиційний підхід і вживає таке поняття, як форма власності [2]. Форма власності є одним із критеріїв, за яким у ГК України здійснено класифікацію підприємств - основної форми господарювання. ГК України визначає такі форми власності: власність Українського народу, державна,

комунальна, колективна, приватна власність, змішана власність.

Враховуючи наявність різних положень стосовно права власності та його видів і форм, можемо констатувати про дуалізм в регулюванні приватноправових відносин, у наявності колізійних норм правового регулювання інституту права власності за нормами Господарського і Цивільного кодексів України.

В практичній діяльності іноді виникає проблема щодо правильності застосування положень про форму права власності. Виникає питання: яким законодавчим актом необхідно керуватися, якщо Цивільний і Господарський кодекси України по-різному регулюють питання, а Конституція України не називає форми власності? Така ситуація призводить до порушення норм права, а особливо прав людини, часто приводить до суду, оскільки в суді можна оскаржити такі порушення. Приходимо до висновку, що в чинному цивільному та господарському законодавстві є прогалини, які необхідно усунути.

Для усунення прогалин та приведення законодавства до однакового регулювання питань щодо форм власності та інших питань цивільно-правового та господарсько-правового характеру спрямовані проекти Концепції оновлення ЦК України та Концепції оновлення господарського законодавства. Наразі йде обговорення цих концепцій юридичною громадськістю, ведуться численні дискусії. Науковці цивілістичного напрямку відстоюють свої бачення і намагаються довести, що відносини власності мають регулюватися лише ЦК України, науковці ж господарського спрямування доводять право на існування всіх положень ГК України, у тому числі і щодо форм та видів права власності. Яке б не було прийняте рішення на законодавчому рівні, для правильного застосування норм права, що регулюють форми, види права власності як в ЦК України, так і в ГК України, хотілося б побачити юридично вірний підхід.

Джерела та література

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України, Кодекс, Закон від 16.03.2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України, 2003, №№ 40-44,

ст.356.

2. Господарський кодекс України : Кодекс України, Кодекс, Закон від 16.03.2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України, 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст.144.

Наукове видання

ПОЛІТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

**ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
ІІІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

(Полтава, 24 лютого 2022 р.)

Авторська редакція.
Комп'ютерна верстка –Подлесна Г. В.

Умовн. друк. аркушів – 7,3. Гарнітура Times New Roman Cyr.